

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS  
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS  
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

**Jolanda LIAUDANSKIENĖ**

**NEFORMALUS UGDYMAS MAŽEIKIŲ RAJONO ŠVIETIMO  
INSTITUCIJOSE DARNAUS VYSTYMO SI KONTEKSTE**

**Magistro darbas**

Šiauliai, 2010

## SANTRAUKA

Jolanda Liaudanskienė

### **Neformalus ugdymas Mažeikių rajono švietimo institucijose darnaus vystymosi kontekste**

Magistro darbas.

Darbo temos aktualumą lemia tai, kad neformalusis darnaus vystymosi švietimas vieno rajono savivaldybės lygmeniu dar mažai tyrinėtas. Kadangi pokyčiai visose gyvenimo srityse reikalauja atitinkamų išsilavinimo pkyčių, švietimo sistemos institucijos turi siekti naujos tiek formaliojo, tiek neformaliojo ugdymo kokybės. Darbo tikslas – išanalizuoti neformalų ugdymą Mažeikių rajono švietimo institucijose darnaus vystymosi kontekste. Nagrinėjama tema nėra kol kas teoriškai pakankamai pagrįsta: nėra tinkamos tyrimo metodikos, kuri leistų nustatyti neformaliojo ugdymo kokybę ir jo tiekėjų kompetenciją. Darbe bandoma pagrįsti neformaliojo ugdymo uždavinius, stiprybes ir galimybes ekonominio sunkmečio sąlygomis. Galiausiai išryškintos silpniausios neformaliojo ugdymo sritys ir pabrėžiama, kad daug dalykų būtina pakeisti tam, kad netolimoje ateityje neformalusis švietimas taptų pripažinta visos švietimo sistemos sritimi.

**Raktiniai žodžiai:** darnus vystymasis, darnaus vystymosi švietimas, strategija, darnaus vystymosi strategija

## SUMMARY

### **Non-formal Education in the Context of Proportional Development at Education Institutions of Mažeikiai District**

The relevance of the work is determined by the fact that non-formal and proportional development of education has not been explored enough on the level of municipality of only one district.

Since the changes in all spheres require variations of appropriate background, education institutions must aspire after new training of both formal and non-formal quality.

**The goal** of the work is to investigate the process of informal education and to reveal the factors that determine its quality and expansion. Unfortunately, the analyzed theme is not motivated enough in the abstract: there are not any appropriate methodology of providing the research that enable to estimate the quality of informal training and the competence of its providers as well. Moreover, according to the circumstances of this economical crisis, the problems, positive sides and potentialities of non-formal training are attempted to validate in brief in this research.

Finally, the weak areas of non-formal training are clearly defined and it is emphasized that plenty of things should be changed in purpose to admit that informal education must become an established part of all education system in the nearest future.

**Key words:** sustainable development, sustainable development education, strategy, sustainable development strategy

## TURINYS

ĮVADAS .....	6
<b>1. DARNAUS VYSTYMOŠI STRATEGINIS PLANAVIMAS .....</b>	<b>12</b>
<b>1.1. Darnaus vystymosi samprata, jos raida .....</b>	<b>12</b>
1.1.1. Dviejų dimensijų darnumas .....	12
1.1.2. Trijų dimensijų darnumas .....	13
1.1.3. Keturių dimensijų darnumas .....	14
1.2. Darnaus vystymosi principai .....	15
1.3. Darnaus vystymosi koncepcija: pagrindinių komponentų analizė .....	16
1.3.1. Gamtinis darnaus vystymosi aspektas .....	16
1.3.2. Socialinis darnaus vystymosi aspektas .....	17
1.3.3. Ekonominis darnaus vystymosi aspektas .....	17
1.4. Darnaus vystymosi strategijos planavimo metodika .....	18
1.4.1. Institucijos strateginio veiklos plano rengimas .....	18
1.4.2. Darnaus vystymosi strateginis planavimas savivaldos ( savivaldybių) institucijose .....	20
1.4.3. Darnaus vystymosi strategijos proceso elementų analizė .....	21
1.5. Organizacinė strategija ir jos planavimas .....	23
1.6. Darnaus vystymosi rodikliai .....	24
1.7. Lietuvos darnaus vystymosi strategija .....	27
1.7.1. Strategijos prioritetai .....	29
1.7.2. Strategijos įgyvendinimo principai .....	30
<b>2. NEFORMALUSIS UGDYMAS DARNAUS VYSTYMOŠI ŠVIETIMO STRATEGIJOJE .....</b>	<b>32</b>
<b>2.1. Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisijos Darnaus vystymosi švietimo strategija .....</b>	<b>32</b>
2.2. Nacionalinė darnaus vystymosi švietimo 2007- 2015 metų programa .....	32
2.3. DVŠ integruojamoji programa .....	33
2.4. Svarbiausi DVŠ tikslai .....	34
2.5. Lietuvos švietimo sistema ir jos sandara .....	35
2.5.1. Formalusis švietimas .....	38
2.5.2. Neformalusis švietimas. Bendrosios sąvokos. ....	39
2.5.3. Neformalus vaikų švietimas .....	44
2.5.4. Neformalus jaunimo ugdymas .....	47
2.5.5. Neformalus suaugusiųjų švietimas .....	49
2.6. Lietuvos švietimo reforma ir DVŠ neformalusis ugdymas .....	50
2.6.1. Politiniai veiksniai .....	50
2.6.2. Ekonominiai veiksniai .....	51
2.6.3. Socialiniai veiksniai .....	51
2.6.4. Technologiniai veiksniai .....	51
<b>3. DARNAUS VYSTYMOŠI ŠVIETIMO NEFORMALUSIS UGDYMAS MAŽEIKIŲ RAJONO INSTITUCIJOSE .....</b>	<b>53</b>
<b>3.1. Mažeikių rajono darnaus vystymosi procesų analizė .....</b>	<b>54</b>
3.1.1. DVŠ neformaliojo ugdymo Mažeikių rajono švietimo institucijose procesų analizė. Išoriniai veiksniai .....	57
3.1.2. DVŠ neformaliojo ugdymo Mažeikių rajono švietimo institucijose procesų analizė. Vidiniai veiksniai .....	59

<b>3.2. Neformaliojo ugdymo Mažeikių rajono švietimo institucijose analizė apklausos ir kokybinio tyrimo metodais .....</b>	<b>67</b>
<b>3.2.1 Tyrimo metodologija ir organizavimas .....</b>	<b>67</b>
<b>3.2.2 Tyrimo instrumento pagrindimas .....</b>	<b>67</b>
<b>3.2.3. Tyrimo imties charakteristikos .....</b>	<b>68</b>
<b>3.2.4. Anketinės apklausos duomenų analizė .....</b>	<b>69</b>
<b>3.2.5.Švietimo institucijų ekspertų nuomonės DVŠ neformaliojo ugdymo tema .....</b>	<b>84</b>
<b>3.3. Tyrimo rezultatų apibendrinimas .....</b>	<b>88</b>
<b>Išvados .....</b>	<b>93</b>
<b>Rekomendacijos .....</b>	<b>94</b>
<b>Naudota literatūra .....</b>	<b>95</b>
<b>Priedai.....</b>	<b>97</b>

## TERMINŲ ŽODYNĖLIS

**Aplinkos analizė** (PEST analizė) – institucijos politinių, ekonominių, socialinių ir technologinių veiksnių įvertinimas. [26]

**Darnus vystymasis** (*Sustainable development*) – kompromisas tarp aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių visuomenės tikslų, sudarantis galimybes pasiekti visuotinę gerovę dabarinei ir ateinančioms kartoms, neperžengiant leistinų poveikio aplinkai ribų.[2]

**Darnaus vystymosi koncepcija** (*The sustainable development concept*) – ilgalaikis nuolatinis visuomenės vystymasis, siekiant tenkinti žmonijos poreikius dabar ir ateityje, racionaliai naudojant bei papildant gamtos išteklius, išsaugant Žemę ateities kartoms. [12]

**Darnaus vystymosi komisija** (*Commission for sustainable Development*) –institucija, svarstanti darnaus vystymosi politikos formavimo klausimus, koordinuojanti ministerijų, Vyriausybės įstaigų, kitų institucijų programų šioje srityje rengimą ir įgyvendinimą.[32]

**Depresinis regionas** (*Depressive region*) – teritorija, kuri praeityje pasižymėjo palyginti dideliais ekonomikos plėtros tempais, bet vėliau dėl įvairių priežasčių patyrė žymų nuosmukį [22]

**Ekonominė ir socialinė tarnyba** (*The Economic and Social Council*) – JTO organas , įgyvendinantis įvairias programas ir projektus, kurie galėtų padėti gerinti viso pasaulio žmonių gyvenimo sąlygas, teikia rekomendacijas ir koordinuoja tarptautinį bendradarbiavimą pasaulinės prekybos, industrializacijos , gamtos išteklių įsisavinimo, žmogaus teisių ir kitais klausimais. [25]

**Institucijos misija** – institucijos vadovo suformuluoti institucijos paskirtis ir įsipareigojimai, rodantys su institucija susijusius esamus ir numatomus visuomenės poreikius.[26]

**Institucijos programa** – strateginio veiklos plano dalis, kurioje nustatyti programos tikslai, uždaviniai, priemonės, projektai, vertinimo kriterijai, numatomi asignavimai.[26]

**Išteklių analizė** – institucijos turimų žmogiškųjų, finansinių ir materialinių išteklių sudėties, struktūros ir vaidmens analizė.[26]

**Jungtinių Tautų Organizacija** ( JTO) (*United Nations*) – 1945 m. įkurta pasaulinė tarpvyriausybė organizacija, kurios pagrindinis tikslas – taikos išsaugojimas bei bendradarbiavimas ekonominėje ir socialinėje erdvėje.[25]

**Kompetencija** (lot. *Competere* – „sutapti“) – gebėjimas atlikti tam tikrą konkretų darbą; kompetencija apima patirtį, įgūdžius ir žinias, dažnai ir tam tikras asmenines savybes, ir yra funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą.[38]

**Nacionalinė darnaus vystymosi strategija** (*National harmonized development strategy*) – ilgos trukmės planavimo dokumentas, patvirtintas LR Vyriausybės 2003 – 09 – 11 nutarimu Nr.

1160, kuriame pagal darnaus vystymosi principus suformuota valstybės darnaus vystymosi tikslai, uždaviniai, jų įgyvendinimo priemonės ir rodikliai.

**Neformalusis švietimas** – švietimas, kurio paskirtis – sudaryti sąlygas asmeniui mokytis visą gyvenimą, tenkinti pažinimo poreikius, tobulinti įgytą kvalifikaciją, įgyti papildomų kompetencijų. [38]

**Regionas** (*Region*) – vientisa valstybės teritorijos dalis, kurioje įgyvendinama nacionalinė regioninė politika, įvardinta Lietuvos Respublikos Regioninės plėtros įstatyme (2000 m. liepos 20 d. Nr. VIII – 1889 ).

**Stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė** (SSGG analizė) – aplinkos ir išteklių analizės rezultatų apibendrinimas ir sujungimas, strategiją lemiančių veiksnių suklasifikavimas į keturias grupes ( stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės ). [26]

**Strateginis planavimas** – formalizuota sistema, užtikrinanti realizavimą viso strateginio valdymo proceso, kurio metu nustatomos veiklos kryptys ir būdai, kaip efektyviausiai panaudoti turimus ir planuojamus gauti finansinius, materialinius ir žmogiškuosius išteklius misijai vykdyti, numatytiems tikslams pasiekti. [26]

**Tikslas** – per programos ar plėtros strategijos vykdymo laikotarpį užsibrėžtas siekis, rodantis vieno ar kelių uždavinių įgyvendinimo planuojamą rezultatą. [26]

**Uždavinys** – per nustatytą laikotarpį planuojama veikla, užtikrinanti programos įgyvendinimą. [26]

**Vertinimo kriterijus** – rodiklis, suteikiantis informaciją apie institucijos strateginio tikslo, programos ar uždavinio įgyvendinimą. [26]

## IVADAS

Žmonija įžengė į itin sparčios kaitos kupiną XXI amžių, kuris kelia naujus reikalavimus ir visuomenei, ir kiekvienam asmeniui. Kaip yra pasakęs universaliosios etikos kūrėjas A. Schweitzeris „ šiuolaikiniame pasaulyje nėra prasmingesnio, gyvybiškai svarbesnio uždavinio kaip sujungti civilizacijos laimėjimus ir moralę, kultūrą, etiką; Šis uždavinys yra iššūkis ir išbandymas ne tik visai žmonijai, bet ir kiekvienam žmogui atskirai“ (Schweitzer, 1960). Žmogui, siekiančiam prisitaikyti prie greitai kintančios aplinkos, tampa reikšmingas mokymasis ne visam gyvenimui, o mokymasis visą gyvenimą, nes mokymosi veikla, vykstanti bet kuriame žmogaus amžiaus tarpsnyje, gilina ir tobulina jo asmenines, politines, socialines, etines, profesinės srities žinias, įgūdžius ir kompetencijas. Pokyčiai įvairiose gyvenimo srityse, mokymasis visą gyvenimą reikalauja atitinkamos švietimo sistemos ir jos institucijų pertvarkos. Norint paruošti žmones gyventi ir veiksmingai dirbti XXI amžiuje, greta formalaus švietimo ir privalomo ugdymo, kurie turi ryškiai išreikštus bei apibrėžtus, griežtai struktūrizuotus, ganėtinai aiškius vertinimo kriterijus, turi gerai funkcionuoti neformalusis ugdymas- galimybė asmeniui papildomai plėtoti savo gabumus, saviraiškos poreikius.

**Tyrimo problema.** Neformalusis ugdymas daugelyje Europos Sąjungos ( toliau ES ) valstybių yra pripažinta švietimo sritis, kurios paskirtis – asmenybės tobulėjimo, aktyvaus pilietiškumo skatinimas bei žmonių integravimosi į darbo rinką problemos sprendimas. Panašūs tikslai keliami ir Lietuvoje, nors čia neformalusis darnaus vystymosi švietimas ( toliau DVŠ ) dar tik pradedamas plėtoti. Kuriamos strategijos, koncepcijos, programos ir kiti teisės aktai, tačiau jie dar negarantuoja, kad procesai plėtosis ir nutarimai bus vykdomi ( Ginevičius, Paliulis ir kt., 2006 ). Todėl labai svarbu nustatyti, ar plėtojasi ir kaip plėtojasi neformaliojo ugdymo procesai, o tuo pačiu – ar įgyvendinama DVŠ strategija. Tai geriausia daryti vieno rajono savivaldybės lygmeniu, nes taip geriau ir pilniau galima įsigylinti į tyrimo problemos esmę. Rajono savivaldybės švietimo institucijos yra visos Lietuvos švietimo sistemos sudėtinė dalis, todėl savivaldybės lygmeniu atlikto tyrimo rezultatai daugiau ar mažiau identifikuoja visą švietimo sistemą.

Šiame darbe keliamas **praktinis uždavinys** – išanalizuoti esamą neformaliojo DVŠ padėtį Mažeikių rajono savivaldybės švietimo institucijose, aktualizuoti nesklandumus bei kliūtis, su kuriomis susiduria švietimo institucijos, įgyvendindamos DVŠ strategijoje apibrėžtus neformaliojo ugdymo tikslus, nustatyti ką galima pakeisti, kad gerėtų ugdymo kokybė, iširti kodėl neformaliojo

DVŠ kokybė kol kas netenkina visuomenės, o taip pat nustatyti neformaliojo ugdymo plėtrą sąlygojančius veiksnius.

Nagrinėjama problema nėra teoriškai pakankamai pagrįsta: nėra tinkamos neformaliojo ugdymo ir jo kokybės tyrimo metodikos, taip pat nėra metodikos, kuri leistų nustatyti neformaliojo ugdymo tiekėjų kompetenciją, trūksta patikimos informacijos apie ugdymo veiklą. Todėl darbo **mokslinė problema** formuluojama tokiais probleminiais klausimais:

- kokiais duomenimis, rodiklių sistemomis būtų galima pagrįsti neformaliojo DVŠ rezultatus;
- kokios neformaliojo ugdymo formos galėtų būti laikomos prioritetinėmis;
- kokie veiksniai galėtų būti priskiriami prie pagrindinių, lemiančių neformaliojo ugdymo plėtrą ir jo kokybę.

Tyrimo metu gauti atsakymai į šiuos klausimus bent maža dalimi prisidės prie kitų Lietuvoje atliekamų lyginamųjų tyrimų apibendrinimo, praktikos metodinės medžiagos neformaliojo ugdymo tiekėjams paruošimo. **Tyrimo problemos esmė – kuo platesnė ir išsamesnė formaliojo DVŠ plėtros ir jo kokybės analizė.**

**Tyrimo aktualumas ir naujumas.** Nors Lietuvoje jau yra padėti neformaliojo DVŠ pamatai, tačiau pagrindinis dėmesys kol kas vis dar sutelktas reikiamai įstatyminei bazei sukurti. Nacionalinėje darnaus vystymosi švietimo 2007 – 2010 m. programoje pabrėžta, kad plėtoti DVŠ Lietuvoje trukdo tai, kad visuomenėje vyrauja trumpalaikiai ekonominiai interesai, kurie yra sunkiai suderinami su darnaus vystymosi principais. Būtent tai yra viena iš priežasčių, kad DVŠ ir neformaliojo ugdymo plėtra kol kas dar nėra labai sėkminga. Tačiau ne mažiau svarbios kitos priežastys. Šiuo metu labai stinga mokslinių idėjų ir praktinių rekomendacijų, kaip geriau vykdyti neformalų DVŠ. Neformaliojo ugdymo tiekėjams trūksta informacijos apie darnų vystymąsi, mokomosios ir metodinės literatūros. Dar labai mažai Lietuvoje atlikta lyginamųjų tyrimų, kurie leistų daryti apibendrinimus ir jų pagrindu rengti rekomendacijas neformaliojo ugdymo kokybei gerinti. Nėra tiksliai nustatyti ir apibrėžti veiksniai, kurie labiausiai įtakoja neformaliojo ugdymo plėtrą ir jo kokybę.

Šis tyrimas tuo ir aktualus, kad nors maža dalimi prisideda prie neformaliojo DVŠ lyginamųjų tyrimų, suponuoja kai kuriuos apibendrinimus ir rekomendacijas ugdymo kokybei gerinti. Tyrimo aktualumą didina ir tai, kad neformalusis švietimas Lietuvoje tebėra nauja, dar gerai neįsitvirtinusi veikla visuomenės vystymosi procese.

**Tyrimo objektas** – neformalus ugdymas švietimo institucijose.

**Tyrimo dalykas** – neformalus ugdymas Mažeikių rajono švietimo institucijose darnaus vystymosi kontekste.



**Tyrimo tikslas** – išanalizuoti neformalų ugdymą Mažeikių rajono švietimo institucijose darnaus vystymosi kontekste

**Tyrimo hipotezė.** Lietuvai įstojus į ES, sparčiai augo ekonomika, gerėjo žmonių gyvenimas. Tačiau 2009 metais dėl įvairių priežasčių ūkis patyrė žymų nuosmukį, ir regionas tapo depresiniu. Tyrimo įdėja pagrįsta hipoteze, kad net ir tuo atveju, kai regionas yra depresinis, neformaliojo DVŠ plėtra, nepaisant atsiradusių kliūčių ir iškilusių problemų, yra įmanoma.

**Tyrimo uždaviniai:**

1. Išnagrinėti darnaus vystymosi koncepcijos pagrindinius teiginius.
2. Apibrėžti neformalų ugdymą darnaus vystymosi švietimo strategijose.
3. Išanalizuoti pagrindinius darnaus vystymosi Mažeikių rajone veiksnius.
4. Atskleisti DVŠ neformaliojo ugdymo esminius aspektus Mažeikių rajono švietimo institucijose.
5. Parengti rekomendacijas neformalaus ugdymo Mažeikių rajono švietimo institucijose darnaus vystymosi kontekste tobulinimui.

**Tyrimo metodologija.** Tyrimo metodologija grindžiama:

1. Lietuvos ir užsienio mokslininkų – Čapliko (1999), Čiegio (2000), Gavenausko (2005), Grundey (2005), Štreimikienės (2005), Mondaro (1997), Sagan (2001), Steger (2008) įžvalgomis apie darnaus vystymosi sampratą, dinaminę regionų plėtrą, darnaus vystymosi strateginį planavimą ir valdymą globalizacijos sąlygomis.
2. Lietuvos Respublikos teisės aktų, strateginių planų, ES direktyvų, programų nuostatomis.
3. Kokybinių ir sisteminių tyrimų teoriniais ir praktiniais aspektais.

**Tyrimų metodika.** Darbe naudoti šie tyrimo metodai:

1. Empirinis (dokumentų analizė);
2. Teoriniai (teorinės literatūros analizė, apibendrinimas, sisteminimas ir kt.);
3. Apklausos (anketinės ir interviu)
4. Kokybinio tyrimo (ekspertų pasisakymai apie neformaliojo DVŠ plėtros galimybes).

Tyrimo duomenų analizė atlikta taikant bendruosius kokybinius tyrimo metodus (duomenų apibendrinimas, sisteminimas).

Tyrimo duomenų turinio analizė, lyginimas ir interpretavimas pateikiami teksto, lentelių forma.

Interviu metodu gauti tyrimo duomenys lyginami ir tikslinami su apklausos ir dokumentų analizės metodais gautais duomenimis.

**Tyriamieji.** Tyrime dalyvavo 8 Mažeikių rajono neformaliojo švietimo įstaigos (Mažeikių dailės, choreografijos, muzikos, sporto, Viekšnių Vinco Deniušio meno mokyklos, mažeikių

moksleivių namai, moksleivių techninės kūrybos centras ir jaunųjų gamtininkų stotis), Merkelio Račkausko ir Gabijos gimnazijos, Jaunystės ir Ventos vidurinės mokyklos, darželis - mokykla.

Apklausta 210 rajono švietimo institucijose dirbančių respondentų.

Be to, apklausoje dalyvavo 5 ekspertai iš Mažeikių rajono švietimo institucijų: rajono savivaldybės švietimo skyriaus vedėjas, šio skyriaus inspektorė, Ventos vidurinės mokyklos direktorės pavaduotoja, Mažeikių sporto mokyklos direktorius, Mažeikių dailės mokyklos direktoriaus pavaduotojas.

### **Tyrimo strategija**

1 etapas. Tyrimo temos pasirinkimas, mokslinės literatūros rinkimas, darbo įvado formavimas (2009 vasario mėn)

2. etapas. Konceptualios tyrimo dalies rengimas:

mokslinės literatūros nagrinėjimas, tyrimo strategijos parinkimas ir metodologinių pagrindų formavimas

3. etapas. Analitinės tyrimo dalies rengimas: pasiruošimas duomenų rinkimui, apklausa interviu ir anketiniu metodais, gautų duomenų analizė ir interpretavimas (2009 m. gruodžio mėn. – 2010 m. kovo mėn.)

4. etapas. Tyrimo ataskaitos rengimas, išvadų, pasiūlymų formulavimas (2010 m. balandžio mėn.)

### **Tyrimų rezultatai.**

**Rezultatų naujumas.** Lietuvoje beveik nėra atliktų neformaliojo DVŠ tyrimų. Mažai tyrinėta neformaliojo ugdymo kokybė. Neformalus ugdymas Mažeikių rajono švietimo institucijose dar visai netyrinėtas.

**Tyrimo rezultatų teorinis reikšmingumas.** Tyrimas sudaro sąlygas plačiau ir giliau pažinti darnaus vystymosi švietimo strategijos politikos sampratą, identifikuoti neformaliojo ugdymo būklę ir vietą švietimo platformoje. Tyrimas atliktas sunkmečio sąlygomis atsiradusias grėsmes, daryti apibendrinimus ir ruošti rekomendacijas neformaliojo ugdymo plėtrai.

**Tyrimo rezultatų praktinis reikšmingumas.** Tyrimo rezultatai padės įvertinti neformaliojo ugdymo tiekėjų darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo galimybes. Tyrimo metu padarytos išvados ir suformuluoti bei pateikti pasiūlymai bus reikšmingi Mažeikių rajono neformaliojo ugdymo švietėjams plėtojant veiklą ir gerinant jos kokybę.

**Darbo stuktūra ir apimtis.** Darbas sudarytas iš: santraukos, turinio, terminų žodyno, įvado, 2 konceptualiosios dalies skyrių ir vieno analitinės – tyriamosios dalies skyriaus, išvadų ir rekomendacijų, naudotos literatūros sąrašo ir trijų priedų.

Konceptualiosios dalies pirmame skyriuje akcentuojamas darnaus vystymosi strateginis planavimas, darnaus vystymosi samprata, nagrinėjama jos raida, idėjos, principai ir tikslai. Šios dalies antrame skyriuje, remiantis normatyviniais aktais, atlikta pasirinktos temos teorinė analizė.

Analitinės – tiriamosios dalies skyriuje, naudojant įvairius tyrimo metodus, atlikta neformaliojo DVŠ plėtros Mažeikių rajono švietimo institucijose analizė.

**Magistro darbo aprobacija.** Darbo tyrimo rezultatai pristatyti ŠU SMF 10 - oje studentų mokslo darbų konferencijoje „Ekonomikos ir vadybos aktualijos“ (2010 m.).

## **1. DARNAUS VYSTYMOŠI STRATEGINIS PLANAVIMAS**

Visuomenės vystymasis ilgą laiką buvo labai glaudžiai susijęs su nepaliaujamai didėjančiu poveikiu aplinkai. Vyravo nuostata, kad tik auganti gamyba garantuoja visuomenės gerovę. Nuo praėjusio šimtmečio vidurio dėl mokslinės- techninės revoliucijos, augant gamybai, dvigubai daugiau naudojama gamtinių išteklių, o žmonių skaičiaus augimas įgavo demografinio sprogimo pobūdį. „JAV vyraujanti kultūros industrija siekia įrodyti žmonėms globaliu mastu, kad gyvenimo prasmę ir pagrindines vertybes galima traktuoti kaip besaikį materialinių vertybių kaupimą. Mūsų planetos ekosistema kenčia nuo nesibaigiančio puolimo prieš ją tam, kad būtų išsaugotas švaistūniškas gyvenimo būdas“ [31, p. 134, 135 ]

Dabartinėje globalizacijos epochoje būtina stabdyti destruktivius globalizacijos procesus, kurti kitokią globalizacijos viziją, paremtą darnaus vystymosi principais, kai atsižvelgiama ne tik į ekonominius rodiklius, bet ir į socialinę bei ekologinę darną. Žmonės turi suvokti, kad gyvename vienoje planetoje ir kad niokodami aplinką sunaikiname save. Todėl reikia iš esmės peržiūrėti visuomenės plėtros prioritetus, atsisakyti beatodairiško ekonomikos augimo kaip vienintelio prioriteto, skirti pakankamą dėmesį veiksmingam gamtinių išteklių naudojimui ir aplinkos taršos mažinimui. Pasaulyje stiprėja įsitikinimas, kad Vakarietiška pasaulėžiūra įtvirtino įsitikimą, jog visuomenei nebereikia etinio pagrindo, nes viską išspręs laisvoji rinka. Todėl ir visuomenės plėtra buvo sutapatinama su ekonomine plėtra.

### **1.1.Darnaus vystymosi samprata, jos raida**

Darnaus vystymosi sampratai yra dar tik keli dešimtmečiai. Lietuvoje darnaus vystymosi principai pradėti taikyti tik prieš keletą metų. Tačiau šiuo metu vis labiau pradedama suvokti darnaus vystymosi svarba ir darnaus vystymosi principai pradedami įgyvendinti realiai.

Visuomenės vystymosi darną sąlygoja įvairūs procesai ir aplinkos dimensijos. Analizuojant darnaus vystymosi raidą ir pagrindiniu kriterijumi laikant dimensijų, kurios derina darnaus vystymosi koncepciją, kiekį, išskiriami trys darnaus vystymosi etapai [13]

#### **1.1.1.Dviejų dimensijų darnumas**

Visuomenės vystymasis ilgą laiką rėmėsi nuostata, kad pagrindinė vertybė ir visuomenės gerovės pagrindas yra auganti ekonomika ir sparčiai didėjanti gamyba. Spartus ekonomikos augimas lėmė vis intensyvesnį gamtos išteklių naudojimą ir aplinkos taršą. Nauji technologiniai sprendimai reikalavo naujų energijos šaltinių: elektros ir naftos. Dėl beatodairiško šių šaltinių eksploatavimo išnyko nesuskaičiuojamas gyvūnų ir augalų rūšys, apnuodyti ištisi regionai [31, p. 63]. Praeito amžiaus septintame dešimtmetyje iškilo akivaizdi ekologinės krizės grėsmė. Tapo

aišku, jog atėjo laikas iš esmės peržiūrėti visuomenės raidos prioritetus ir apsispręsti dėl tolimesnių visuomenės vystymosi kryptių.

Todėl darnaus vystymosi koncepcijos atsiradimo pradžioje buvo fiksuojamos dvi dimensijos – ekonomika ir natūrali aplinka. Buvo akcentuojama, jog ekonomika ir aplinka privalo ne riboti viena kitą, o ieškoti ir surasti papildomų galimybių, gerinant žmogaus gyvenimo ir aplinkos kokybę bei visuomenės gerovę, nemažinant galimybių ateities kartoms tenkinti savuosius poreikius.

1972 metais Stokholme vykusioje Jungtinių tautų (JT) konferencijoje suformuluota nuostata, kad ekonominis vystymasis turi vykti kuo efektyviau naudojant gamtos išteklius, kartu atsižvelgiant į daromą poveikį aplinkai ( pasiūlytas terminas – ekologinė plėtra). Tarptautinių aplinkosaugos organizacijų bei institucijų pastangomis 1980 metais parengtas ir paskelbtas itin svarbus dokumentas –Pasaulio apsaugos strategija ( ang. World Conservation Strategy). Šis dokumentas padėjo darnaus vystymosi strategijos pamatus [14]. Jame buvo atisakyta ekonominio vystymosi ir aplinkos apsaugos susipriešinimo, aiškiai deklaruota, kad vystymasis ir aplinkos apsauga nėra prieštaringi dalykai, o racionalus gamtos išteklių naudojimas turi būti pagrįstas racionalumu, atsiranda būtinybė naudoti atsinaujinančius išteklius; informacinius, finansinius, žmogiškuosius, gamtinius.

### 1.1.2 Trijų dimensijų darnumas

Ilgainiui dviejų dimensijų darnumas nebetenkino visuomenės vystymosi darnos. Todėl prie dviejų – ekonomikos ir aplinkos- dimensijų pridėta trečia- socialinė dimensija, kad būtų užtikrintas darnumas tarp ekonominio augimo, ekologinio stabilumo ir socialinio augimo. Ekonomikos plėtra buvo nukreipta visuomenės gerovės link, skatinant efektyvias plėtros valdymo priemones. Įsitvirtino socialinio efektyvumo sąvoka, reiškianti ryšį tarp sociumo sukurtos vertės ir veiklos, reikalingos tą vertę sukurti, įtakos sociumui [7]. Staigus kokybinis šuolis informacinių technologijų srityje, tobulėjančios teisinės, vadybinės ir techninės aplinkosaugos priemonės, politinių struktūrų ir verslo globalizacija, socialinių institutų ir rinkų integracija atvėrė erdvę tęstinam socialiniam augimui [24]

Siekiant konkretizuoti aplinkai palankius visuomenės vystymosi kelius bei būdus, jau 1984 metais prie JTO buvo sudaryta speciali Aplinkos ir plėtros komisija, jai vadovauti buvo pavesta tuometinei Norvegijos aplinkos ministrei Gro Harlem Brundtland. Per trejus metus ši komisija atliko didžiulį darbą ir parengė dokumentą „ Mūsų bendra ateitis“ (1987), kuris plačiau žinomas kaip „Brundtland“ ataskaita. Ataskaitoje suformuluotos darnaus vystymosi pagrindinės nuostatos, pateiktas šis darnaus vystymosi apibrėžimas: **darnus vystymasis, tai toks vystymasis, kuris tenkina dabartinius visuomenės poreikius, nemažinant ateinančių kartų galimybių tenkinti savus poreikius.**

Dokumente akcentuota, jog darnus vystymasis turi būti pagrįstas ne tik ekonominių ir aplinkosaugos interesų derinimu, bet kartu turi garantuoti valstybės vidaus bei tarpvalstybinių santykių socialinį teisingumą. Kaip viena iš pagrindinių kliūčių įgyvendinant darnaus vystymosi nuostatas buvo identifikuotas skurdas. Plėtojant „Brundtland“ idėjas, buvo suformuluoti pagrindiniai darnaus vystymosi principai, išvardintos pagrindinės priemonės, būtinos darnaus vystymosi nuostatomis įgyvendinti, numatytas darnaus vystymosi įgyvendinimo mechanizmas, parengtas darnaus vystymosi indikatorių sąrašas. Darnaus vystymosi strategija grindžiama trimis parindinėmis nuostatomis [21]:

- Žmonės nori ir gali ne tik išlikti, bet ir gyventi geromis ir pasiturimomis gyvenimo sąlygomis;
- Iki šiol žmonija per mažai rūpinasi aplinka, neracionaliai naudoja išteklius, todėl atsidūrė ties riba, keliančia pavojų jos pačios išlikimui;
- Tolesnė visuomenės plėtra turi užtikrinti, kad ekonominės pažangos vaisiai būtų naudojami ne tik paties žmogaus, bet ir aplinkos labui.

### **1.1.3. Keturių dimensijų darnumas**

Pagal darnaus vystymosi koncepciją, raida turi ne tik patenkinti dabartinės žmonijos poreikius, bet ir nesudaryti kliūčių ateities kartoms tenkinti savuosius. Pastebėta, kad trijų – ekonomikos, aplinkos ir socialinės – dimensijų darnumas neužtikrina raidos darnos, kad būtina dar viena labai svarbi dimensija – politinė ar institucinė [12]. Politinė dimensija turi užtikrinti raidos vystymąsi demokratijos link, o efektyvios, tinkamai funkcionuojančios institucijos – tapti esminiu darnaus vystymosi pagrindu. Kad politika būtų gyvybinga, prasminga, plačiai atstovaujama ir ją paremtų organizacijos, atitinkami išteklių ir visuomenė, būtina surasti tinkamas institucines struktūras. Politinė dimensija ypač svarbi dėl to, kad darni plėtra neįsivaizduojama be saugumo ir taikos. Remiantis empiriniais ir teoriniais tyrimais, daroma išvada, jog tik demokratinė sistema yra pakankamai stipri, kad galėtų palaikyti taiką. Todėl ši sistema tampa tolesnio racionalaus sokiultūrinių sistemų vystymosi pagrindu, nepažeidžiant gamtinės aplinkos ir išlaikant gerovės kilimo tempus [9].

1989 metais JTO pradėjo pasirengimą didžiausiai iki tol planetos istorijoje konferencijai, skirtai plėtros ir aplinkos problemų sprendimui. Daugiau kaip dvejus metus vyko gana sudėtingos, neretai prieštaringos diskusijos, pasitarimai, susitikimai ir derybos, kol buvo parengti visi konferencijai numatomi pateikti dokumentai. Pasiruošime dalyvavo 178 pasaulio valstybių, tarp jų ir Lietuvos, atstovai. Tokiu būdu pagrindinės darnaus vystymosi nuostatos buvo suformuluotos Jungtinių tautų Rio de Žaneiro konferencijoje 1992 metais. Darnus vystymasis įteisintas kaip pagrindinė ilgalaikė visuomenės vystymosi ideologija. Pabrėžta, kad darnaus vystymosi pagrindą sudaro lygiaverčiai komponentai – aplinkosauga, ekonominis ir socialinis vystymasis. Be to, Rio de

Žaneiro konferencijoje priimta „Darbotvarkė 21“ – detalūs metmenys (visuotinė veiksmų prorama), kaip turėtų būti įdiegta darni plėtra visose gyvenimo srityse ir visais lygiais, įvertinant ekonominius, socialinius, ekologinius, teritorinius bei politinius ir institucinius aspektus [11]

„ Darbotvarkė 21“ yra istorinės reikšmės dokumentas, įgaliojantis realizuoti darnaus vystymosi principus. Jų programoje yra dvidešimt septyni [25]. Pirmasis iš jų skelbia, kad „ siekiant subalansuotos plėtros dėmesys sutelkiamas į žmogų, kuris turi teisę į sveikatą ir pilnavertį gyvenimą harmonijoje su gamta.

Šiuo metu darnaus vystymosi koncepciją derina keturios dimensijos. Tačiau, kaip teigia R. Čiegis, ateityje darniosios plėtros koncepcija plėsis ir toliau, apimdama vis daugiau aplinkos dimensijų, tapdama sudėtingesniu ir sunkiau valdomu reiškiniu, todėl valdymo veiklose teks įvertinti vis daugiau veiksnių, taikyti sisteminių požiūrį.

## 1.2. Darnaus vystymosi principai [2]

Darnus vystymasis, pripažindamas aplinkos, socialinę ir ekonominę sistemas, skatina lygybę ir teisingumą tarp žmonių, ugdo pasaulinį pilietiškumo jausmą.

Pagrindiniai darnaus vystymosi principai:

1. **Aplinkosauga.** Fizinis aplinkos pajėgumas riboja žmogaus veiklą, verčia mažinti išteklių vartojimą iki tokio lygio, kad ateinančios kartos perimtų planetą, kurios galimybės užtikrinti žmonijos gyvavimą nebūtų pažeistos.

1. **Žvilgsnis į ateitį.** Moralinė pareiga- vengti veiksmų, kurie „būtų įgyvendinami ateities kartu sąskaita, mažinant jų galimybes patenkinti savo poreikius“.

2. **Gyvenimo kokybė.** Žmonių gerovė matuojama ne tik materialiniu, bet ir socialiniu, kultūriniu, moraliniu bei dvasiniu aspektais.

3. **Lygybė.** Turtai, galimybės ir atsakomybė turi būti sąžiningai paskirstyti valstybėms, o kiekvienoje valstybėje- skirtingoms socialinėms grupėms, skiriant ypatingą dėmesį neturtingiausių ir labiausiai nuskriaustųjų poreikiams bei teisėms.

4. **Atsargumas.** Jei nesame įsitikinę vienokios ar kitokios veiklos poveikiu aplinkai, turime vadovautis principu: geriau būti pernelyg atsargiems, nei atvirkščiai.

5. **Holistinis mąstymas.** Sprendžiant sudėtingą darnaus vystymosi problemą, būtina atsižvelgti į kiekvieną tą problemą sąlygojantį faktorių.

Įgyvendinant darnaus vystymosi principus, labai svarbus vaidmuo tenka Savivaldos institucijoms (savivaldybėms), kadangi jos:

- Atstovauja vietinei bendruomenei ir veikia jos vardu;
- Dalyvauja visuose planavimo procesuose;
- Teikia ir užsako daugelį paslaugų, nuo kurių priklauso vietos gyventojų gyvenimo kokybė;

- Valdo ir tvarko didelius užstatytosios bei gamtinės aplinkos plotus;
- Organizuoja švietimą, teikia konsultacijas, informuoja gyventojus, rodo gyvenamosios pavyzdį;
- Skatina partnerystę pagrįstą bendradarbiavimą su kitomis organizacijomis;
- Daro didelę tiesioginį poveikį vartotojams, pirkėjams ir darbdaviams [9].

### **1.3. Darnaus vystymosi koncepcija: pagrindinių komponentų analizė [13]**

Darnaus vystymosi koncepcija- tai požiūris, leidžiantis pagerinti dabartinę gyvenimo kokybę taupiai naudojant išteklius, paliekant ateities kartoms nesumažėjusias ar net išaugusias gamtos išteklių ir kitų vertybių atsargas.

Koncepcijoje susiejami du neatidėliotini tikslai:

- Plėtros tikslas- užtikrinti tinkamą, saugų, puikų gyvenimą visiems žmonėms;
- Darnos tikslas- gyventi ir dirbti atsižvelgiant į biofizines aplinkos ribas ir į gyvosios gamtos dėsnius.

Šie du tikslai gali atrodyti prieštaringi ir problematiški, vis dėlto jų būtina siekti kartu. Be to, atsiranda etinis būtinumas garantuoti būsimoms kartoms ne blogesnes sąlygas, kuriomis gyveno pirmesnės kartos. Etinis būtinumas kartu su moksliniu tikrumu ir ilgalaikio pragmatiško savarankiškumo motyvais traktuotinas kaip darnaus vystymosi normatyvinis pagrindas, leidžiantis darnaus vystymosi etika vadinti nauja. Išlieka tik viena praktinė problema: kalbant apie plėtros pasiskirstymą tarp dabarties ir ateities kartų, tenka įvertinti neišvengiamai kylančius prieštaravimus dėl gamtos turtų išsaugojimo ir naudojimo tarp žmonių kartų teisingumo požiūriu. Juk daugelis tokių ekologiniu požiūriu kritinių veiksmų, kaip bioįvairovė ir gyvybę palaikančios sistemos, yra susiję su pasirinkimo vertės išsaugojimu ateities kartoms. Socialinis- ekonominis gamtos turtų vertingumas siejamas su dabartine žmonių karta, kuri skatinama susilaikyti nuo plėtros, kad būtų išsaugota gamta [9].

#### **1.3.1. Gamtinis darnaus vystymosi aspektas**

Gamtinis darnaus vystymosi požiūris grindžiamas kanadiečių ekologo C. Hollingo ir jo kolegų darbais. Laikantis šio požiūrio pirminis ekonominės plėtros uždavinys- išsiaiškinti įvairios ekonominės veiklos gamtinių sistemų ribas. Siekiant užtikrinti ekosistemų stabilumą, akcentuojama biologinės įvairovės išsaugojimo svarba, užtikrinant pusiausvyrą gamtoje, klimato stabilumą, maistingų medžiagų pakartotiną panaudojimą, upių baseinų apsaugą, ekologinių sistemų elastingumą globaliu mastu, sugebėjimą adaptuotis prie vis spartesnių biosferos pokyčių, išsaugant sugebėjimą neprarasti ateities galimybių. Kuo didesnė biologinė įvairovė, tuo stabilesnės ekologinės sistemos. Biologinės įvairovės būklė - geriausias visuomenės, šalies ar regiono plėtros ekologinio subalansuotumo įvertinimo indikatorius.



Šis darnaus vystymosi aspektas pavadintas gamtiniu todėl, kad gamtiniai išteklių ir kitos sąlygos (palanki verslui aplinka, patraukli mokesčių sistema, kvalifikuota darbo jėga ir kt.) suteikia šaliai arba regionui visišką pranašumą, kuris gali būti lemtingas konkurencinėje kovoje. Tačiau visada būtina prisiminti, jog naudojimas pagal darnaus vystymosi koncepciją turi remtis pastovumo principu t.y. gamtinis potencialas reikalauja reprodukcijos, nes aplinkos būklė negali pablogėti.

### **1.3.2. Socialinis darnaus vystymosi aspektas**

Atsakomybė už planetą reikalauja globalaus solidarumo ir globalaus kultūrinio pagrindo. Demografinis ir materialus ekonominis augimas galiausiai turi stabilizuotis, tuo tarpu kultūrinis, psichologinis, dvasinis augimas neturi fizinių limitų. Gyvenimo stiliaus ir prioritetų kaita priklauso nuo gerovės lygio. Žemiau arba skurdo ribos lygyje gyvenančių žmonių siekis - patenkinti pagrindinius poreikius (drabužių, maisto, gyvenamojo ploto turėjimas, pagrindinės medicinos ir socialinės paslaugos). Kuo žmonės arčiau poreikių piramidės viršūnės, tuo svarbesnė jiems tampa darbo kokybė, individualus saugumas, laisvalaikio praleidimo galimybės, socialinis dalyvavimas ir pasitenkinimas. Tuo, iš dalies, galima paaiškinti nelygybę tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių, tarp sostinių ir provincijos miestų, pramoninių ir atsiliekančių agrarinių rajonų.

Socialinis darnaus vystymosi aspektas labai svarbus ta prasme, kad jis tiesiogiai susijęs su žmonių gyvenimo lygiu ir kokybe. Norint užtikrinti socialiai stabilų ir darnų visuomenės vystymąsi, būtina skatinti kuo platesnį žmonių dalyvavimą priimant sprendimus, didinti investicijas į mokslą, technologijų vystymą, mažinti nedarbo ir ilgalaikio nedarbo lygį, tuo pačiu skatinant ekonominių aktyvumą ir užimtumą.

### **1.3.3. Ekonominis darnaus vystymosi aspektas**

Darnaus vystymosi būdai išsivysčiusioms ir besivystančioms valstybėms skirtingi. Besivystančioms šalims būdingas labai spartus gyventojų skaičiaus didėjimas, skurdas, lyčių nelygybė, netobula švietimo, medicinos sistema, tuo tarpu išsivysčiusios valstybės susiduria su pernelyg intensyviu gamtos išteklių naudojimu, aplinkos tarša.

Kaip teigia M. P. Mondaro (1997), norint sužinoti, ar šalis vystosi sėkmingai, reikia atsakyti į tris klausimus:

- Kas atsitiko su skurdu?
- Kaip pasikeitė nedarbo lygis?
- Koks nelygybės lygis?

Jeigu visi trys rodikliai pagerėjo, tai šalis, be abejojimo, išgyvena augimo periodą, o jeigu vienas, du, ar net visi trys pablogėjo, tai neverta kalbėti apie augimą, net jei pajamos vienam gyventojui išaugo dvigubai.[11]

Šioulaikinės politinės ekonomikos žinovas Karlas Polanyi savo reikšmingoje studijoje 20 amž. žmoniją apėmusių politinių krizių šaknims priskiria neteisingai suvoktas pastangas

liberalizuoti globalias rinkas. Visuomenėje ėmė vyrauti komerciniai interesai ir negailestinga rinkos logika, atskyrusi žmogaus ekonominę veiklą nuo jo socialinių santykių. Laisvosios rinkos principai sugriovė socialinį kompleksą, kuriam buvo būdingi tarpusavio įsipareigojimai, pakirto pilietinį aktyvumą, savitarpio supratimą, gėrybių perskistymą.[31, p. 197]

Ekonominė darnaus vystymosi koncepcija- būdas išspręsti dvi skirtingas tikslų grupes:

- a) vystymasis- progresas- augimas;
- b) stabilumas- saugumas- aplinka.

Taip susiejami du labai svarbūs tikslai:

1. užtikrinti tinkamą, saugų, gerą gyvenimą visiems žmonėms (plėtros tikslas)
2. gyventi ir dirbti atžvelgiant į biofizines aplinkos ribas ir į gyvosios gamtos dėsnius

( darnos tikslas) [9].

#### **1.4.Darnaus vystymosi strategijos planavimo metodika**

LR vyriausybės 2002 m. Birželio 6 d. Nutarimu Nr. 827 buvo patvirtinta strateginio planavimo metodika. Šios metodikos nauja redakcija patvirtinta 2007 m. Vasario 7 d. Nutarimu Nr 194.

Strateginio planavimo metodika nustato strateginio planavimo sistemą ir principus, valdymo srities plėtros strategijos ir institucijos strateginio veiklos plano rengimo tvarką, tipinę struktūrą, stebėsenos, atsiskaitymo už rezultatus gaires [26]

Strateginio planavimo sistemą sudaro:

- strateginio planavimo dokumentai – strategijos, programos, strateginiai veiklos planai. Ilgos trukmės dokumentai apima ilgesnį nei 7 metų laikotarpį, vidutinės trukmės – nuo 3 iki 7 metų laikotarpį.
- Atsakingos institucijos – Vyriausybė, ministerijos, kitos institucijos.

##### **1.4.1. Institucijos strateginio veiklos plano rengimas [26]**

Institucijos rengia trumpos trukmės kasmet atnaujinamus strateginės veiklos planus. Rengiant juos, išanalizuojama ir įvertinama aplinka, ištekliai, suformuluojama misija, numatomi strateginiai tikslai ir jų siekimo būdai.

Institucijų veikla planuojama atsižvelgiant į Vyriausybės programą, Vyriausybės prioritetus, Vyriausybės ilgalaikės raidos strategijos, kitų strateginių planavimo dokumentų nuostatas. Kiekviena institucija turi numatyti, kaip optimaliai panaudos turimus ir planuojamus gauti finansinius, materialinius bei žmogiškuosius išteklius užsibrėžtiems strateginiams tikslams pasiekti.

Pagrindiniai institucijos strateginio veiklos plano rengimo ir vykdymo etapai yra šie:

- Aplinkos, išteklių ir SSGG analizė;
- Misijos formulavimas;

- Strateginių tikslų nustatymas;
- Institucijos programų rengimas;
- Institucijos programų įgyvendinimas;
- Stebėseną ir atsiskaitymas už rezultatus.

Institucijos aplinkos analizės ( PEST) metu nustatomi institucijos išorės veiksniai ir jų poveikis institucijos veiklai. Pagrindinėmis išorės veiksnių grupėmis laikomos šios:

- Politiniai veiksniai ( nacionalinis, ES ir tarptautinis teisinis reglamentavimas);
- Ekonominiai veiksniai ( ūkio valdymo srities raida);
- Socialiniai veiksniai ( demografiniai, vertybių, gyvenamos ir kiti pokyčiai, ekologiniai ir kultūriniai veiksniai);
- Technologiniai veiksniai ( naujos technologijos, informacijos srautai, valdymo organizavimas, institucijų tarpusavio ryšiai).

Išnagrinėjus ir įvertinus veiksnius, vertinami išteklių ( vidaus veiksniai) – išanalizuojamos šios sritys:

- Teisinė bazė;
- Organizacinė struktūra;
- Žmogiškieji išteklių ( pareigybės, kvalifikacija);
- Planavimo sistema;
- Finansiniai išteklių;
- Apskaitos tinkamumas;
- Ryšių sistema ( informacinės ir komunikavimo sistemos);
- Vidaus kontrolės sistema ( vidaus auditas).

Remiantis išteklių analizės rezultatais, nustatomos institucijos stiprybės ir silpnybės ( SSGG analizė). Rekomenduojama apsiriboti 10 – čia stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių. SSGG analizės parindu nagrinėjami šie strateginiai ryšiai:

- Kaip panaudoti stiprybes galimybėms realizuoti;
- Kaip pašalinti silpnybes pasinaudojant galimybėmis;
- Kaip panaudoti stiprybes grėsmėms sumažinti;
- Kokias silpnybes reikia pašalinti, kad sumažėtų grėsmės.

Aplinkos ir išteklių analizė būtina tolimesniems planavimo etapams:

- Formuluojančią ( tikslinančią) realią institucijos misiją;
- Numatančią ( tikslinančią) institucijos veikos kryptis, tikslus bei laukiamus rezultatus;
- Rengiančią ( tobulinančią) institucijos programas ar priemones ir siekiant jų efektyvumo;

- Koreguojant planuojamus institucijos rezultatus, tinkamai pasirenkant priemones šiems rezultatams pasiekti.

Pastoviausias, palyginus su strateginiais tikslais ir uždaviniais, institucijos išsipareigojimas yra jos misija, kuri apibudina institucijos paskirtį, tikslą, kompetencijos ir veiklos kryptį. Institucijos misijai įgyvendinti nustatomi institucijos strateginiai tikslai ( rekomenduojama iki 5 tikslų), kurie formuluojami vadovaujantis principais:

- Tinkamumu ( tikslai turi skatinti instituciją vykdyti savo misiją);
- Realumu ( tikslai turi būti realūs – atsižvelgiama į išorės ir vidaus veiksnius);
- Motyvavimu ( turi skatinti instituciją veikti);
- Suprantamumu ( tikslai turi būti suformuluoti paprastai ir aiškiai);
- Išsipareigojimu ( tikslai turi sąlygoti išsipareigojimus);
- Suderinamumu ( institucijos ir jos padalinių tikslai turi būti glaudžiai susiję).

Strateginiams tikslams įgyvendinti rengiamos programos. Jų rengimą ir įgyvendinimą prižiūri institucijos vadovo paskirti atsakingi už programas asmenys. Jie privalo reguliariai organizuoti programų peržiūrą, vertinti programų priemonių tikslumą, kintant aplinkos veiksniams, turintiems ar galintiems turėti įtakos programų ir jų tikslų įgyvendinimui. Prireikus institucija gali pasitelkti nepriklausomus ekspertus ar institucijas atitinkamai programai įvertinti.

#### **1.4.2. Darnaus vystymosi strateginis planavimas savivaldos ( savivaldybių) institucijose [15]**

Įgyvendinant darnaus vystymosi principus, labai svarbus vaidmuo tenka savivaldos institucijoms, kadangi jos atstovauja vietinei bendruomenei, veikia jos vardu, dalyvauja visuose planavimo procesuose, teikia ir užsako daugelį paslaugų, nuo kurių priklauso vietos gyventojų gyvenimo kokybė, valdo ir tvarko užstatytosios ir gamtinės aplinkos plotus, organizuoja švietimą, konsultuoja ir informuoja gyventojus, rodo gyvensenos pavyzdį, skatina partneryste pagrįstą bendradarbiavimą su kitomis organizacijomis, pagaliau daro didelį tiesioginį poveikį vartotojams, pirkėjams ir darbdaviams. Savivaldybės yra teisinis demokratinės valstybės pagrindas. Savivaldybių veikla, kokia ji bebūtų, daro atitinkamą įtaką darnumui. Todėl daugelį savivaldybių funkcijų reglamentuoja strateginiai planai ir dokumentai, kuriuose nurodoma, kas yra ar bus daroma siekiant užtikrinti, kad planai būtų įgyvendinami paisant darnaus vystymosi kriterijų. Darnų vystymąsi įtakoja biologinės įvairovės, paveldo, kraštovaizdžio, skurdo mažinimo, sveikatos apsaugos, švietimo strategijos, kuriomis vadovaujasi savivaldybių institucijos. Kai kurie autoriai ( Čiegis, Grundey, Štreimikienė, 2005) akcentuoja, kad beveik 90 proc. veiklos darniam vystymuisi realizuoti turi būti grindžiama vietinės valdžios sprendimais ir nuolatine jų vykdymo priežiūra. Todėl labai svarbus vaidmuo tenka savivaldybių vadovams, konsultantams, ekspertams, kitiems

atsakingiems asmenims, siekiant į šį procesą įtraukti bendruomenės lyderius, nes strategavimo planavimo pagrindas yra savivaldybės gyventojai. Per visus darnaus vystymosi strategijos rengimo etapus itin svarbu išlaikyti jų susidomėjimą strategijos rengimu. Konsultavimas, nuomonių tyrimas, SSGG analizė suteikia galimybių daugeliui asmenų aktyviai prisidėti prie strategijos rengimo ir daryti įtaką rezultatams.

#### **1.4.3 Darnaus vystymosi strategijos proceso elementų analizė [15]**

Darnaus vystymosi strategijos planuojamos taikant jau nagrinėtą LR vyriausybės patvirtintą strateginio planavimo metodiką (2002, 2007)

Darnaus vystymosi strategija – tai tikslingai parengtas veiklos planas, kuris nurodo būdus, kaip, valdant plėtros procesą, siekti numatytų tikslų. Šis planas apima tris pagrindinius elementus:

- Tikslus (pirmiausia ilgailaikius);
- Veiklos kryptis;
- Reikiamus tikslui pasiekti išteklius.

Strategijos rengėjai pirmiausia indentifikuoja pagrindinį strategijos tikslą – būsimą darnaus vystymosi idėją, kuri išreiškia savivaldybės misiją.

Pagrindinis tikslas atsako į klausymus:

- kodėl veikiame?
- ko siekiame?
- kokį tikslą galime pasiekti ir koku lygiu?

Savivaldybės visuomenė paprastai aktyviausiai dalyvauja strateginės darnaus vystymosi vizijos kūrime, nes ji yra norimas ateities vaizdas.

Kad vizija visuomenei būtų priimta, įsimintina ir vizuali, joje:

- neturi būti prieštarų elementų;
- turėdama daug bendro su svajone, negali būti atsiribojus nuo realybės;
- negali būti veiksmų programa – tik norimu ateities vaizdu.

Vadovaujantis strateginio planavimo metodika, strategijos rengėjai turi atlikti esamos situacijos analizę. Jos metu vertinami diagnostiniai duomenys, susiję su teritorijos ir jos aplinkos būkle t.y. identifikuojami savivaldybės plėtros sąlygotumai, renkami ir analizuojami statistiniai duomenys apie esamą padėtį. Situacijai analizuoti taikomas vienas iš strateginės analizės metodų – *stakeholders* analizė. Terminas *stakeholder* suprantamas kaip instituciniai subjektai ir valdžios atstovai, organizacijos ir asmenų grupės savivaldybės teritorijoje, kurie vienaip ar kitaip priklausomi nuo jos funkcionavimo ir turi jiems įtakos. Iš esmės *stakeholders* analizė yra potencialių darnaus vystymosi strategijos šalininkų ( sąjungininkų) bei priešininkų analizė.

Antras labai svarbus strateginio planavimo situacijos analizės metodas – SSGG analizė, arba stiprybių (privalumų), silpnybių ( trūkumų), galimybių (progų) ir grėsmių analizė. SSGG analizės

metu identifikuojami savivaldybės plėtros veiksniai ir apribojimai. Praktikoje sunku vienareikšmiškai sukvalifikuoti darnaus vystymosi veiksnius, nes veikia didelis silpnųjų ir grėsmių, stiprybių ir galimybių skaičius, todėl galima supainioti privalumą su galimybe arba trūkumą su grėsme.

Vis dėlto SSGG analizės metodu įvertinta savivaldybės būklė ir išskirtos probleminės sritys sudaro galimybę atlikti darnaus vystymosi problemų analizę, kurios tikslas – gauti informacijos apie parindines kliūtis ir neigytvius reiškinius, egzistuojančius savivaldybėje. Identifikuojant problemas, atsižvelgiama į bent tris kriterijus:

- problemos yra tikros ( faktinės) – ne galimos, įsivaizduojamos ar susijusios su ateitimi, o atspindinčios esamą būklę,
- neigiamai veikia darnų vystymąsi,
- turi esminę įtaką darniam vystymuisi ( darnaus vystymosi požiūriu svarbiausios).

Suformulavus ir išanalizavus pagrindines savivaldybės problemas, apibrėžiami detalūs darnaus vystymosi tikslai, siekiant kiekvieną problemą ( neigytvį būklę) ateityje performuoti į tikslą (pozityvį būklę).

Darnaus vystymosi tikslai turi būti tikslūs, aiškūs kiekvienam savivaldybės gyventojui ir atitikti „KIPRA“ ( angl. SMART) principą:

- K – konkretūs, specifiniai,
- I - išmatuojami,
- P - pasiekiami, apibuojami,
- R - realistiški,
- A - apibrėžiami laike.

Apibrėžtas tikslas turi būti suskaidytas į tiesioginius tikslus tam tikrose sferose ir atsakyti į klausimą – kur norime nueiti? Pagrindinės sferos yra šios:

- ūkinė ( tikslas –darnus ūkio vystymasis);
- visuomenės ( tikslas – darnus visuomenės vystymasis);
- aplinkos ( tikslas – ekologinė tvarka);
- vadybos ( tikslas – politinė – institucinė tvarka).

Apibrėžus darnaus vystymosi tikslus, sudaroma loginė struktūra – strateginio planavimo apžvalgos forma, apibendrinanti jo rezultatus. Loginė stuktūra atspindi tarpusavio ryšius tarp pagrindinių ( bendrų) ir detalių tikslų bei tarp detalių tikslų ir rezultatų. Loginės struktūros turinys atsako į pagrindinius strateginio planavimo klausimus:

Klausimas	Atsakymas
1. Kodėl planuojame ir veikiame? 2. Kur norime nueiti? 3. Kokių konkrečių tokslų siekiame? 4. Kaip vertinti tikslų įgyvendinimą?  5. Kokie sunkiai kontroliuojami, bei svarbūs planavimui veiksniai?	Siekiame pagrindinio tikslo Nurodo pagrindinis tikslas. Nurodo detalieji tikslai. Nurodo darnaus vystymosi rodikliai indikatoriai ir jiems apskaičiuoti panaudoti informacijos šaltiniai Nurodo padarytos prielaidos, kurias charakterizuoja jų atsiradimo ateityje tikimybė.

Parengus loginę stuktūrą, pereinama prie operatyvinio ( realizacinio) planavimo. Šio planavimo metu apibrėžiama: veiksmų ( uždavinių) sąrašas, jų vykdymo tam tikro laikotarpio grafikai, realizavimo lėšos ( išlaidos, biudžetas), galimi finansavimo šaltiniai, asakingi asmenys už uždavinių įvykdymą.

Kaip pažymėjo R. Čiegis (2005), parengus darnios bendruomenės strategiją konkrečiai bendruomenei ir ją sėkmingai įgyvendinus ( pradiniu etapu teigiamą įtaką „ Vietos darbotvarkės 21“ procesui gali turėti netgi atskiri seniūnijos ar miestelio projektai, leidžiantys pasiekti aiškių apčiuopemų rezultatų ir praktiškai parodantys visuomenei, kaip daug galima padaryti visuomenės labui veikiant kartu), šalia tos bendruomenės atsiras kitos taip pat darnios bendruomenės, o visos jos kartu sukurs regioninę visuomenę, o regioninės visuomenės visos kartu – darnią globalią visuomenę. Jeigu visi regionai vystysis darniai, nusistovės tvarka ir stabilumas globaliu mastu.

### **1.5. Organizacinė strategija ir jos planavimas [49]**

Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe, ekonomika perėjo prie rinkos dėsniais valdomų verslo santykių, verslas išgyveno vadinamąjį tranzitinės ekonomikos laikotarpį. Šio laikotarpio verslininkai įvairiais būdais kūrė produktus bei paslaugas, tenkindami kintančius ir augančius daugiausia vietos vartotojų poreikius. Šis procesas buvo grindžiamas gyvenimiška patirtimi, nuojauta, susiklosčiusiomis aplinkybėmis, bet ne žiniomis ir ne pasaulinėmis verslo tradicijomis.

Pastaruojų metu rinkos taisyklės sparčiai kinta. Rinkos dalyviai įsitikino, jog, norint išlikti versle, būtina galvoti ir veikti tarptautiniu mastu. Konkuruoti su tarptautinėmis kompanijomis įmanoma tik strategiškai mąstant ir veikiant, kaupiant ir nuolat atnaujinant žinias ir išteklius bei juos tinkamai naudojant. Žinios leidžia įmonėms įvertinti savo bei konkurentų silpnybes ir pranašumus, valdyti finansinius, žmogiškuosius bei kitus išteklius, sutelkti turimus resursus strateginiam tikslui pasiekti.

Strategiškai mąstyti įmones įgalina strateginis planavimas. Įmonės strategijos formulavimas susideda iš:

- pagrindinio tikslo nustatymas;

- pagrindinių išteklių nustatymo;
- pagrindinių stiprybių, kvalifikacijų išgryninimo bei surikiavimo;
- įmonės pozicionavimo

Strategijos sėkmė priklauso nuo maksimalaus stiprybių panaudojimo, kvalifikacijos išlaikymo, pagrindinių kompetencijų sutelkimo ir sukonzentravimo parindiniam tikslui pasiekti. Įmonės strategija turi būti paremta funkcinėmis strategijomis, atitinkančiomis pagrindinę įmonės strategiją.

Kaip teigia R. Vogelius, organizacinės strategijos planavimas gali turėti **plusų**, ir **minusų**:

Plusai	Minusai
<p>Strategija nustato veiklos kryptį, kas naudinga įmonei;</p> <p>Strategija sutelkia įmonės pastangas;</p> <p>Strategija charakterizuoja organizaciją;</p> <p>Strategija sudaro prielaidų vientisumui</p>	<p>Strategijos planas gali prikaustyti visą personalo dėmesį, nebus pastebėtos atsirandančios naujos galimybės;</p> <p>Organizacijos vadovai gali pasiduoti „grupiniam mąstymui“, nebepastebėti naujų galimybių ir pokyčių aplinkoje;</p> <p>Turtinga organizacijos patirties įvairovė gali likti nepastebėta, tvirtai laikantis bendrų stereotipų;</p> <p>Vientisumas tik dėl vientisumo, be aiškių, į rinką orientuotų tikslų – pavojus organizacijai.</p>

Plusų ir minusų analizė rodo, jog organizacijos strateginis planas gali tapti nesėkmės priežastimi, jei planavimas bus atliekamas atmetinai, neturint reikalingų žinių ir reikiamai nepasiruošus planavimo procesui.

### 1.6. Darnaus vystymosi rodikliai [16]

Po Rio de Žaneiro tarptautinės konferencijos aplinkos ir vystymosi klausimais (1992m) buvo pradėtos kurti nacionalinės ir tarptautinės darnaus vystymosi strategijos. Jas rengiant reikėjo ne tik suformuluoti pagrįstus darnaus vystymosi uždavinius, numatyti veiksmingas jų įgyvendinimo priemones, bet ir užtikrinti jų savalaikį įvykdymą. Tapo būtina turėti aiškius darnaus vystymosi kriterijus ( rodiklius). Kadangi darnus vystymasis apima visus visuomenės vystymosi aspektus, kriterijų ( rodiklių) sistemą nėra paprasta sukurti. Tas faktas, kad kol kas nepavyko rasti pastovios, tarptautiniu mastu priimtinos darnaus vystymosi rodiklių sistemos, akivaizdžiai tai patvirtina. Nors rodiklių gausa apsunkina tokios sistemos sukūrimo galimybes, bet pagrindžia jos būtinumą, nes:

- Darnus vystymasis yra nesibaigiantis procesas , todėl iš principo neįmanoma suformuluoti galutinių darnaus vystymosi tikslų- per ilgą laiką jie neabejotinai keisis;



- Nors darnaus vystymosi tikslai, uždaviniai, jų įgyvendinimo priemonės, o tam tikra prasme ir pati darnaus vystymosi koncepcija neabejotinai keisis, būtina suformuluoti racionalius darnaus vystymosi uždavinius ir numatyti jų įgyvendinimo priemones, kaip būtinas prielaidas darnaus vystymosi procesui;
- Nors absoliučiai aiškaus ir moksliskai pagrįsto galutinio darnaus vystymosi tikslo nėra, tačiau yra pakankamai žinių ir patirties tam, kad būtų nustatyti prieštaravimai darnaus vystymosi idėjoms ir priimti sprendimai tų prieštaravimų išvengimui arba bent sumažinimui.

Racionali darnaus vystymosi rodiklių sistema yra būtina ne tik dabartiniams darnaus vystymosi uždaviniams suformuluoti, bet ir nuolatinei jų įgyvendinimo kontrolei, be kurios darnaus vystymosi procesas neįmanomas.

Kokiomis savybėmis turėtų pasižymėti darnaus vystymosi kriterijai ( rodikliai)? Svarbiausiomis dažniausiai nurodomos tokios kriterijų ( rodiklių) savybės:

- **Naudingumas**- tai rodiklio savybė, leidžianti pagrįsti ir priimti racionalius, darnų vystymąsi užtikrinančius sprendimus.
- **Paprastumas** – tai rodiklio savybė užtikrinti, kad sprendimai būtų suprantami ne tik specialistams, bet ir plačiajai visuomenei.
- **Universalumas** – rodiklių reikšmės neturi priklausyti nuo specifinių šalies ar regiono savybių, jų ekonominio išsivystimo ar kultūros lygio ( darnus vystymasis yra pasaulinio masto procesas).
- **Reprezentatyvumas** – rodiklis turi tinkamai atstovauti analizuojamą ir vertinamą darnaus vystymosi aspektą.
- **Jautrumas** – tai rodiklio savybė, sudaranti galimybes laiku pastebėti, įvertinti vykstančius pokyčius bei priimti savalaikius sprendimus susidariusioms problemoms spręsti.
- **Pastovumas** – tai rodiklio savybė, užtikrinanti, kad jo reikšmės iš esmės nepasikeis po neįvykusių metodologinių ar duomenų bazės struktūros pakeitimų.

Visus darnaus vystymosi rodiklius galima suskirstyti į keturias kategorijas [19]:

- Aplinkos būklės rodikliai;
- Ekonomikos vystymosi rodikliai;
- Socialinės plėtros rodikliai;
- Regioninės plėtros rodikliai.

Jungtinių Tautų darnaus vystymosi komisija ( *UN Commission for sustainable development-UNCSD*) praeitame dešimtmetyje pabandė sukurti unifikuotą darnaus vystymosi rodiklių sistemą.

Aukščiau minėtos komisijos pasiūlymą dėl vieningos 134 darnaus vystymosi rodiklių sistemos 1997 metais specialioje sesijoje apsvaustė JTO generalinė asamblėja ir rekomendavo ją išbandyti 20-je šalių. Remiantis šių šalių pasiūlymais darnaus vystymosi rodiklių sąrašas sutrumpintas iki 58 vienetų, rodikliai suskirstyti į grupes pagal darnaus vystymosi sektorius (ekonomika, aplinka, visuomenė, instituciniai rodikliai). Kiekvienai šaliai, atsižvelgiant į savitas geografines, ekonomines ar socialines sąlygas, leista šį sąrašą koreguoti.

Europos Sąjungos institucijos siekia kontroliuojamų darnaus vystymosi rodiklių skaičių sumažinti. Lisabonos strategijos įgyvendinimo kontrolėi iš sąrašo buvo išskirta 14-ka taip vadinamų struktūrinių rodiklių:

#### **Bendrieji ekonominiai rodikliai**

1. BVP vienam gyvetojui perkamosios galios standartais.
2. Darbo našumas.

#### **Užimtumas**

3. Užimtumo lygis.
4. Pagyvenusių žmonių užimtumas.

#### **Inovacijos ir tyrimai**

5. Jaunimo (20-24 m.) išsilavinimo lygis pagal lytį.
6. Moksliniams tyrimams ir taikomajai veiklai skiriama BVP dalis.

#### **Ekonomikos reforma**

7. Palyginamosios kainos.
8. Investicijos į verslą.

#### **Socialinė sanglauda**

9. Žemiau santykinės skurdo ribos gyvenančiųjų dalis.
10. Ilgalaikės bedarbystės lygis.
11. Regioniniai bedarbystės skirtumai.

#### **Aplinka**

12. Šiltnamio dujų išmetimai.
13. Energijos intensyvumas.
14. Krovininio transporto sukuriama BVP dalis.

2001 metais Goteborge patvirtinta ES darnaus vystymosi strategija. Dedama daug pastangų vieningos darnaus vystymosi rodiklių sistemos sukūrimui. Dabartiniu metu rekomenduojamame sąrašė yra 1515 darnaus vystymosi rodikliai, kurie padalinti į dešimtį temų:

1. Ekonominis vystymasis (*Economic development*)
2. Skurdas ir socialinė atskirtis (*Poverty and social exclusion*)
3. Senėjanti visuomenė (*Ageing society*)

4. Visuomenės sveikata (*Public Health*)
5. Klimato kaita ir energetika (*Climate change and energy*)
6. Gamybos ir vartojimo būdai (*Production and consumption patterns*)
7. Gamtos išteklių valdymas (*Management of natural resources*)
8. Transportas (*Transport*)
9. Gera vadyba (*Good governance*)
10. Pasaulinė partnerystė (*Global partnership*).

ES darnaus vystymosi rodikliai pagal svarbą padalinti į tris lygmenis:

- 1 lygmuo (12 rodiklių)- skirtas aukščiausiojo lygio politikams pradinei kiekvienos darnaus vystymosi temos analizei;
- 2 lygmuo (45 rodikliai)- skirti politikams bei visuomenei ir leidžia spręsti apie pažangą, vykdant prioritėtines darnaus vystymosi užduotis;
- 3 lygmuo (98 rodikliai)- skirti labiau specializuotai auditorijai (politikos analizėms, mokslo visuomenei)

Lietuvos darnaus vystymosi strategija (77 rodikliai) patvirtinta 2003 metais. Rodikliai sugrupuoti pagal pagrindinių darnaus vystymosi sektorių: aplinkos būklė, ekonominis vystymasis, socialinis vystymasis. 2007 metais padarytos šios strategijos pataisos. Atsižvelgiant į ES rekomenduojamą darnaus vystymosi rodiklių sąrašą, rodiklių skaičius nuo 77 padidintas iki 100.

Nuo 2004 metų duomenys apie darnaus vystymosi rodiklius ir jų pokyčius skelbiami Lietuvos statistikos metraštyje, Aplinkos ministerijos ir Statistikos departamento interneto puslapiuose.

### **1.7.Lietuvos darnaus vystymosi strategija [24]**

XXI a. Žmonija pradeda suvokti, jog gyvybei Žemėje dėl žmonių egoizmo, godumo bei neišmanymo gresia pražūtis. Tačiau nors ir pripažįstama, jog visų ekologinių problemų sprendimų šaknys slypi ne žmogaus santykiuose su gamta, o pačiame žmoguje, jo dvasios bei proto gelmėse, vistiek ir toliau kuriamas išderintas chaotiškas pasaulis: niokojama žemė, švaistomi jos turtais, augant miestams, pramonei, vystantis transportui didėja aplinkos tarša, antropogeninės kilmės medžiagos ir toliau kaupiasi atmosferoje. Net ir po globalinių ekologinių katastrofų žmonija nepasimoko. Iki šiol dvi valstybės- JAV ir Australija nepasirašė Kioto protokolo, kurio esmė kilni ir humaniška- sustabdyti planetos taršą. Nepateisino (kol kas) lūkesčių neseniai įvykusi Kopenhagos konferencija, turėjusi priimti eilę reikšmingų nutarimų klimato srityje.

Visa tai rodo, kad visos šalys yra atsakingos už dabar vykstančius neigiamus procesus Žemėje. Kiekviena šalis privalo turėti savo progreso viziją ir ateities tikslą. Tokios vizijos sukūrimą

turi įtakoti šalies istorija, kultūra, socialiniai ir ekonominiai prioritetai, o taip pat aplinkos veiksnių-ekologija, klimato sąlygos.

Lietuvos Nacionalinė darnaus vystymosi strategija patvirtinta Vyriausybės 2003- 09-11 nutarimu Nr. 1160 ( Žin. 2003, Nr. 84- 4029).Šioje strategijoje darnus vystymasis suprantamas kaip kompromisas tarp aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių visuomenės tikslų, sudarantis galimybes pasiekti visuomeninę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms, neperžengiant leistinų poveikio aplinkai ribų.

Už Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo koordinavimą atsakinga Aplinkos ministerija. Vyriausybės nutarimas 1160 įpareigojo rengti dvimetės Strategijos įgyvendinimo ataskaitas ir teikti jas nuo 2000- 07 28 veikiančiai nacionalinei darnaus vystymosi komisijai. Ši komisija teikia pasiūlymus LR Vyriausybei, nustato darnaus vystymosi prioritetus , analizuoja, vertina ekonominius ir socialinius progresus, teikia informaciją darnaus vystymosi klausimais.

Respublikoje dar gana ryškūs regioniniai gamtinių, ekonominių, infrastruktūrinių ir demografinių išteklių skirtumas. Siekiant subalansuoti ūkio plėtrą šalyje, išanalizuota ES šalių patirtis, sukurta ir pradėta įgyvendinti darni veiklos planavimo sistema – Nacionalinė plėtros strategija (Bendrasis programavimo dokumentas).Rengiami regionų ir savivaldybių plėtros strateginiai planai.

LR Aplinkos ministerija kvalifikuotam Strategijos įgyvendinimo dvimečių ataskaitų parengimui sudarė darbo grupę, kurios sudėtyje yra atstovai iš įvairių ministerijų ir Statistikos departamento, bei Ekspertų grupę iš įvairių, daugiausia mokslinių, institucijų atstovų. Ekspertų grupės paskirtis – reguliariai analizuoti vykstančius išorės ir vidaus pokyčius, vertinti Strategijos įgyvendinimo eigą, rengti rekomendacijas, kaip šalinti trūkumus.

2009 m. Rugsėjo 16d. LR Vyriausybė patvirtino atnaujintą Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją. Joje patikslinti šalies darnaus vystymosi prioritetai, tikslai ir uždaviniai, nustatytos republikos vystymosi stiprybės, galimybės, silpnybės ir grėsmės, nusakyta valstybės misija, pateiktas atnaujintas darnaus vystymosi rodiklių sąrašas su nurodytomis atsakingomis instrukcijomis.

Neatsižvelgiant į užsitęsusių pasaulinį ekonomikos nuosmukį, pagrindinis Lietuvos darnaus vystymosi siekis atnaujintoje Strategijoje išlieka tas pats- pagal ekonominio bei socialinio vystymosi, išteklių naudojimo efektyvumo rodiklius iki 2020 metų pasiekti 2003 metų ES valstybių vidurkį, neviršijant ES leistinų aplinkos taršos normatyvų bei laikantis tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos taršą ir poveikį pasaulio klimatui, reikalavimų. Šioje Strategijoje ypač daug dėmesio skirta mokslo pažangai, nes pasiekti užsibrėžtų tikslų galima tik diegiant naujausias, aplinkai palankesnes technologijas.

### **1.7.1. Strategijos prioritetai [2]**

LR darnaus vystymosi Strategijos prioritetai ir principai išdėstyti atsižvelgiant į nacionalinius savitumus ir interesus, atnaujintos ES darnaus vystymosi strategijos prioritetus, kitų programinių dokumentų nuostatatas.

LR darnaus vystymosi strategijos prioritetai:

1. Lėtas ekonomikos augimas neleistų pasiekti pagrindinio darnaus vystymosi tikslo (Strategijos 1 skyr.), o spartus ekonomikos augimas, kaip rodo skaičiavimai, keltų pernelyg didelį aplinkos taršos laipsnį. Tik nuosaikus, darnaus ūkio sektorių ir regionų ūkio vystymasis- vidutiniškas 5-6 procentų kasmetinis BVP prieauglis leistų per Strategijos įgyvendinimo laikotarpį (iki 2020 metų) pasiekti vidutinį 2003 metų ES valstybių ekonominio išsivystymo lygį.
2. Ekonominio ir socialinio regionų vystymosi netolygumas, didėjantys gyventojų gerbūvio skirtumai- vienas iš didžiausių darnaus vystymosi pavojų. Kadangi ekonominiai ir socialiniai Lietuvos regionų skirtumai pastaraisiais metais ne tik nemažėja, bet netgi didėja, tai vienas LR darnaus vystymosi prioritetų yra regionų gyvenimo lygio skirtumo mažinimas išsaugant jų savitumą.
3. Labai svarbus darnaus vystymosi prioritetasis- pagrindinių ūkio šakų (transporto, pramonės, energetikos, žemės ūkio, būsto, turizmo) poveikio aplinkai mažinimas didinant ekologinį jų efektyvumą bei įtraukiant aplinkos interesus į šių ūkio šakų vystymosi strategijas.
4. Dėl prastų senų daugiabučių šiluminių savybių, pasenusios šilumos tiekimo infrastruktūros energijos naudojimo būsto reikmėms efektyvumas Lietuvoje apie 1,8 karto mažesnis negu daugelyje ES valstybių. Daugiabučių namų modernizavimas, šiluminės energijos sąnaudų būsto sektoriuje sumažinimas, prisidedantis prie visuotinių pastangų švelninti klimato kaitą, yra vienas iš Lietuvos darnaus vystymosi prioritetų.
5. ES darnaus vystymosi prioritetai- pavojaus žmonių sveikatai mažinimas, pasaulio klimato kaitos, jos padarinių švelninimas, biologinės įvairovės apsauga, nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas- svarbūs ir Lietuvai. Be to, nors kraštovaizdžio tvarkymo problemos neįtraukiamos į ES prioritetų sąrašą, LR Strategijoje, atsižvelgiant į jų svarbą, kraštovaizdžio apsauga ir racionalus tvarkymas laikomas prioritetu.
6. Vienas iš darnaus vystymosi prioritetų Strategijoje- visuomenės švietimas (taip pat ir aplinkosauginis švietimas bei kuo mažiau aplinkai žalos darančio gyvenimo būdo propagavimas).
7. Mokslinių tyrimų vaidmens didinimas, veiksmingesnis tyrimų rezultatų taikymas, modernių, mažesnį neigiamą poveikį aplinkai darančių gamybos, informacijos technologijų kūrimas ir diegimas- irgi yra Strategijos prioritetasis.

### 1.7.2. Strategijos įgyvendinimo principai [2]:

- **Pagrindinių teisių rėmimo ir apsaugos principas.** Didžiausias dėmesys politikoje turi būti skiriamas žmonėms: remiamos pagrindinės jų teisės, kovojama su visų formų diskriminacija, naikinama socialinė atskirtis, mažinamas skurdas;
- **Vienodų sąlygų visų kartų bei tos pačios kartos atstovams sudarymo principas.** Patenkinti dabarties kartų poreikius, bet nepakeisti ateities kartų galimybėms patenkinti jų poreikius;
- **Atviros ir demokratinės visuomenės principas.** Užtikrinti piliečių teises gauti informaciją ir galimybę kreiptis į teismus;
- **Piliečių dalyvavimo principas.** Skatinti piliečių dalyvavimą priimant sprendimus. Plėtoti švietimą darnaus vystymosi klausimais, ugdyti visuomenės sąmoningumą. Informuoti piliečius apie jų daromą poveikį aplinkai bei galimybes pasirinkti darnesnius veiklos būdus;
- **Įmonių ir socialinių partnerių dalyvavimo principas.** Didinti įmonių socialinę atsakomybę, stiprinti socialinį dialogą, privataus ir viešojo sektorių partnerystę, skatinant jų bendradarbiavimą ir bendrą atsakomybę, kad būtų užtikrintas darnus vartojimas ir gamyba.
- **Politikos nuoseklumo ir reglamentavimo principas.** Plėtojant darnų vystymąsi, skatinti visų politikos krypčių nuoseklumą, vietos, regioninių bei nacionalinių veiksmų darną.
- **Strategijos integravimo principas.** Skatinti ekonominių, socialinių ir aplinkosaugos veiksmų integralumą, kad jie būtų nuoseklūs ir stiprintų vienas kitą.
- **Pasinaudojimo geriausiomis turimomis žiniomis principas.** Užtikrinti, kad politika būtų plėtojama, vertinama ir įgyvendinama remiantis geriausiomis turimomis žiniomis, būtų ekonomiškai pagrįsta ir efektyvi.
- **Atsargumo principas.** Jei yra mokslinių abėjonių, taikyti tinkamas vertinimo procedūras, imtis prevencinių veiksmų, kad būtų išvengta žalos žmonių sveikatai ir aplinkai.
- **Atsakomybės (teršėjas moka) principas.** Užtikrinti, kad kainos atspindėtų realias sąnaudas, kurias visuomenė patiria dėl vartojimo ir gamybos veiklos, kad teršėjai sumokėtų už žmonių sveikatai ir aplinkai daromą žalą.
- **Ekologinis efektyvumo principas.** Gamyba ir paslaugos turi augti daug greičiau nei gamtos išteklių naudojimas, tam pačiam kiekiui pagaminti gaminių ir suteikti paslaugų turi būti sunaudojama ir mažiau energijos, kitų gamtos išteklių

- **Pakeitimo principas.** Pavojingos aplinkai ir žmonių sveikatai medžiagos turi būti keičiamos nepavojingomis, o išsenkantieji išteklių- atsinaujinančiais.
- **Mokslo ir žinių bei technologijos pažangos principas.** Įvairių sektorių, jų šakų vystymasis turi būti grindžiamas šiuolaikiškais mokslo laimėjimais, žiniomis, naujausiomis aplinkai kuo mažesnę neigiamą poveikį darančiomis technologijomis.

## **2.NEFORMALUSIS UGDYMAS DARNAUS VYSTYMOŠI ŠVIETIMO STRATEGIJOJE**

### **2.1. Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisijos Darnaus vystymosi švietimo strategija [38]**

Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos nutarimu 2005-2014 metų laikotarpis paskelbtas švietimo orientavimo į darnų vystymąsi dešimtmečiu.

2005 metų kovo mėnesį aukščiausiojo lygio susitikime Vilniuje priimta Jungtinių Tautų Europos komisijos (JTEEK) Darnaus vystymosi švietimo strategija ir JTEEK Darnaus vystymosi švietimo strategijos įgyvendinimo Vilniaus gairės. Darnaus vystymosi švietimo strategija yra JTEEK kompetencijai priskirto regiono valstybių veiklos planas dešimtmečiui. Strategijos tikslas- paskatinti regiono valstybes plėtoti ir integruoti DVŠ nuostatas į savo nacionalines formaliojo švietimo sistemas bei į neformalųjį švietimą ir savišvietą.

Į darnų vystymąsi orientuotas švietimas yra didesnės apimties nei aplinkosauginis ir aprėpia platų spektrą lygių galimybių, skurdo, demokratijos ir gyvenimo kokybės problemų. Esminė darnaus vystymosi ypatybė yra integralumas, todėl švietimas turi būti grindžiamas visuminiu požiūriu į ekonomiką, visuomenės raidą, aplinkos apsaugą bei kultūrą. Šiuolaikinio pasaulio problemos įgauna vis kompleksiškesnę formą, todėl, siekiant jas spręsti, telkiamas visų dalykinių sričių potencialas. Gyvenimo kokybė, globalizacija, pilietinė visuomenė, sveikata, vartojimo įpročiai, skurdo mažinimas, gamtos išteklių, aplinkos kokybė, energetika, transportas, žemės ūkis- šios temos ugdymo turinyje nėra naujos, tačiau darnaus vystymosi nuostatos keičia jų interpretaciją.

Vienas iš svarbiausių DVŠ strategijos tikslų- kompetencijos ugdymas. Užduotis darnaus vystymosi švietimui- suteikti asmeniniui žinių, padėti ugdytis gebėjimus, vertybines nuostatas ir motyvaciją demokratiškai ir atsakingai veikti, prisidėti prie darnaus vystymosi siekių įgyvendinimo. Kompetencijai ugdyti būtina atskleisti ir panaudoti žinių ir gebėjimų taikymo praktikoje galimybes, stiprinti moksleivių atsakomybę ir solidarumą su bendruomene. Mokykla ir vietos bendruomenė, jos institucijos (seniūnija, savivaldybė, visuomenės sveikatos centras, biblioteka, verslo įmonės ir kt.) yra partneriai ne tik švietimo kaitos vyksme, bet ir platesniame- socialinės kaitos kontekste.

Naujoji strategija žymi naują švietimo kokybės etapą, atlieka tuos iššūkius, kuriuos švietimo sistemai kelia globali visuomenės raida.

2005 metais JTEEK iniciatyva buvo sukurta ekspertų grupė, kuri parengė DVŠ rodiklių sistemą.

### **2.2. Nacionalinė darnaus vystymosi švietimo 2007- 2015 metų programa [38]**



LR Vyriausybės 2007 m. Spalio 2 d. nutarimu Nr. 1062 patvirtinta Nacionalinė darnaus vystymosi švietimo 2007- 2015 metų programa, kuri buvo parengta įgyvendinant Jungtinių tautų ekonomikos komisijos (JTEEK) Darnaus vystymosi švietimo strategiją. Šiuo Vyriausybės nutarimu taip pat patvirtintas 2007- 2010 metų darnaus vystymosi švietimo priemonių planas.

Nacionalinė darnaus vystymosi švietimo 2007- 2015 metų programa buvo parengta atsižvelgiant į 2003 m. LR Vyriausybės patvirtintą Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją, o taip pat į ES ir Baltijos jūros ( „Baltijos jūros regiono darbotvarkė 21“) darnaus vystymosi strategines nuostatas bei kitus svarbius dokumentus, siekiant sukurti darnaus vystymosi švietimo sąlygas, tobulinti formaliojo ir neformaliojo švietimo, savišvietos, visuomenės informavimo kokybę, kad kiekvienas žmogus galėtų prisidėti prie Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo (asmeniškai, profesine veikla, dalyvavimu visuomenės gyvenime- vietos ir pasaulio mastu). Programa parengta turint tikslą gerinti įvairių valstybės institucijų ir įstaigų švietimo veiklą, kad gyventojai, organizacijos, įmonės, įstaigos, bendruomenės, visuomenė geriau suprastų darnaus vystymosi sąvoką bei svarbą, taip pat siekiama ugdyti visuomenės narių gebėjimus, vertybines nuostatas, skatinti visų demokratišką ir atsakingą veiklą, prisidedant prie darnaus vystymosi siekių įgyvendinimo.

#### **Programos uždaviniai:**

- Sukurti teisinę bazę ir institucinę struktūrą, užtikrinančias DVŠ politikos įgyvendinimą;
- Skatinti darnų vystymąsi per formalųjį ir neformalųjį švietimą, mokymąsi ir savišvietą, pabrėžiant darnaus vystymosi kopetencijos ugdymą;
- Tobulinti DVŠ veiklą vykdančių valstybės tarnautojų ir darbuotojų kompetenciją;
- Užtikrinti DVŠ priemonių prienamumą;
- Atlikti DVŠ tyrimus ir įdiegti inovacijas;
- Skatinti visų lygių tarptautinį bendradarbiavimą DVŠ srityje.

#### **2.3. DVŠ integruojamoji programa [38]**

Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi integruojamosios programos tikslas – ugdyti mokinių darnaus vystymosi gebėjimus ir nuostatas, kad jie asmeniškai ir bendruomenėje, vietos ir pasaulio mastu prisidėtų prie darnaus visuomenės vystymosi. Todėl siekiama, kad mokiniai:

- Pažintų darnaus visuomenės vystymosi dėsningumus ir jų raišką asmens, bendruomenės, valstybės ir pasaulio lygmeniu ( mokymasis mokytis);
- Įgytų žinių bei gebėjimų, reikalingų priimti ir įgyvendinti darniam vystymuisi palankius sprendimus ( mokymasis veikti);
- Ugdytųsi asmens savybes, padedančias siekti geresnės gyvenimo kokybės ( mokymasis būti);

- Ugdytūsi nuostatas konstruktyviai dalyvauti bendruomenės gyvenime, prisidėti prie jos tobulinimo ir pažangos ( mokymasis gyventi ir dirbti drauge) [16]

#### **2.4. Svarbiausi DVŠ tikslai [38]**

- DVŠ svarbiausia funkcija - ne tik diskusijos apie darnos palaikymą skatinimas, bet ir praktiškas ėjimas prie darnos;
- DVŠ, kaip socialinio proceso krypties, įsivyravimas verslo, žemės ūkio, turizmo, gamtos išteklių administravimo, savivaldos ir žiniasklaidos sektoriuose;
- Visą gyvenimą trunkantis mokymasis visiems. Tuo tikslu kokybiško visą gyvenimą trunkančio mokymo ir mokymosi galimybės ( prieinamumas) yra būtinas visiems žmonėms, nepaisant jų užsiėmimo ir aplinkybių;
- DVŠ aktualus visoms valstybėms;
- Specializuotų ugdymo programų kūrimas ir įgyvendinimas siekiant užtikrinti visų visuomenės sektorių gebėjimus veikti vadovujantis darnos principais ir vertybėmis.

#### **Darnaus vystymosi švietimo plėtrą skatinantys veiksniai:**

- Globalizacijos procesai kelia visuomenės susidomėjimą ekologinėmis, ekonominėmis, socialinėmis ir kultūrinėmis problemomis;
- Žinių visuomenės plėtra sukuria palankią DVŠ erdvę;
- Didėja galimybė pasinaudoti ES struktūrinių fondų parama darnaus vystymosi švietimui plėtoti;
- Didėja programinis darnaus vystymosi ir DVŠ finansavimas;
- Daugėja galimybių perimti DVŠ vidaus ir užsienio patirtį;
- Plačiau galima naudotis moderniais metodais darnaus vystymosi švietimo tikslais.[2]

#### **Darnaus vystymosi švietimo plėtrą sunkinantys veiksniai [2]**

- Aukštos kvalifikacijos mokytojų , dėstytojų, specialistų, gebančių šviesti darnaus vystymosi temomis, trūkumas;
- Nepakankamai aktyvus mokslo darbuotojų ir aukštųjų mokyklų dėstytojų dalyvavimas įgyvendinant DVŠ principus;
- Nepakankamas daugumos tikslinių grupių DVŠ ( pedagogų rengimo, studijų programose neatskleidžiami DVŠ aplinkosaugos, ekonomikos ir socialinės visuomenės raidos aspektai; valstybės institucijų bei įstaigų darbuotojams trūksta informacijos apie darnų vystymąsi ir kt.);
- Nėra tinkamo pasidalijimo įgaliojimais ir atsakomybe tarp DVŠ priemonės įgyvendinančių valstybės institucijų ir įstaigų;
- Silpnai plėtojami tarptautiniai ir tarpusavio universitetų ir kolegijų ryšiai;

- Metodinės ir mokomosios medžiagos DVŠ klausimais stoka;
- Visuomenė per mažai informuojama apie svarbiausias aplinkos ir darnaus vystymosi problemas, sprendimo būdus, kas trukdo visuomenėi aktyviau dalyvauti priimant sprendimus;
- Nėra nuolatinio DVŠ rezultatų stebėsenos mechanizmo, neatliekami DVŠ proceso tyrimai, nepakankamai plėtojami taikomieji darnaus vystymosi mokslo tyrimai;
- Visuomenė menkai suvokia darnaus vystymosi idėjų svarbą, nes Lietuvoje nėra didelių aplinkosaugos ar tarpkultūrinių problemų;
- Lėšų ir kitų išteklių švietimui ir mokslui ( taip pat darnaus vystymosi švietimui) trūkumas.

Kuriant šiuolaikišką ir tuo pačiu savitą švietimo sistemą siekiama jos struktūrinių elementų dermės, veiksmingos jos sandaros.

## **2.5.Lietuvos švietimo sistema ir jos sandara**

„Švietimas- asmens, visuomenės ir valstybės ateities kūrimo būdas. Jis grindžiamas žmogaus nelygstamos vertės, jo pasirinkimo laisvės, dorinės atsakomybės pripažinimu, demokratiniais santykiais, šalies kultūros tradicijomis. Švietimas saugo ir kuria tautos tapatybę, perduoda vertybes, kurios daro žmogaus gyvenimą prasmingą, visuomenės gyvenimą- darnų ir solidarų, valstybės- pažangų ir saugų. Švietimas savo paskirtį geriausiai atlieka, kai jo raida lenkia bendrąją visuomenės raidą“[27, 1 sk.]

Sparčiai formuojantis žinių ir informacinei visuomenei, keičiasi ugdymo charakteristikos, greitėja švietimo sistemos pokyčiai, švietimo problemos tampa sudėtingesnės. Žmogui, siekiančiam tapti įdarbintam ir konkurentabiliam darbo rinkoje, prisitaikyti prie sparčiai kintančios aplinkos, reikšmingas tampa ne nuolatinis mokymasis visam gyvenimui, o mokymasis visą gyvenimą- mokymasis bet kuriame amžiaus tarpsnyje, siekiant tobulinti asmeninės, pilietinės, socialinės ir profesinės srities žinias, įgūdžius bei kompetencijas.

Žymūs ir spartūs pokyčiai įvairiose gyvenimo srityse reikalauja atitinkamų išsilavinimo pokyčių, todėl švietimo sistema ir jos institucijos privalo siekti naujos kokybės, kad sugebėtų paruošti asmenis gyventi, veiksmingai dirbti ir kurti besikeičiančioje visuomenėje. Tai nėra paprastas, lengvai pasiekiamas dalykas. JAV, kur bene sparčiausiai vystoma paslaugų ir informacijos ekonomika, švietimo sistema susiduria su daugybe problemų.

Žymus mokslininkas Carlos Saganas (1934- 1996) rašė: „ Nėra vieno vienintelio būdo, kaip išspręsti mokslo neišmanymo- matematikos, istorijos, anglų kalbos ir literatūros, geografijos bei daugelio kitų įgūdžių, kurių visuomenei reikia vis daugiau, stokos, -problema.

Atsakomybė tenka daugeliui- tėvams, balsuojantiems gyventojams, vietos mokyklų taryboms, žiniasklaidai, mokytojams, administratoriams, federalinei, valstijų ir vietos valdžioms ir, be abejo, patiems mokiniams. Bet kurio lygmens mokytojai skundžiasi, kad problema glūdi ankstesnėse

klasėse. O pirmokų mokytojai visai pagrįstai gali pulti į nevirtį, jog moko vaikus, kuriems trūksta gebėjimų mokytis dėl prastos mitybos arba dėl to, kad namuose nėra knygų, dėl kupinos smurto kultūros, kurioje mąstymo malonumas neįmanomas.

Iš savo patirties labai gerai žinau, kiek daug naudos vaikas gali gauti iš tėvų, kurie turi nors kokį išsilavinimą ir geba jį perteikti. Netgi nežymiai patobulinus vienos kartos švietimą, bendravimo gebėjimus ir aistrą mokytis, iš kitos kartos jau galima tikėtis daug ryškesnio pagerėjimo. Pagalvoju apie tai kaskart, išgirdus skundžiantis, jog mokyklų ir koledžų „standartai“ smunka arba bakalauro laipsnis „nebereiškia“ to, ką reikšdavo anksčiau. Novatoriška mokytoja Dorothy Rich iš Niujorko mano, kad už atskirus akademinis dalykus žymiai svarbiau ištobulinti tokius esminius gebėjimus, kaip pasitikėjimas, atkaklumas, rūpinimasis, grupinis darbas, sveikas protas ir problemų sprendimas. Aš dar pridėčiau skeptišką mąstymą ir gebėjimą stebėtis. Kartu vaikai, apdovanoti ypatingais gebėjimais ir talentais, turi būti puoselėjami ir skatinami. Jie yra tautos turtas. Skatinančios tobulėti programos „gabiesiems“ kartais apkaltinamos „elitizmu“. Kodėl tuomet nelaikomos elitizmu intensyvios treniruočių sesijos mokyklų ir universitetų futbolo, beisbolo ir krepšinio komandų sportininkams prieš tarp mokyklinės varžybas? Galu gale, jose dalyvauja tik gabiausi atletai, Šiuo atveju visoje šalyje taikomi dvigubi standartai, atsigręžiantys prieš mus pačius.“[39.p.373 -374].

Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacija (UNESKO) parengė Darnaus vystymosi švietimo dešimtmečio (2005 -2015 metai) strategijos veiksmų planą, kurį įgyvendinant dalyvauja ir Lietuva. Į įvairias švietimo programas įtrauktos darnaus vystymosi nuostatos, kurioms įgyvendinti numatytos DVŠ priemonės, vykdomos per formalųjį ir neformalųjį švietimą, visuomenės informavimą bei tyrimus.

Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 m. Birželio 24 d. Įsakymu Nr. 1147 patvirtinta Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa, kuri reglamentuoja bendrojo ugdymo turinį.

Respublikos bendrojo lavinimo mokyklos savo veikloje vadovaujasi Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais XI –XII klasėms, į kurias įtraukta daugelis darnaus vystymosi temų ( ekologija, aplinkosauga, socialinis darnus vystymasis, kompetencijos ugdymas ir kt.) Be to, Bendrojo ugdymo taryba 2006 metais aprobavo Integruojamųjų (papildomųjų) programų gaires, kuriomis apibrėžtas bendrųjų gebėjimų ir kompetencijos ugdymo turinys.

Aukštosiose mokyklose darnaus vystymosi nuostatos įtraukiamos į dėstomus dalykus, tampa jų neatskiriama dalimi.

Vykdomos šios švietimo programos, apimančios įvairius darnaus vystymosi švietimo aspektus:

- Vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos 2006 -2011 metų programa[36];
- Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa [29];
- Mokymo apie visuomenės informavimo procesus ir žmogaus teises bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams programa [35].

Yra sudaryta ir vykdoma grupė programų, kurios nėra švietimo programos, tačiau joms įgyvendinti kartu su kitomis priemonėmis naudojamos ir švietimo priemonės, skirtos įvairioms tikslinėms grupėms. Šios programos apima tokias darnaus vystymosi sritis, kaip: skurdas ir socialinės atskirties mažinimas, žmogaus teisės ir demokratija, socialiai atsakingas verslas, asmeninė ir šeimos sveikata, ekologija ir aplinkos apsauga, pavojaus žmonių sveikatai mažinimas. Prie tokių programų priskiriamos:

- Lietuvos Respublikos vystomojo bendradarbiavimo 2006 – 2010 metų politikos nuostatos [28];
- Skurdo ir socialinės atskirties mažinimo priemonės [35];
- Valstybinė moterų ir vyrų lygio galimybių programa [37];
- Lietuvos nacionalinė visuomenės sveikatos priežiūros 2006 -2013 metų strategija ir jos įgyvendinimo priemonių planas

Respublikos ministerijos nuolat informuoja visuomenę apie savo veiklą jų kompetencijai priskirtais klausimais, visuomenei ir žiniasklaidai teikia informaciją apie darnų vystymąsi ir aplinkosaugą.

Pradedamas diegti švietimo ( bendrasis lavinimas, mokytojų rengimas, kvalifikacijos tobulinimas) vadybos, savivaldos bei socialinio darbo inovacijos, gerinančios darnaus vystymosi švietimo kokybę.

Patvirtintos pedagogų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo pertvarkos programos, pedagogų profesinės raidos centras vykdo darnaus vystymosi kvalifikacijos tobulinimo programas.

Mokyklose vykdomi nacionaliniai ir ES struktūrinių fondų remiami projektai, padedantys įgyvendinti darnaus vystymosi principus ir skirti mokymo, mokymosi bei vertinimo kultūros kaitai mokyklose. Viešieji ir privatieji juridiniai asmenys į savo veiklą vis dažniau įtraukia įvairius socialinius partnerius, kurie dalyvauja priimant svarbiausius sprendimus, vykdam bendruomenių veiklos projektus.

Palaipsniui ministerijoms pavaldžiose organizacijose nuo formalaus valstybės tarnautojų ir darbuotojų kvalifikacijų vertinimo pereinama prie kompetencija grįsto vertinimo.[2]

Lietuvos švietimo sistemos sandara apibrėžta Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo 2 – me skirsnyje [27]

Lietuvos švietimo sistema skirstoma į :

- Formalųjį švietimą;

- Neformalųjį švietimą;
- Informalųjį švietimą (savišvietą)

### 2.5.1 Formalusis švietimas

Vykdamas formalųjį švietimą apribojamas mokymo laikas, mokomieji dalykai, mokymo vieta, akcentuojamas konkretus rezultatas, vertinamos žinios. Baigus formaliojo ugdymo įstaigą suteikiamas oficialiai pripažįstamas išsilavinimą patvirtinantis dokumentas (atestatas, diplomai ir pan.)

1 lentelė

#### Formalaus švietimo pakopos

1. Pradinis ugdymas	Suteikti asmeniui: dorinės ir socialinės brandos, kultūros, etninės kultūros pagrindus ir elementarų raštingumą; Padėti asmeniui: pasirengti mokytis pagal pagrindinio ugdymo programą.
2. Pagrindinis ugdymas	Suteikti asmeniui: dorinės, socialinės ir pilietinės brandos, kultūros pradmenis; Ugdyti: tautinį sąmoningumą, siekimą bei gebėjimą apsispręsti, pasirinkti ir mokytis toliau.
3. Vidurinis ugdymas	Padėti asmeniui: įgyti bendrąjį dalykinį, sociokultūrinį, technologinį raštingumą, dorinę, tautinę, pilietinę brandą, profesinės kompetencijos pradmenis.
4. Profesinis mokymas	Padėti asmeniui: įgyti, keisti ar tobulinti kvalifikaciją, pasirengti dalyvauti kintančioje darbo rinkoje.
5. Aukštesniosios studijos	Padėti asmeniui: įgyti aukštesnįjį išsilavinimą, tam tikrą kvalifikaciją, pasirengti dalyvauti darbo rinkoje ir visuomeninėje gyvenime.
6. Aukštosios studijos	Padėti asmeniui: įgyti aukštąjį išsilavinimą, tam tikrą kvalifikaciją, pasirengti aktyviai profesinei, visuomeninei, kultūrinei veiklai.

*Šaltinis:* Nacionalinė darnaus vystymosi švietimo 2007 – 2015 metų programa ( sudaryta autorės remiantis programa

tačiau, norint paruošti žmones gyvenimui ir darbui XXI amžiuje, turi gerai Dabartiniu metu Lietuvoje didžiausias dėmesys skiriamas formaliam švietimui ir ugdymui, funkcionuoti ir neformalus ugdymas, kaip neatsiejama nenutrūkstamo ugdymo dalis, nes vienas formalus privalomas ugdymas negali išspręsti tų uždavinių, kurie keliami ugdymo įstaigų koncepcijoje. Vienas formalusis ugdymas negali laiduoti visapusiškos fizinių, psichinių, dvasinių

jėgų plėtotės, sudaryti palankių ir visapusiškų sąlygų atskleisti žmogaus individualybei, plėtoti savo gabumus, tenkinti saviraiškos poreikius.

### **2.5.2. Neformalusis švietimas. Bendrosios sąvokos.**

Formalusis švietimas yra ryškiai išreikštas, apibrėžtas, griežtai stuktūrizuotas, ganėtinai aiškūs jo vertinimo kriterijai. Tačiau ugdoma ne vien tik formalizuorose mokymo struktūrose, bet ir šeimoje, darbe, laisvalaikio veikloje. Tokia veikla suprantama kaip neformalusis ugdymas, kuris valstybės švietimo registre nereglamentuojamas ir kurio turinys, metodai, formos priklauso nuo organizatorių gebėjimų ir nuo pačių neformaliojo ugdymo dalyvių.

Neformalusis ugdymas moksliskai pradėtas nagrinėti palyginti neseniai: juo susidomėta praėjusio amžiaus šeštojo dešimtmečio pabaigoj, kai išryškėjo formaliojo ugdymo trūkumai – pasireiškė „pasaulinė švietimo krizė“. Pradėta suvokti, kad neformalusis ugdymasis gali būti svarbus formaliojo ugdymo priedas kiekvienos šalies švietimo sistemoje, nes tai yra veikla, kurioje dalyvauja dauguma žmonių, todėl turi didelį potencialą greitai bei reikšmingai sąlygoti individualią ir nacionalinę plėtrą. Pradedant 1970 metais Jungtinių Tautų Vaikų fondas (UNICEF), Pasaulio bankas, JAV tarptautinės plėtros Agentūra (USAID) ėmėsi tyrimų, kurių tikslas – analizuoti neformaliojo ugdymo charakteristikas ir potencialą bei skatinti neformaliojo ugdymo mokslines studijas.

Šio laikotarpio (1970 metai ir vėliau) lyginamieji tyrimai buvo logiškai klasifikuojami stebėtojų patirtimi, tai yra daugybė atskirų neformaliojo ugdymo atvejų ir vykdomų programų buvo tirta dėl to, kad iš jų patirties būtų gauta specifinių žinių, kurios leistų formuluoti neformaliojo ugdymo bendruosius principus, jų pritaikymą praktikoje.

Pirmieji tarptautinių organizacijų atlikti neformaliojo ugdymo tyrimai, ugdymo reiškinių lyginimai nebuvo akademinio pobūdžio. Tokius tyrimus atliko Afrikos ir Amerikos institutas remiamas JAV tarptautinės plėtros agentūros (USAID). Šiais tyrimais siekta nustatyti sėkmingas, lanksčias neformaliojo ugdymo programas, palengvinančias įsidarbinimą Afrikos šalyse.

Žymiai platesnius ir reikšmingesnius bendruosius lyginamuosius tyrimus 1970 metais atliko Tarptautinė švietimo plėtros Taryba (ICED). Šių tyrimų tikslas buvo išanalizuoti daugybę neformaliojo ugdymo programų besivystančiuose regionuose, didžiausią dėmesį kreipiant į vaikų bei jaunimo, nedalyvaujančio formaliame švietime, ir kaimo gyventojų poreikius. Šiais tyrimais buvo siekiama išskirti įvairius požiūrius į neformalųjį ugdymą, apibūdinti veiklos grupes, ryšius su formaliuoju ugdymu, aplinkos veiksnius, skatinančius ar trukdančius neformaliam ugdymui ir jo efektyvumui. Pažymėtina, jog bendrosios lyginamosios studijos nesigilino į specifinius neformaliojo ugdymo metodus bei formas, neanalizavo atskirų ugdymo grupių poreikių ir ypatumų. Jos būdingos ankstyvesniajam mokslo raidos laikotarpiui ir apibrėžia tik mokslo ribas bei padėjo specialiųjų tyrimų pagrindus.

Septintojo dešimtmečio pabaigoj, aštuntojo dešimtmečio pradžioj buvo atlikta daug lyginamųjų tyrimų, kurių objektais buvo švietimo sistemos atskiri elementai – domėtasi neformalaus švietimo dalyvių kategorijomis, ugdymo metodais ir formomis. Itin daug dėmesio skirta neraštingumo problemai ir jos sprendimui, naudojant neformaliojo ugdymo metodus. 1975 metais UNESCO pateikė ataskaitą apie eksperimentinę pasaulinę raštingumo programą, kuri buvo pradėta 1966 metais. Ataskaitoje nurodytos neraštingumo priežastys ( lyginta 11 šalių), išanalizuoti vykdytų programų privalumai bei trūkumai. Buvo taip pat pateikta teorinė Lotynų Amerikos šalių neformaliojo ugdymo programų analizė, kurioje išskirtos keturios pagrindinės neraštingumo šalinimo filosofinės prielaidos, būtent:

- Žmogiškojo kapitalo formavimas;
- Pragmatinis idealizmas;
- Engiamųjų pedagogika;
- Socialinė inžinerija.

Mokslininkus, pasaulines organizacijas domino masinių informacijos priemonių, ypač televizijos, reikšmė neformaliajam ugdymui.

Nemažai lyginamųjų tyrimų buvo skirta neformalųjų švietimą skleidžiančioms institucijoms (viešosioms bibliotekoms, muziejams, jų aplinkoje vykstantiems ugdymo procesams).

Praeito amžiaus aštuntame dešimtmetyje pradėtos vykdyti daugiataklės įvairių sričių plėtros programos, kuriose buvo ir neformalaus ugdymo veiklos elementų. Atliktos didelių apimčių lyginamosios studijos, išanalizuotos įvairios inovacinės programos, kurių tikslas buvo pagerinti kaimo žmonių gyvenimą Azijos šalyse. Tiek bendrosios, tiek specialiosios ir integruotos neformaliojo ugdymo studijos pateikė gausios ir naudingos informacijos, nuorodų ir idėjų švietimo politikams bei programų sudarytojams, apibrėžė neformaliojo ugdymo sąvokas ir principus.

Neformalus švietimas – tai švietimas pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas. Jo paskirtis – sudaryti sąlygas asmeniui mokytis visą gyvenimą, tenkinti pažinimo poreikius, tobulinti įgytą kvalifikaciją, įgyti papildomų kompetencijų. Neformalusis ugdymas apima visa, kas nėra susiję su brandos atestatu ar diplomu.

Neformalaus švietimo formalios mokymo įstaigos paprastai nevykdo. Jo tikslas nėra oficialaus dokumento ar konkrečių mokslinių žinių suteikimas bei įvertinimas. Neformalus švietimas (ugdymas) orientuojamas į asmens praktinių įgūdžių lavinimą, jo, kaip asmenybės, tobulinimą. Jo nereikia tapatinti su žmonių laisvalaikio ar papildomu ugdymu, kaip buvo iki šiol. Šiuolaikiniam žmogui vien žinių neužtenka, reikia turėti ir tam tikrų kompetencijų. Termonas „neformalus ugdymas“ apibrėžia naujus tikslus ir metodus, savaime aišku, keičia ir vietą švietimo sistemoje. Iki šiol švietimo įstaigose buvo siekiama suteikti kuo daugiau žinių, nors nemaža dalis jų



asmens pasirinktoje profesinėje veikloje nėra būtinos. Akivaizdu, kad vien žinios neišsprendžia visų problemų. Tiek mokykloje, tiek darbe, tiek apskritai gyvenime labai svarbios tokios kompetencijos, kaip savarankiškumas, sugebėjimas dirbti komandoje, bendravimas, baimių nugalėjimas ir pan. Būtent šias kompetencijas ir ugdo neformalus švietimas, kaip sudėtinė švietimo sistemos dalis. Jis skirtas tikslingam ir tęstiniam asmens prigimtinių galių, įvairių gebėjimų, polinkių atskleidimui, saviraiškos poreikių, pažintinių interesų tenkinimui, kūrybiškumo plėtojimui, kultūrinių vertybių puoselėjimui, turiningo laisvalaikio praleidimui, socializacijai ir nusikalstamumo prevencijai.

2 lentelė

### 2.5.2.1. Neformalaus švietimo pakopos

Ugdymo pakopa	Paskirtis
1. Ikimokyklinis ugdymas	Padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, taip pat ir etninius, socialinius, pažintinius poreikius.
2. Priešmokyklinis ugdymas	Padėti vaikui pasirengti sėkmingai mokytis pagal pradinio ugdymo programą.
3. Neformalusis vaikų švietimas	Tenkinti mokinių pažinimo, lavinimosi bei saviraiškos poreikius;
4. Neformalusis jaunimo ugdymas	Padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais. Plėtoti jauno žmogaus asmenines, socialines, edukacines kompetencijas; Padėti ugdyti sąmoningą asmenybę, sugebančią atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime
5. Neformalusis suaugusiųjų švietimas	Sudaryti sąlygas asmeniui mokytis visą gyvenimą, tenkinti pažinimo poreikius, tobulinti įgytą kvalifikaciją, įgyti papildomų kvalifikacijų.

Šaltinis Nacionalinė darnaus vystymosi švietimo 2007 -2015 metų programa (sudaryta autorės remiantis programa)

**2.5.2.2.. Pagrindiniai neformalaus ugdymo metodiniai principai**

Metodinis principas	Esmė
<p><b>1. Specifinės aplinkos</b></p> <p><b>2. Aktyvaus dalyvavimo ugdymo procese.</b></p> <p><b>3. Visumos</b></p> <p><b>4. Atviro ir neformalaus bendravimo</b></p> <p><b>5. Nekonkurencinės aplinkos kūrimo</b></p> <p><b>6. Į grupės procesą orientuoto ugdymo (ugdymosi)</b></p>	<p>Neformalus ugdymas vyksta specifinėje aplinkoje, kuriai būdinga:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Tam tikras atskirumas ( asmenys gali pakankamai saugiai eksperimentuoti be didesnės rizikos pakenkti sau ar aplinkiniamms );</li> <li>• Pilna atsakomybė ( asmenys pilnai atsako už savo veiksmus, tačiau nesėkmė ar neteisingas sprendimas neturi neigiamų pasekmių asmens gyvenimui t.y. asmuo gali išbandyti save kas leidžia daugiau sukaupti autentiškos , ypač reikalingos patirties)</li> </ul> <p>Kadangi asmenys ugdymo rezultatų pasiekia, pirmiausia, savo aktyvumo dėka, tai aktyvumas skatinamas šiais būdais:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Skiriamas laikas savo patyrimo įvardijimui ir suvokimui t. y. savęs ir aplinkos pažinimui;</li> <li>• Skiriamos dirbtinės situacijos, asmenys, dalyvaujantys ugdymo procese, patys daro išvadas iš dirbtinai sukurto patyrimo;</li> <li>• Žinios perduodamos ne per patyrimą, o tiesiog pasakant, kad ugdymo proceso dalyviai analizuotų jas, pagalvotų apie pritaikymo galimybes.</li> </ul> <p>Šis principas:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Reiškia visuminį požiūrį į asmenį, ugdymo tikslus ir darbo metodus;</li> <li>• Išreiškia požiūrį, kad ugdymo procese neignoruojami jausmai, protas, fiziologija;</li> <li>• Parodo, kad kreipiamas dėmesys tiek į asmenį, jo norus, tikslus, savijautą, nuomonę, pažiūras, tiek į grupę – dalyvių tarpusavio santykius, bendravimo stilių, tiek į ugdymo procese įgyjamas žinias, svarstomą temą.</li> <li>• Siekia taikyti kuo įvairesnius metodus, leidžiančius askleisti įvairiapusiška žmogaus prigimtį;</li> <li>• Siekia ugdymo metu įgytą patirtį ir žinias susieti su kasdienybe – realiu gyvenimu.</li> </ul> <p>Dalinamasi savo asmeninio gyvenimo patirtimi, atveriamos savos silpnosios pusės, neatsakyti klausimai.</p> <p>Priešingai nei formaliame ugdyme, kur mokymosi rezultatai vertinami nesigilinant į įdėtas pastabas, detales ir aplinkybes, neformaliame ugdyme siekiama naikinti nesveiką konkurenciją, skatinti aktyvumą, pasitikėjimą savo jėgomis, todėl rezultatai nevertinami ir nelyginami vieni su kitais, bet sudaromos sąlygos patiems įsivertinti asmeninius pasiekimus.</p> <p>Grupėje suintensyvėja individualus ugdymas. Grupėje nebūtinai išsąmoninamos žinios, tačiau asmenims tampa aiškesnės jų pačių problemos, labiau suvokiami grupės asmenų tarpusavio ryšiai. Refleksavimas – galimybė pažvelgti į save lyg į veidrodį.</p>

Šaltinis: Nacionalinė darnaus vystymosi švietimo 2007 – 2015 metų programa (sudaryta autorės remiantis programa)

### 2.5.2.3. Kompetencijų ir įgūdžių lavinimas

Jei formalus švietimas siekia asmeniui pateikti kuo daugiau žinių, tai neformalaus ugdymo pagrindinė paskirtis – ne siauros specializacijos švietimas, bet kompetencijų ir įgūdžių lavinimas.

4 lentelė

#### Pagrindinės kompetencijos

<b>1.Asmeninė</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Gilesnis savęs pažinimas bei suvokimas;</li><li>• Savęs vertinimas;</li><li>• Savianalizės įgūdžiai;</li><li>• Pasitikėjimas savimi;</li><li>• Atsakomybė už savo veiksmus</li></ul>
<b>2.Edukacinė</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Saviraiškos mokymosi bei valdymo įgūdžiai;</li><li>• Požiūris į mokymąsi visą gyvenimą.</li></ul>
<b>3.Socialinė</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžiai;</li><li>• Darbo komandoje ir dalijimosi atsakomybe įgūdžiai;</li><li>• Verslumo įgūdžiai;</li><li>• Konfliktų įgūdžiai;</li><li>• Lygių galimybių įsisąmonijimas;</li><li>• Ekonominė savimonė;</li><li>• Saviraiškos galimybių įsisąmonijimas bei panaudojimas.</li></ul>
<b>4.Profesinė</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Specifinių sričių žinios bei įgūdžiai;</li><li>• Supratimas apie šiuolaikinę darbo rinką;</li><li>• Požiūris į verslą ir jo kokybę.</li></ul>

*Šaltinis:* Atnaujinta nacionalinė darnaus vystymosi strategija, Vilnius, 2009 (sudaryta autorės remiantis strategija)

Nors neformalus ugdymas skirtingoms amžiaus grupėms yra reglamentuojamas valstybinio lygio dokumentais, tačiau neformalaus ugdymo principai išlieka visoms grupėms vienodi:

- Neformalus ugdymas yra planuojamas ir savarankiškas;
- Ugdymasis vyksta įvairioje aplinkoje, esant įvairioms situacijoms;
- Mokymas ar dėstymas nėra vienintelė ar pagrindinė veikla;
- Veiklą gali vykdyti tiek profesionalūs mokymo vadovai, tiek savanoriai;

- Veikla nebūtinai grindžiama tradiciniais mokomaisiais dalykais ar tarpniais;
- Paprastai veikla skiriama konkrečioms tikslinėms grupėms ir priklauso nuo konkrečios temos.[38]

### **2.5.3. Neformalus vaikų švietimas**

Patys jauniausi Lietuvos piliečiai, vaikai iki šešių metų, pirmą kartą su neformaliuoju ugdymu susiduria ikimokyklinėse įstaigose. Jose vaikams padedama tenkinti prigimtinių, kultūros, taip pat ir etninės, socialinius pažintinius poreikius. Statistikos departamento duomenimis iki 2009 metų ikimokyklinės įstaigas ( pirmoji neformalaus ugdymo pakopa ) lankė per 54 procentus visų ikimokyklinio amžiaus vaikų visoje Lietuvoje.

6-7 metų vaikai, prieš pradėdami lankyti pradinę mokyklą, vienus metus mokosi priešmokyklinėse klasėse, esančiose ikimokyklinėse įstaigose arba bendrojo lavinimo mokyklose (antroji neformalaus ugdymo pakopa). Priešmokyklinio ugdymo tikslas – padėti vaikams pasiruošti mokytis pagal pradinio ugdymo programą. Statistikos departamento duomenimis iki 2009 metų priešmokyklinio ugdymo įstaigose mokėsi beveik 90 proc. atitinkamo amžiaus vaikų.

Labai svarbi jaunam žmogui – popamokinė veikla (papildomas ugdymas), kuri pastaruoju metu įvardinama kaip neformalus vaikų švietimas (trečioji neformalaus ugdymo sistemos pakopa). Neformalaus vaikų švietimo tikslas – tenkinti mokinių pažinimo, lavinimosi, saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais, priartinti mokinių prie gyvenimo realybės. Popamokinė veikla sudaro sąlygas ugdyti socialinius įgudžius, todėl itin reikšminga paauglystės metais, nes paauglys stengiasi surasti savo vietą socialinių santykių sistemoje, įtvirtinti savo, kaip tos sistemos dalies, statusą.[38]

#### **2.5.3.1. Neformalaus vaikų švietimo reglamentavimas**

Iki 2002 metų vaikų neformalusis švietimas nebuvo aiškiai apibrėžtas. Dažniausiai jis buvo įvardijamas, kaip viena iš naujų, darbo su jaunimu, sričių. Tik 2003 metais priimtame LR švietimo įstatyme iki tol buvusi „papildomo ugdymo“ sąvoka apibrėžta kaip neformalusis vaikų švietimas. Šios sąvokos atsiradimui turėjo įtakos Europos Tarybos 2003 m. lapkričio 25 d. rezoliucija (OL C 295, 2003 12 05). Joje teigiama, jog neformaliojo ugdymo būdu įgyta patirtis – tai didelis indėlis į asmenybės tobulėjimą ir aktyvaus pilietiškumo skatinimas. Ne mažesnę įtaką vaikų neformaliojo ugdymo sąvokos išitvirtinimui Lietuvoje taip pat turėjo nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa, kurią 2005 m. Lapkričio 22 d. Nutarimu Nr. 1270 ( Žin., 2005, 135 – 5019) patvirtino LR Vyriausybė ir kurioje numatyta vaikų ir jaunimo neformalaus ugdymo plėtotė, skatinant švietimo institucijų bei jaunimo nevyriausybinų organizacijų partnerystę ir bendradarbiavimą. Įgyvendinant Lisabonos programą, vienas iš Lietuvos valstybinės švietimo strategijos tikslų – sukurti lankščią bei atvirą švietimo stuktūrą, kuri sujungtų formalų, neformalų mokymąsi ir savišvietą į bendrą visumą. Vienas iš programinių siekių – sudaryti sąlygas, kad

neformalus ugdymas būtų prieinamas visiems vaikams, finansuojant šią veiklą mokinio krepšelio principu bei sukuriant neformaliojo ugdymo programų plačią pasiūlą.

Vienas iš pagrindinių vaikų neformalųjį ugdymą reglamentuojančių dokumentų yra LR švietimo ir mokslo ministro 2005 -12 -30 įsakymu Nr. ISAK – 2695 patvirtinta „, Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija,“ kurioje apibrėžiami neformaliojo vaikų švietimo tikslai, uždaviniai, principai, ugdymo objektas, ugdomos kompetencijos, rezultatas, ugdymo proceso organizavimas, sistema ir finansavimas.[38]

### **2.5.3.2.Neformalaus vaikų švietimo vykdytojai**

Neformalųjį vaikų švietimą gali teikti neformaliojo vaikų švietimo mokyklos, formaliojo švietimo mokyklos, laisvieji mokytojai, kitos organizacijos, turinčios teisę užsiimti neformaliu vaikų švietimu. Neformaliojo švietimo mokyklos tipui priskiriamos muzikos, dailės, meno, sporto mokyklos, ugdymo centrai, moksleivių rūmai, kūrybos centrai, klubai, šeštadieninės ir sekmadieninės tautinių mažumų mokyklos bei kitos švietimo institucijos. Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijos duomenimis, pastaruoju metu Lietuvos neformaliojo vaikų švietimo mokyklų tinklą sudaro per 300 mokyklų, kurių nuostatuose kaip pagrindinė veikla įvardintas neformalusis vaikų švietimas. Daugumoje iš šių mokyklų vyrauja vaikų meninių bei sportinių gebėjimų atskleidimo funkcijos. Vaikų neformaliojo švietimo mokyklų programose kasmet dalyvauja vidutiniškai per 23 procentus visų mokinių, tačiau atskirose savivaldybėse šis procentas yra skirtingas. Skirtumai atsiranda dėl kelių priežasčių:

- Vaiko gyvenamoji vieta – paprastai pasirenkama neformalaus ugdymo mokykla arčiau namų;
- Šeimos materialinė padėtis – ne visi tėvai išgali mokėti už neformalaus ugdymo mokyklos paslaugas;
- Mokyklų išdėstymas savivaldybės teritorijoje ir mokyklų materialinė bazė (patalpos, turimos laisvos vietos ir pan.)
- Skirtingas veiklos finansavimas – skirtingose savivaldybėse neformalaus ugdymo programoms skiriamas skirtingas finansavimas, kas sudaro prielaidas nelygioms prieinamumo sąlygoms atsirasti.[38]

### **2.5.3.3. Neformaliojo vaikų švietimo finansavimas.**

Remiantis šiuo metu galiojančiais teisiniais dokumentais, neformaliojo vaikų švietimo programų vykdymą finansuoja mokyklos steigėjai, mokiniai ( jų atstovai) bei rėmėjai. Vaikų muzikos, dailės, meno ir sporto mokyklų, nevalstybinių mokyklų neformaliojo vaikų švietimo programos yra remiamos iš valstybės ir savivaldybių biudžetų. Savivaldybės neformalųjį vaikų švietimą finansuoja skirtingai, tačiau pagrindiniai kriterijai formuojant biudžetą dažniausiai išlieka

tie patys: vaikų lankančių neformalaus ugdymo mokyklą ar atskirą jos programą skaičius, pedagogų kvalifikacija, etatų skaičius, ekonominės savivaldybės galimybės, susiformavusi švietimo politika savivaldybėje, mokinių poreikiai, parengtos ugdymo programos, ankstesnių metų biudžetas.

Šiuo metu vieno bendrojo lavinimo mokyklos mokinio neformaliai švietimui tenka, anot „Neformaliojo vaikų švietimo sąnaudos ir prieinamumas“, vidutiniškai 355 lt. Skirtingose savivaldybėse minimali ir maksimali šio finansavimo suma svyruoja nuo 96 lt. Iki 1698 lt.

Neformaliojo vaikų švietimo įstaigose lėšos, vidutiniškai tenkančios vienam vaikui, siekia beveik 2000 lt. Tokius kaštus sąlygoje neformaliojo ugdymo veiklos kryptys. Sąlygiškai brangiausiai kainuoja muzikinis vaikų ugdymas, nes jis reikalauja didelio skaičiaus mokytojų dirbančių su mokiniais individualiai.

Šalyje neformaliajam vaikų švietimui vidutiniškai yra skiriama 7,2 proc. Savivaldybių biudžeto. Didžiausią biudžetą turi choreografijos mokyklos, nuo jų mažai atsilieka muzikos mokyklos. Taip pat į neformalų švietimą savo dalį įneša tėvai. Mokesčio dydį už teikiamą neformalų vaikų švietimą nustato ugdymo įstaigos steigėjas. Tėvų mokestis už vaiko ugdymą meno krypties mokykloje svyruoja nuo 96 iki 286 lt. Kitų specializacijų mokyklose mokesčio arba visai nėra, arba jis yra mažesnis kaip 65 lt.[38]

#### **2.5.3.4. Kai kurios neformalaus vaikų švietimo problemos**

Neformalaus švietimo įstaigose įgyta kompetencija gali būti pripažįstama kaip formaliojo švietimo programa ar kvalifikacijos dalis LR Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka arba aukštųjų mokyklų numatyta tvarka. Vaikų muzikos, dailės, meno, sporto ar kitoje švietimo įstaigoje išlieka ilgalaikio meninio ugdymo programa gali būti pripažįstama kaip profesinio mokymo modulis.

Nors pastaruosiu metu neformaliai švietimui skiriamas didelis dėmesys, tačiau priimami sprendimai ir pastangos dar neišsprendė visų neformalaus vaikų ugdymo problemų:

- Nors veiklos formos ir tikslai skirtingi, neformaliojo ir formaliojo švietimo mokytojų atestacijos tvarka ir kvalifikacijos vertinimo rodikliai yra bendri;
- Neformaliojo ugdymo patirties mokytojai įgyja kursuose Lietuvoje ir užsienyje, praktiniai gebėjimai šiuo metu nėra formalizuojami;
- Nėra neformaliojo švietimo būdu įgytų kompetencijų pripažinimo mechanizmo;
- Nėra neformaliojo vaikų švietimo mokyklos veiklos įvertinimo (įsivertinimo) metodikos, todėl šiuo metu vertinimui naudojami daugiau kiekybiniai rodikliai;
- Bendrojo lavinimo mokyklose iš mokinio krepšelio yra finansuojamos neformaliai vaikų švietimui (papildomam ugdymui) skirtos valandos, nors šiose mokyklose nesudaromos sąlygos arba neturima pakankamai galimybių užtikrinti neformaliojo švietimo veiklos pasirinkimo;

- Neretai formaliojo švietimo mokyklose neformaliai vaikų ugdymui skirtos lėšos naudojamos ne pagal paskirtį, kai tuo tarpu neformaliojo vaikų švietimo mokykloms šių lėšų gauti nėra galimybių;
- Statistinė informacija apie neformaliojo ugdymo užsiėmimų ir institucijų lankomumą neatitinka tikrovės [38]

#### **2.5.4.Neformalus jaunimo ugdymas**

Statistikos departamento prie LR Vyriausybės 2006 metų duomenimis jaunimas sudarė 22,2 procento visų Lietuvos gyventojų. Ši dalis kasmet mažėja dėl mažėjančio gimstamumo ir didėjančios emigracijos. Siekiant sumažinti šį mažėjimą, labai svarbu sudaryti jaunimui palankesnes sąlygas, pasiūlyti jam įvairiapusišką veiklą, įtraukti į jaunimui aktualių sprendimų priėmimo procesą.

2007 metais Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atliko jaunimo situacijos socialinį tyrimą. Tyrimo duomenys parodė, kad per 70 procentų jaunimo nėra dalyvavę ir nedalyvauja jokiaje visuomeninėje veikloje; formalių ir neformalių jaunimo grupių veikloje dalyvauja 13,7 procentai jaunų žmonių, 12 procentų yra dalyvavę tokioje veikloje, o 31,6 procento nedalyvauja, bet dalyvauti norėtų. Iš formalių ir neformalių jaunimo grupių veikloje dalyvavusių 91,3 procento jaunimo teigia, jog jiems dalyvavimas buvo labai naudingas arba greičiau naudingas negu nenaudingas, nes dalyvaudami veikloje susirado draugų, įgijo žinių bei profesinės patirties, naujų įgūdžių ir kt. Sociologinių tyrimų duomenys rodo, kad jaunimo neformalaus ugdymo plėtros galimybės Lietuvoje yra didelės, tačiau visuomenė dar nėra gerai informuota apie jaunimo organizacijų veiklą ir neformalaus ugdymo funkciją, nežino, kad jaunimo neformalus ugdymas yra viena iš galimybių jaunam žmogui pasireikšti, sėkmingai realizuoti savo poreikius.

Yra daug jaunimo neformalaus ugdymo apibrėžimų, tačiau absoliučiai teisingo ir neginčijamo apibrėžimo nėra. LR Jaunimo politikos pagrindų 2003 m. gruodžio 4 d. įstatymo Nr. IX -1871 ( Žin. 2003, Nr. 119 – 5406) 4 skirsnyje nurodoma, kad jaunimo neformaliojo ugdymo paskirtis – ugdyti sąmoningą asmenybę, sugebančią atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, taip pat plėtoti jauno žmogaus kompetencijas. Dažnai sutinkamas ir toks apibrėžimas: jaunimo neformalus ugdymas – kryptinga veikla, kuria, plėtojant jauno žmogaus asmenines, socialines ir edukacines kompetencijas, siekiama ugdyti sąmoningą asmenybę, gebančią atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Be abejo teisūs tie, kurie tvirtina, jog jaunimo neformalaus ugdymo praktikoje svarbūs ne apibrėžimai, ne tai, kaip pavadinami tam tikri dalykai, bet tai, kas yra daroma, kokių rezultatų pasiekama.

Neabejotina, kad jaunimo neformalus ugdymas padeda jaunam žmogui:

- Išsilaisvinti iš nepagrįstų išorinių apribojimų, kai jaunas asmuo kai kuriose situacijose pervertina savo galimybes, jaučiasi galintis imtis pilnos atsakomybės, o suaugusieji, neobjektyviai įvertinę jauno žmogaus galimybes ir juo nepasitikėdami, apriboja galimą jaunuolio potencialą ir saviraišką. Išsilaisvinimas iš šių apribojimų reiškia pastangas sumažinti kylantį konfliktą tarp kartų. Jaunimo neformalaus ugdymo veikloje asmeniui suteikiama saugi erdvė pajusti ir išbandyti savo realias galimybes, o jį supančiai aplinkai atvirai priimti vykstančius pokyčius;
- Išsilaisvinti iš nepagrįstų vidinių apribojimų, kai jaunas žmogus, stkodamas asmeninės patirties, remiasi tėvų, autoritetų, tradicijų suformuotomis vertybėmis. Išsivadavimas iš nepagrįstų vidinių apribojimų ( nesuvoktų vertybių, baimių, kompleksų) reiškia jauno žmogaus vertybių formavimąsi asmeninės patirties pagrindu;
- Siekti atsakomybės už savo gyvenimą, kuomet jaunas žmogus sąmoningai suvokia savo norus bei tikslus ir savarankiškai siekia jų realizavimo;
- Siekti prasmingo savęs realizavimo, derinant asmeninius ir bendruomenės interesus ir naudojant savo sugebėjimus tikslui pasiekti [38].

Jaunimo neformalus ugdymas yra jaunimo politikos dalis, dėl to jo veikloje siekiama įgyvendinti bendruosius jaunimo politikai galiojančius principus:

- **Pariteto** – valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos bei jaunimo organizacijos yra atstovaujamos po lygiai;
- **Subsidarumo** – sprendimai dėl neformalaus jaunimo ugdymo priimami tuo lygmeniu, kuriame jie efektyviausi;
- **Tarpžinybinio koordinavimo** – sprendamos su jaunimu susijusius klausimus, valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos bendrauja ir bendradarbiauja tarpusavyje;
- **Dalyvavimo** – su jaunimu susiję klausimai sprendžiami jaunimui dalyvaujant ir derinant su jaunimu ar jaunimo organizacijų atstovais;
- **Informavimo** – valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos bei jaunimo organizacijos informuoja jaunimą jam aktualiais klausimais priimtina ir prieinama forma;
- **Bendravimo ir bendradarbiavimo** – Lietuvos jaunimo organizacijos bendrauja ir bendradarbiauja su Lietuvos bei užsienio jaunimo organizacijomis, valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis, kitais juridiniais ir fiziniiais asmenimis.[38]

Jaunimo neformalaus ugdymo veikla yra neatsiejama nuo jaunimo veiklos, dėl to dirbant su jaunimu, kiek tai įmanoma, yra siekiama išpildyti šiuos jaunimo veiklos principus:

- **Savarankiškumo** – jaunimas pats pasirenka veiklos sritį, formuoja jos principus, aktyviai joje dalyvauja ir atsako už užsibrėžtų tikslų įvykdymą;



- **Savoriškumo** – jaunimas dalyvauja pasirinktoje veiklos srityje savo noru, niekieno neverčiamas;
- **Savivaldos** – jaunimas savo veikloje pats nustato tikslus, jų įgyvendinimo būdus, formą, atsakomybę ir įvertinimą.

### 2.5.5 Neformalus suaugusiųjų švietimas

„Neformaliojo suaugusiųjų švietimo paskirtis – sudaryti sąlygas asmeniui mokytis visą gyvenimą, tenkinti pažinimo poreikius, tobulinti įgytą kvalifikaciją, įgyti papildomą kvalifikaciją“[38]

Šių laikų kasdienybėje nuolatinis žmonių mokymasis yra neišvengiamas: tų žinių, kurios buvo įgytos vaikystėje ir jaunystėje šeimoje, mokykloje, kolegijoje ar universitete, visam gyvenimui neužtenka, nes sparčiai vykstant esminiams socialinės ir kultūros raidos pokyčiams, būtini gebėjimai prisitaikyti prie jų, reikalingi imlumo ir žinių atsinaujinimo įgūdžiai. Lietuvos integracija į ES, konkurencija, darbe nuolat kylančios problemos, kintantys aplinkos reikalavimai – tai tie veiksniai, kurie skatina žmones nuolat mokytis. Nuolatinį mokymąsi sąlygoja pagrindiniai veiksniai: išorinė aplinka, technika ir technologija, vidinė organizacijos aplinka, žmonių individualūs charakteriai.

Parindiniai neformaliojo suaugusiųjų švietimo uždaviniai:

- padėti asmeniui tenkinti savišvietos poreikius, plėtoti jo kultūrinius interesus;
- ugdyti asmens kūrybines galias ir gebėjimus;
- padėti asmeniui tapti aktyviu visuomenės piliečiu;
- sudaryti sąlygas įsigyti profesinei veiklai reikalingų teorinių žinių ir praktinių gebėjimų, taip pat sudaryti sąlygas kvalifikacijai kelti.[38]

Pagrindinės neformaliojo suaugusiųjų švietimo formos:

- organizuota tikslinė savišvieta;
- kursai (dieniniai, vakariniai, tęstiniai, trumpalaikiai ir kt.), seminarai, paskaitos;
- neakivaizdinis (nuotolinis) švietimas;
- konsultavimas ir projektų įgyvendinimas.[38]

Neformalų suaugusiųjų švietimą reglamentuoja: LR Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas (1998), Valstybės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatos. Mokymosi visą gyvenimą užtikrinama strategija (2004) bei kt. teisės aktai.

Neformalaus suaugusiųjų švietimo įstatyme (17 str.) apibrėžti suaugusiųjų neformalaus švietimo finansavimo principai, numatytos finansavimo formos. Didžiausias dėmesys skiriamas į darbo rinkos poreikius orientuotam suaugusiųjų mokymui. Neformalų suaugusiųjų švietimą finansuoja tiek valstybinės, tiek kitos institucijos: Lietuvos ir ES programos, fondai,

nevyriausybines organizacijos. Didziausiu mokymosi visą gyvenimą paslaugų finansavimo šaltiniu kol kas išlieka ES struktūrinių fondų investicijos.

Mokymosi visą gyvenimą politikos formavimo, vykdymo ir koordinavimo funkcijas atlieka Švietimo ir mokslo (ŠMM), Socialinės apsaugos ir darbo (SADM) ministerijos bei joms pavaldžios institucijos, taip pat kitos ministerijos, apskričių ir savivaldybių administracijos.

ŠMM rengia neformalųjį suaugusiųjų švietimą reglamentuojančius teisės aktus; koordinuoja neformaliojo suaugusiųjų švietimo veiklą, nustato jų prioritetas kryptis, derindama jas su regioninės plėtros programomis; užsako ir finansuoja neformalaus suaugusiųjų švietimo programas, tikslinius projektus, mokslinius tyrimus; organizuoja suaugusiųjų švietėjų kvalifikacijos tobulinimą.

Prie ŠMM veikia kitos institucijos:

Lietuvos suaugusiųjų švietimo informacijos centras (LSŠIC), Pedagogų profesinės raidos centras (PPRC), Studijų kokybės vertinimo centras (SKVC), Mokytojų kompetencijos centras (MKC), Švietimo mainų paramos fondas (ŠMPF), Profesinio mokymo metodikos centras (PMMC).

SADM plėtoja suaugusiųjų švietimo sistemos veiklą, susijusią su bedarbių ir įspėtų apie atleidimą darbuotojų, neformaliuotu profesiniu mokymu ir tobulinimuisi, užsako ir remia padedančio prisitaikyti prie darbo rinkos poreikių neformaliojo suaugusiųjų švietimo programas, tikslinius projektus ir mokslinius tyrimus.

SADM pavaldžios šios institucijos:

Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba (LDRMT), Lietuvos darbo birža (LDB).

## **2.6. Lietuvos švietimo reforma ir DVŠ neformalusis ugdymas [38]**

Kadangi neformalusis ugdymas yra neatsiejama Lietuvos švietimo sistemos dalis, jis labai priklauso nuo vykdomos švietimo reformos. Nors švietimo reforma turėjo tvirtą konceptualų pagrindą (Tautinės mokyklos koncepcija, 1988; Lietuvos švietimo koncepcija, 1992), vis dėlto jos eiga nebuvo sėkminga. Analizuojant Nacionalinės darnaus vystymosi švietimo 2007 – 2015 metų programos, Valstybinės švietimo Strategijos 2003 – 2012 metų įgyvendinimo programos, Valstybinės jaunimo politikos koncepcijos, Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijos ir kitų teisinių aktų nuostatas bei esamą padėtį švietimo institucijose, galima daryti išvadą, jog švietimo reformos nesėkmes nulėmė politiniai, ekonominiai, socialiniai ir technologiniai veiksniai.

### **2.6.1. Politiniai veiksniai**

- Švietimo politikos kaitos strategija per menkai buvo siejama su kitų ekonominių ir socialinių reformų strategijomis; stigo politikų teigiamo požiūrio į švietimą, kaip esminį krašto modernizavimo veiksnį, labai svarbų kitų reformų ilgalaikei sėkmei;

- Nebuvo aiškios švietimo politikos įgyvendinimo strategijos, sąveikos tarp atskirų švietimo grandžių ( bendrojo lavinimo, profesinio rengimo, aukštojo mokslo ir tęstinio suaugusiųjų mokymosi );
- Ilgai trukęs Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymo priėmimas stabdė švietimo procesų valdymą;
- Švietimo valdymo decentralizavimas buvo nepakankamas, todėl sistema tobulinama tik žinybiniu aspektu;
- Reformą silpnai suvokė ir palaikė mokyklų bendruomenė bei visuomenė;
- Didžiausias dėmesys buvo skiriamas bendram lavinimui ir ugdymo turinio keitimui;
- Nėra iš esmės modernizuoto pedagogų rengimo;
- Neišplėtotą suaugusiųjų mokymo sistema;
- Pavėluotai pradėta švietimo finansavimo reforma ir mokyklų tinklo pertvarka;
- Silpnai derinama valstybės ir savivaldybės švietimo politika.

#### **2.6.2. Ekonominiai veiksniai**

- Nepatenkinamai vykdoma finansavimo ir išteklių naudojimo reforma ( mokyklų atnaujinimas, kompiuterizavimas, technologinis aprūpinimas ), kuri padėtų švietimo sistemai prisitaikyti prie laisvosios rinkos ir užtikrintų geresnį švietimo prieinamumą bei kokybę;
- Švietimo sistema nepakankamai finansuojama: valstybės ir savivaldybių lėšų pakanka tik sistemai išlaikyti bet ne jai atnaujinti iš esmės;
- Nepakankamai skiriama lėšų ugdymo aplinkai atnaujinti ugdymo institucijose;
- Trūkstant valstybės ir savivaldybių finansavimo švietimui modernizuoti, permažai pritraukta lėšų iš ES programų ir ES struktūrinių paramos fondų.

#### **2.6.3. Socialiniai veiksniai**

- Didėja specialiųjų poreikių moksleivių skaičius;
- Neužtikrinamos socialinės garantijos pedagogams, turintiems reikiamą kvalifikaciją bei šiuolaikines kompetencijas;
- Didėja socialiai problemišku šeimų skaičius;
- Yra mokyklinio amžiaus vaikų, patenkančių į įvairias rizikos grupes.

#### **2.6.4. Technologiniai veiksniai**

Informacijos ir komunikacijos technologijų integravimas į mokyklą, kaip kertinė šalies švietimo pertvarkos dalis, nuo kurios sėkmės priklausys visos švietimo reformos rezultatai ir krašto socialinė bei ūkinė pažanga, dar tik pradedamas diegti. Informacinis raštingumas tampa neatsiejama kiekvieno piliečio lavinimo dalimi, todėl svarbu šiuolaikines informacines technologijas paversti

efektyvia priemone, sukuriant ir įdiegiant europinius standartus atitinkančią kompiuterinio raštingumo ugdymo ir vertinimo sistemą. Dėl to būtina tęsti pradėtą bibliotekų modernizavimą, plėtoti ugdymo įstaigas, kaip vietos bendruomenių kultūros, informacijos, savišvietos centrus, o taip pat stiprinti tarpinstitucinį bendravimą ir bendradarbiavimą. Informacinės ir komunikacinės technologijos turi padėti asmeniui įsigyti visapusišką išsilavinimą.

### 3. DARNAUS VYSTYMOŠI ŠVIETIMO NEFORMALUSIS UGDYMAS MAŽEIKIŲ RAJONO INSTITUCIJOSE

ES, kaip ir visas pasaulis, kuriame gyvena žmogus, šiuo metu išgyvena globalią ekonominę – dvasinę – socialinę krizę. Akivaizdu, kad siekiant įgyvendinti darnaus vystymosi ideologiją privalome ugdyti sąmoningą ir atsakingą visuomenę, sąžiningai vykdančią moralinius isipareigojimus žmonėms ir gamtai. Darnaus vystymosi ideologiją, kaip teigia R. Čiegis ir A. Gavenauskas, kiekvienam mūsų kelia uždavinį įveikti aplinkosaugines, ekonomines, socialines ir mentalines problemas ugdantis naują suvokimą, kad darnaus vystymosi visuomenei turime ugdyti žmogų, suvokiantį savo, kaip doros, sąžiningos, teisingos, nesavanaudiškos, mylinčios žmoniją ir gamtą asmenybės, atsakomybę.

Kai kurie autoriai ( Statkevičius, 1992 ) akcentuoja tarpusavio santykių svarbą: žmogaus su pačiu savimi, su kitais žmonėmis, vienu tautų su kitomis tautomis – su kitaip mąstančiaisiais.

ES regioninė politika, bent jau teoriškai, pagrįsta būtent tarpvalstybinių sienų ir barjerų naikinimu įvairiose srityse.

Siekiant kuo glaudesnio ir sklandesnio tarpregioninio bendradarbiavimo tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmenimis, būtina išugdyti žmogų, kuris gebėtų efektyviai veikti dinamiškais aplinkybėmis, kai sprendimo procesas reikalauja kompleksinių žinių ir įgūdžių, gebėjimų dirbti komandoje, atvirumo ir imlumo naujovėms. Esame besivejančiųjų pozicijoje ir turime žymiai dinamiškiau reaguoti į aplinkos pokyčius. Atitinkamam ekonominiam, politiniam, socialiniam, kultūriniam bei moksliniam išsivystymo lygiui pasiekti gali prireikti kelių dešimtmečių, o varomoji bet kurio tobulėjimo jėga pirmiausia yra besikeičianti visuomenė, nepaisanti nusistovėjusių stereotipų, drąsiai žengianti į priekį. Bet kurio proceso pagrindas yra žmonės, kurie nuolat mokosi, tobulina savo įgūdžius, ieško naujų problemų sprendimo būdų, geba prisitaikyti prie nuolat besikeičiančios situacijos pačiuose įvairiausiuose veiklos lygmenyse. Žmogiškųjų išteklių plėtra apima mokymąsi visą gyvenimą – ikimokyklinį ugdymą, vidurinį ir profesinį mokslą, aukštąjį mokslą, profesinių žinių tobulinimą ir persikvalifikavimą bei savišvietą. Visuose ugdymo lygiuose šiuo metu susiduriama su daugybe problemų: švietimo ir mokslo sistemai trūksta esminių reformų, kurios padidintų formaliojo ir neformaliojo ugdymo patrauklumą bei kokybę.

Vykdamas DVŠ politiką yra daroma nemažai klaidų, ypač neformaliojo ugdymo lygmenyje. Prisdengiant ekonominiu sunkmečiu pasirenkamas lengviausias kelias: vykdomas taip vadinamas švietimo institucijų optimizavimas, dėl mažėjančio besimokančių skaičiaus uždarančios neperspektyvias švietimo įstaigas mieste ir ypač kaimo vietovėse, bet nemažinant besimokančių

skaičiaus, o neretai netgi jį didinant, veikiančių ugdymo įstaigų klasėse ar grupėse, dėl ko pastebimai prastėja ugdymo kokybė. Lėšos, skirtos neformaliajam ugdymui neretai drastiškai mažinamos, nors jos net didžiausio ekonominio pakilimo laikotarpiu buvo tik minimalios. Mažėja valstybės finansavimas neformaliojo ugdymo institucijoms, visa našta perkaliama savivaldybėms, kurių dauguma ir taip yra prasiskolinusios, nebeturi lėšų svarbiausioms ūkinės funkcijoms atlikti.

Esamai padėčiai Lietuvos neformaliojo DVŠ sistemoje iliustruoti pasirinktos Mažeikių rajono švietimo institucijos. Nors tai tik maža visos švietimo sistemos sudėtinė dalis, tačiau ji puikiai reprezentuoja dabartines tendencijas nacionaliniu lygmeniu. Kadangi tiek formalusis, tiek neformalusis ugdymas yra orientuotas į darnų vystymąsi, o esminė darnaus vystymosi ypatybė yra integralumas, todėl švietimas turi būti grindžiamas visuminiu požiūriu į ekonomiką, visuomenės raidą, aplinkos apsaugą bei kultūrą. Dėl to pirmiausia bus apžvelgta Mažeikių rajono visuomenės raida, įvardinti ekonomikos, aplinkos apsaugos bei kultūros ypatumai. Taip pat bus apžvelgti DVŠ neformaliojo ugdymo rajono švietimo institucijose pasiekimai ir sunkumai, su kuriais susiduria neformaliojo ugdymo tiekėjai.

Išanalizavus, kaip DVŠ neformalusis ugdymas isitvirtina rajono švietimo institucijų švietimo platformoje, apibendrinus DVŠ neformaliojo ugdymo kokybinius rodiklius, bus atikta švietimo darbuotojų anketinės apklausos analizė, kuria stengiamasi DVŠ neformalųjį ugdymą ir jo tobulinimą nagrinėti visais įmanomais aspektais.

Galiausiai analitine tyrimo dalį užbaigs SSGG analizė, kuri apibendrins pagrindines problemas, su kuriomis susiduriama planuojant, organizuojant ir vykdant neformalųjį DVŠ, o taip pat leis padaryti išvadas ir suformuluoti pasiūlymus neformaliajam DVŠ ir jo kokybei gerinti.

### **3.1 Mažeikių rajono darnaus vystymosi procesų analizė [1]**

Siekiant ištirti DVŠ neformaliojo ugdymo rajono švietimo institucijose esamą padėtį, reikia pirmiausia apžvelgti išorinės aplinkos veiksnius, sąlygojančius rajono plėtrą. Kaip rekomenduojama daugelyje mokslinės literatūros šaltinių bei LR Vyriausybės patvirtintoje Darnaus vystymosi strateginio planavimo metodikoje, tinkamais būdais kokybiškai ištirti pasirinktos organizacijos (šiuo atveju – Mažeikių rajono savivaldybės) išorinę aplinką yra PEST analizė, nes kiti metodai, kaip penkių jėgų modelis ar konkurencinė analizė, tinka pelno siekiančioms įmonėms, o ne viešojo sektoriaus institucijoms. Todėl Mažeikių rajono plėtrą sąlygojantys išorės veiksniai nagrinėjami būtent PEST analizės metodu.

**Politiniai veiksniai.** Lietuvos savivaldybių veiklą, tikslus bei veiklos sferą reglamentuoja LR Vietos savivaldybių įstatymas (1995 m.) [29]. Jame savivaldybių funkcijos skirstomos į savarankiškąsias, priskirtąsias (ribotai savarankiškąsias), valstybines (perduotas savivaldybėms) ir sutartines. Taigi savivaldybė turi teisę tvarkyti ūkinius bei kultūrinius reikalus. Neažą dalį funkcijų

ji gali vykdyti be jokio įsikišimo iš kitų valdymo institucijų, kitiems sprendimams būtinas aukštesnių institucijų pritarimas. [20]

Rajono savivaldybė yra parengusi ir patvirtinusi vidutinės trukmės ( 2002 – 2007 ir 2008 – 2012 metų ) rajono plėtros strateginius planus, kurių vykdymą organizuoja ir kontroliuoja savivaldybės Stateginio vystymosi skyrius. [36]

Jau gana ilgą laiką politinė situacija tiek rajone, tiek visoje Lietuvoje buvo stabili, kas sudarė geras sąlygas sėkmingai planuoti ir veikti, kuriant rajono visuomenės gerovę. Lietuvai įstojus į ES atsivėrė plačios galimybės veikti didžiulėje Europos erdvėje. Ženkli parama iš ES struktūrinių fondų leido rajonui sėkmingiau ir sparčiau plėtoti ūkį ir kultūrą. Tačiau prasidėjus sunkmečiui, jau 2009 metais rajono savivaldybė susidūrė su nenumatytais sunkumais: sunkiai sekasi subalansuoti net ženkliai sumažėjusį biudžetą, blogėja ekonominė situacija, mažėja rajono visuomenės optimizmas ir aktyvumas. Savivaldybė, kaip ir kitos Lietuvos savivaldybės, yra suvaržyta aukštesnių valdžios institucijų. Reikia pažymėti, kad tie suvaržymai sunkmečio sąlygomis ne tik nemažėja, bet netgi turi tendenciją didėti. Tenka daryti išvadą, jog sunkmečio sąlygomis Mažeikių miesto ir rajono vystymasis yra gana problematiškas.

**Ekonominiai veiksniai.** Ekonominiu požiūriu rajonas turi keletą išskirtinių bruožų: jis ribojasi su Latvija ir yra vienas iš atokiausių rajonų respublikoje, čia įsikūrusi viena iš didžiausių įmonių Lietuvoje – „Orlen Lietuva“, mieste yra nemažai nebeveikiančių stambių įmonių, kurios prieš kelis dešimtmečius įtakojo spartų gyventojų skaičiaus augimą Mažeikiuose. Teigiamų galimybių rajono plėrai teikė palyginti aukšta darbo jėgos kvalifikacija ir neblogą potencialą turinti švietimo sistema. Gerų specialistų nestokoja visos sritys – švietimo ir kultūros institucijos, sveikatos ir aplinkos apsauga. Nemaža dalis specialistų nuolat tobulina savo žinias, veikloje naudoja naujausius savo srities pasiekimus. Neblogai išplėtotą švietimo, socialinės ir sveikatos apsaugos, kultūros ir sporto paslaugų infrastruktūrą. Atsiranda naujų tendencijų kaimo ūkių struktūroje ( specializacija, ūkių stambėjimas, alternatyvių žemės ūkio verslų plėtra.). Šios tendencijos turi dvejopą reikšmę: iš vienos pusės skatina rajono ekonomikos augimą, iš antros – stabdo kaimo bendruomenių vystymąsi ( kaime uždaromi kultūros židiniai – mokyklos, bibliotekos ir kt. ). Rajone gerai išplėtotas kelių tinklas, pakanka geriamojo vandens, kruopščiai ir nuolat vykdomi gamtinės aplinkos tyrimai, todėl nereikia stebėtis, kad daugelis rajonui svarbių projektų finansuojami iš Gamtos apsaugos fondo. Savivaldybė ieško galimybių užsitikrinti rajonui itin reikalingų projektų finansavimą iš ES paramos programų ( PHARE, ISPA, SAPARD ) ir struktūrinių fondų.

Labai teigiamas ir svarbus reiškinys – nuolat stiprėjantys bendradarbiavimo ryšiai tarp verslo įmonių bei verslo įmonių ir savivaldybės institucijų. Jau trečius metus sėkmingai veikia Mažeikių verslininkų asociacija vienijanti net 64 rajono verslo įmones ir pagal savo išgales padedanti savivaldos institucijoms spręsti įvairias ūkines ir kultūrinės problemas, juolab kad rajonas

probleminis, jame sudėtinga ekonominė situacija. Didžiausia problema – nedarbas, darbo rajone neturi daugiau kaip 8 tūkstančiai žmonių, nedarbo lygis yra vienas iš didžiausių Lietuvoje.

Vietos įmonės ir ūkiai išgyvena sudėtingą laikotarpį – trūksta apyvartinių ir investicinių lėšų, maža vartotojų perkamoji galia. Situaciją sunkina ir tai, kad vietos verslas pirmiausia orientuotas į vietos rinką. Gaminamos produkcijos bei paslaugų pridėtinė vertė yra žema ir pagrįsta pigia darbo jėga. Kaime daugelis ūkių kol kas dar yra smulkūs ir nenašūs, jiems trūksta šiuolaikinių technologijų ir įrengimų.

Apžvelgus ekonominius veiksnius, tenka daryti išvadą, jog šiuo metu ekonominės sąlygos rajono plėtrai nėra palankios.

**Socialiniai veiksniai.** Rajono, kaip ir visos Lietuvos, švietimo kultūros ir sporto, socialinės ir sveikatos apsaugos įstaigoms būdingi šie bruožai:

- Trūksta lėšų įrangai atnaujinti ir darbo priemonėms įsigyti, darbuotojų kvalifikacijai kelti ir paslaugų prieinamumui, ypač neįgaliesiems, didinti;
- Neracionaliai naudojamos patalpos sveikatos priežiūros įstaigose;
- Nebaigtas pertvarkyti bendrojo lavinimo įstaigų tinklas;
- Švietimo ir kultūros įstaigose trūksta kompiuterinės programinės įrangos, nemaža dalis rajono mokytojų ir kultūros darbuotojų dar stokoja bazinių kompiuterinio raštingumo įgūdžių;
- Vaizdingi rajono kultūros paveldo objektai nėra kompleksiškai sutvarkyti, kultūros vertybės menkai naudojamos teikiant turizmo ir laisvalaikio paslaugas;
- Socialinės apsaugos ir švietimo įstaigoms trūksta psichologų;
- Nėra šiuolaikinio dienos globos centro, pritaikyto pagyvenusių socialiai pažeidžiamų ir neįgalių žmonių poreikiams;
- Visuomenės sveikatos srityje – gana žemas bendruomenės supratimo apie sveikatos priežiūrą ir sveiką gyvenseną lygis, didėjantis priklausomybės ligomis sergančių asmenų skaičius.

Išvardinti pagrindiniai švietimo, kultūros, socialinės ir sveikatos apsaugos institucijoms būdingi bruožai leidžia daryti išvadą, kad socialiniai veiksniai, įtakojantys rajono visuomenės vystymosi raidą, yra sudėtingos ekonominės situacijos išdava ir stabdo rajono plėtrą.

**Technologiniai veiksniai.** Kaip jau buvo minėta aptariant ekonominius veiksnius, rajono verslo įmonių gaminamų prekių ir teikiamų paslaugų pridėtinė vertė dar yra gana maža ir tą sąlygoja pasenusios technologijos bei gamybos metodai, todėl ypač svarbu skatinti naujų technologijų naudojimą. Prie naujų technologijų įsisavinimo daug prisideda stambiausia rajono įmonė „Orlen Lietuva“. Labai svarbi Mažeikių verslininkų asociacijos veikla, skatinanti vietinius gamintojus nepasitenkinti turimomis technologijomis, nes išsilaikyti konkurencinėje kovoje



naudojant pasenusius metodus beveik neimanoma. Naujos technologijos pradedamos diegti rajono žemės ūkio įmonėse ir ūkiuose. Visa tai leidžia daryti prielaidą, kad laikui bėgant Mažeikių rajonas susilygins su priešakiniais regionais ir taps novatorišku, gebančiu konkuruoti ES rinkoje.

### **3.1.1. DVŠ neformaliojo ugdymo Mažeikių rajono švietimo institucijose procesų analizė. Išoriniai veiksniai.**

Kadangi rajono darnaus vystymosi raidą tam tikra dalimi įtakoja DVŠ neformalusis ugdymas, o DVŠ neformaliojo ugdymo kokybę ir jo plėtrą savo ruožtu įtakoja bendra jau aptarta rajono darnaus vystymosi situacija, siekiant išanalizuoti neformaliojo švietimo pasiekimus ir trūkumus, būtina atlikti šios veiklos esamos padėties Mažeikių rajono švietimo institucijose tyrimą.

Siekdami nustatyti DVŠ neformalųjį ugdymą sąlygojančius išorės veiksnius, vėl naudosime PEST analizės metodą.

**Politiniai veiksniai.** Dėl to kad LR švietimo įstatymo (1991 m.) pakeitimo įstatymas įsigaliojo 2003 metais, Mažeikių rajono švietimo institucijos susidūrė su sunkumais valdant švietimo procesus rajone. Švietimo reforma vykdoma nesant aiškios švietimo įgyvendinimo strategijos, todėl mokyklų bendruomenės ir visuomenė iki šiol nepakankamai suvokia reformos esmę ir naudą. Dėl užsitęsusių, kartais gerai nepamatuotos, mokyklų tinklo pertvarkos mokyklų bendruomenės nežino aiškių ateities perspektyvų, visuomenėje vyrauja neigiamas požiūris į mokyklų tinklo pertvarką, švietimo finansavimo reformą. Pagrindinis dėmesys rajono švietimo institucijose kreipiamas formaliajam ugdymui, neformalusis ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose vis dar tapatinamas su popamokine veikla ir laisvalaikiu. Nors rajone silpnai plėtota suaugusiųjų mokymosi sistema, kol kas menkai pasinaudota 2007 – 2013 metų Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos teikiamomis galimybėmis. Tuo tarpu rajono savivaldybės administracija, teisdama sunkmečiu, ruošiasi drastiškai siaurinti neformaliojo ugdymo įstaigų tinklą, tuo pačiu stabdydama neformaliojo DVŠ plėtrą rajone. Mokyklų bendruomenė ir visuomenė sunerimusi dėl ruošiamos naujos Neformaliojo ugdymo koncepcijos, ypač po spaudoje paskelbto Lietuvos muzikų kreipimosi dėl šios koncepcijos projekto [30]. Mokyklų bendruomenė taip pat nepritaria pradinio ugdymo vertinimo bei profilinio mokymo sistemoms.

Analizuojant politinius veiksnius, galima daryti išvadą, kad šiuo metu sąlygos neformaliojo DVŠ plėtotei rajone nėra labai palankios.

**Ekonominiai veiksniai.** DVŠ neformalusis ugdymas vykdomas bendrojo lavinimo mokyklose ir neformaliojo ugdymo įstaigose. Švietimo finansavimo ir išteklių naudojimo reforma kol kas neužtikrina geresnio švietimo prieinamumo bei jo kokybės. Dėl lėšų stygiaus didesnė dalis rajono mokyklų dar nėra atnaujintos, jų būklė prasta, valstybės ir savivaldybės lėšų vos pakanka esamai sistemai išlaikyti, todėl esminis mokyklų atnaujinimas atidedamas ateičiai. Švietimo

institucijų modernizavimas iš esmės vykdomas vien ES programų ir struktūrinių paramos fondų lėšomis, kurios yra ribotos ir labai priklauso nuo šių programų ir fondų administravimo.

Neformaliojo ugdymo įstaigų infrastruktūra, lyginant su dauguma bendrojo lavinimo mokyklų, yra geresnė, tačiau ir čia ugdymo aplinkai atnaujinti lėšų iš valstybės ir savivaldybės skiriama nepakankamai.

Ekonominių veiksnių analizė rodo, jog nepakankamas švietimo finansavimas, kuris pastaruoju metu mažėja, yra pagrindinis DVŠ neformaliojo ugdymo stabdys.

**Socialiniai veiksniai.** Dėl nesibaigiančios reformos, mokyklų pertvarkos, švietimui skirtų lėšų taupymo, prastėja ugdymo kokybė. Dėl nežinomybės, aiškios perspektyvos nebuvimo ugdymo įstaigas ketina palikti kūrybiškiausi, darbščiausi mokytojai. Dėl to, kad į mokyklas kasmet ateina mažiau vaikų, mažėja švietimo darbuotojų atlyginimai, neužtikrinamos jiems kitos socialinės garantijos. Dėl didėjančios emigracijos rajone sparčiai daugėja socialiai problemišku šeimų – nepilnų šeimų, šeimų iš kurių tėvai yra išvykę į kitas ES valstybes, o vaikai likę nuolatinėje gyvenamoje vietoje. Pastaruoju metu pastebima nauja tendencija: iš rajono mokyklų, net nelaukę mokslo metų pabaigos, išvyksta mokiniai pas kitose šalyse apsigyvenusius ir ten dirbančius tėvus.

Rajone yra mokyklinio amžiaus vaikų, patenkančių į įvairias rizikos grupes. Mažeikių rajono policijos komisariato nepilnamečių reikalų pareigūnų grupės vadovės teigimu, jaunimui nėra ko pasiūlyti: mieste nėra kino teatro, jaunimo centro ir kitų įstaigų, neformaliojo ugdymo būrelius ir grupes lanko toli gražu ne visi paaugliai, todėl nemažai jų leidžia laiką gatvėse, to rezultatas – 40 procentų vaikų pirmą kartą nusikalsta būdami 16 – 17 metų amžiaus. Nors esama ir sektinų pavyzdžių: bendromis savivaldybės administracijos ir rajono verslininkų jėgomis bei lėšomis įrengtas SKATE parkas Mažeikiuose, vienas iš didžiausių Lietuvoje, atgyja vaikų futbolas, įvairių amžiaus grupių vaikai ir jaunimas dalyvauja turnyruose, pirmos ir A grupės futbolo respublikinėse varžybose. Rajono futbolo reprezentacinė komanda 2009 metais iškovojo bronzos medalius respublikos pirmenybėse.

Tačiau didėja socialinė atskirtis: labiau pasiturinčių tėvų vaikai mokosi muzikos, dailės, choreografijos, sporto ir kitose neformaliojo ugdymo įstaigose, tuo tarpu atokesnių kaimo vietovių ar skurdžiai gyvenančių šeimų gabūs vaikai galimybių lavintis šiose įstaigose neturi.

Per mažai rajone kreipiama dėmesio suaugusiųjų švietimui, jų kvalifikacijos kėlimui: maža paslaugų įvairovė, žema jų kokybė.

Lietuvos švietimo darbuotojų profesinės sąjungos Mažeikių rajono susivienijimo pirmininkės teigimu, popamokinės veiklos pasirinkimas neformaliojo švietimo įstaigose sumažėjo, nes taupyti priversti mokyklų vadovai pirmiausia susiaurino neformaliojo ugdymo programas, sumažino būrelių skaičių, - mažinimo vėjus pirmiausia prasideda nuo neformaliojo ugdymo.

Iš socialinių veiksnių analizės akivaizdžiai matyti, kad nepaisant to, jog neformalusis ugdymas labiausiai didina visuomenės saugumą, skatina žmones tapti kūrybingais ir aktyviais visuomenės nariais, rajone jis dar netapo pripažinta ir lygiateise švietimo sistemos dalimi.

**Technologiniai veiksniai.** Švietimo reformos trukmė ir sėkmė didele dalimi priklausys nuo informacijos ir komunikacijos technologijų integravimo į švietimo įstaigas. Rajone kol kas nepakankamas bendrojo lavinimo ir neformaliojo ugdymo įstaigų kompiuterizavimas, didesnė dalis turimų kompiuterių yra pasenusių modelių, mažos galimybės ugdymo procese naudotis interneto informacijos šaltiniais, bendrojo lavinimo dalykų mokymui trūksta kompiuterinių mokymo priemonių visose rajono mokyklose. Profesinio mokymo priemonės ir įranga pasenusios, neatitinka praktinių mokymo poreikių, mokymas mažai kompiuterizuotas, trūksta kompiuterinių mokymo priemonių.

### **3.1.2.DVŠ neformaliojo ugdymo Mažeikių rajono švietimo institucijose procesų analizė. Vidiniai veiksniai.**

Vidinius veiksnius nagrinėsime skaidydami vidinę aplinką į tam tikras dalis, kaip nurodo daugelis autorių ( M. Arimavičiūtė, V. Baršauskienė ir kt.) bei LR vyriausybės patvirtinta strateginio planavimo metodika. Analizuosime šias dalis: tikslai, užduotys, organizacinė struktūra, žmogiškieji ištekliai (pareigybės kvalifikacija), technologijos ir finansavimo šaltiniai.

**DVŠ neformaliojo ugdymo rajono švietimo institucijose tikslai.** Švietimo institucijos, įgyvendindamos Mažeikių rajono plėtros strateginį planą, turi tikslą sukurti tokią mokyklą, kuri teiktų kokybišką ugdymą, leidžiantį visiems besimokantiems pagal savo sugebėjimus ir poreikius dalyvauti ugdymo procese, padedančiame kiekvienam asmeniui atskleisti savo kūrybines galias. DVŠ neformaliojo ugdymo tiekėjų tikslas – sudaryti sąlygas asmeniui tenkinti pažinimo poreikius, tobulinti įgytas žinias ar kvalifikaciją, įgyti papildomų kompetencijų ir mokytis visą gyvenimą. Šiam tikslui pasiekti būrinės geros sąlygos, kurios priklauso tiek nuo išorės, tiek nuo vidaus veiksnių, įtakojančių neformaliojo DVŠ plėtrą ir jo kokybę.

**DVŠ neformaliojo ugdymo rajono švietimo institucijose užduotys.** Neformaliojo švietimo įstaigų nuostatuose įrašytos tokios pagrindinės užduotys:

- Sutelkti ir koordinuoti DVŠ neformaliojo ugdymo tikslams pasiekti mokyklos bendruomenės ir visuomenės pastangas;
- Inicijuoti būrinus projektus, pagal galimybes prisidėti juos įgyvendinant;
- Prisidėti ieškant neformaliojo ugdymo plėtrai būtinų finansavimo šaltinių – pritraukiant privačias lėšas ir užsienio fondų paramą;
- Efektyviai naudoti skiriamas iš savivaldybės biudžeto bei gaunamas privačias lėšas;
- Profesionaliai vykdyti neformaliojo švietimo programas, gerinti ugdymo kokybę;
- Skatinti laisvos, dvasingos, kūrybingos asmenybės puoselėjimą;

- Sudaryti sąlygas vaikams ir suaugusiems saugiai plėtoti gabumus, tenkinti pažintinius interesus, saviraiškos poreikius;
- Sudaryti galimybę įdomiai praleisti laisvalaikį, pasirinkti taurias ir vertingas pramogas;
- Ugdyti sveikos gyvensenos poreikį;
- Padėti specialiųjų poreikių vaikams ir jaunimui adaptuotis visuomenėje, skatinti asmeninę iniciatyvą;
- Ugdyti pagarbą ir toleranciją tautiniams, kultūriniais ir religinėms mažumoms, demokratiškas ir tolerantiškas pažiūras, įsitikinimus ir gyvenimo būdo įvairovę.

### Mažeikių rajono neformaliojo DVŠ organizacinė struktūra, žmogiškieji ištekliai.

5 lentelė

Mažeikių rajono švietimo įstaigos ( 2009 m.)

Mokymo įstaigos	Vaikai, mokiniai	Mokytojai	Pedagoginiai darbuotojai
Ikimokyklinio ugdymo įstaigos 13	2179	-	275
Bendrojo lavinimo Mokyklos, 30	9775	875	-
Iš jų:			
Gimnazijos 4			
Vidurinės mokyklos 6			
Pagrindinės mokyklos 14			
Miesto pradinės mokyklos 1			
Darželiai- mokyklos 1			
Kaimo pradinės mokyklos 1			
Neformaliojo ugdymo mokyklos 8	3029	170	-

Šaltinis: Mažeikių rajono savivaldybės administracijos švietimo skyriaus 2009 metų veiklos ataskaita ( sudaryta autorės remiantis ataskaita )

Be to, rajone yra politechnikos mokykla, kurios steigėjas ŠMM bei specialioji internatinė mokykla, kurios steigėjo teises įgyvendina apskrities viršininko administracija.

Kaip matome rajono švietimo įstaigų tinklas yra gana gerai išplėtotas, tuo tarpu mokinių skaičius kasmet pastoviai mažėja: 2003 metais rajono švietimo įstaigose mokėsi 12826 mokiniai, o 2009 metais – 9775 (per penkis metus mokinių skaičius sumažėjo net 23,8 procento ). Nedžiugina ir pirmokų skaičiaus kaita: 2006 metais pirmoje klasėje mokėsi 813 vaikų, 2009 metais – tik 630 (

pirmokų skaičius per tris metus sumažėjo 22,5 procento ). Todėl, vykdydama Mažeikių rajono įstaigų tinklo pertvarkos planą 2008 – 2012 metams, savivaldybės administracija ruošiasi kai kurias kaimo pradines mokyklas prijungti prie miesto pagrindinių mokyklų, o vidurines mokyklas pertvarkyti į pagrindines. Vidurinių mokyklų bendruomenės tam procesui labai priešinasi, tačiau sparčiai mažėjantis mokinių skaičius, rajono švietimo skyriaus vedėjo nuomone, neleis joms išlikti ilgiau kaip iki 2012 metų. Būsimoji pertvarka psichologiškai neigiamai veikia mokymo personalą, tuo pačiu ir formaliojo bei neformaliojo ugdymo procesą. Mažeikių rajone nesilaikoma optimizavimo programos, kurioje numatyta, kad mokyklos turėtų būti suskirstytos pagal mokinių amžių – į pradines ( 1 – 4 kl.), pagrindines ( 5 – 8 kl.) ir gimnazijas ( 9 – 12 kl.)

Siekiant pagerinti ugdymo sąlygas, rekonstruotos kelios mokyklos, ES struktūrinių fondų lėšomis numatoma tęsti mokyklų atnaujinimo programą.

Rajono savivaldybės administracijos švietimo skyriaus duomenimis, švietimo įstaigose dirbantys mokytojai ir kiti darbuotojai yra sukaupę didelę patirtį, geba gerai organizuoti ugdymo procesą, dalis jų pabuvoję kvalifikacijos tobulinimo kursuose.

6 lentelė

Rajono švietimo institucijų ugdymo personalas 2009 m.

Darbuotojai	Skaičius
Mokytojai,	1045
Iš jų:	
Mokytojai metodininkai	225
Mokytojai ekspertai	12
Pedagoginiai darbuotojai	275
Psichologai	9
Specialieji pedagogai	29
Socialiniai pedagogai	31
Mokytojų padėjėjai	15

*Šaltinis:* Mažeikių rajono savivaldybės informacija internete 2009 -06- 18 ir savivaldybės administracijos švietimo skyriaus 2009 metų veiklos ataskaita ( sudaryta autorės remiantis informacija ir ataskaita )

Rajono savivaldybėje veikia Pedagoginė psichologinė tarnyba, pedagogams švietimo pagalbą teikia Mažeikių švietimo centras.

Rajone yra 909 specialiųjų poreikių mokiniai ir darželinukai, kuriems specialią pagalbą teikia 84 pedagogai. Padidėjo psichologinės pagalbos poreikis ir mokiniams, ir mokytojams, ir

tėvams. Rajone kol kas trūksta kvalifikuotų psichologų, tačiau ateityje gali atsirasti problemų su mokytojų įdarbinimu, nes sparčiai mažėja mokyklinio amžiaus vaikų ir dėl didelės bedarbystės didėja emigracija. Labai aktuali aplinkos pritaikymo neįgaliųjų ugdymui problema: trūksta specialių baldų, mokyklos nepritaikytos judėjimo negalia turintiems vaikams. Higienos normų reikalavimai pagrįsti europiniais standartais, o mokymo įstaigos statytos prieš 30 – 50 metų, dėl to vykdant ugdymo procesą iškyla daug problemų, kurių mokyklų bendruomenės pačios nepajėgios išspręsti.

Rajono švietimo skyrius didelį dėmesį skiria ikimokykliniam ir priešmokykliniam ugdymui. 2009 metais 2179 ikimokyklinio amžiaus vaikai lankė 13 darželių ( pirmoji neformaliojo ugdymo pakopa), 438 priešmokyklinio amžiaus vaikai buvo ugdomi darželyje – mokykloje, moksleivių namu ir bendrojo lavinimo mokyklų priešmokyklinio ugdymo grupėse (antroji neformaliojo ugdymo pakopa).

Neformaliojo ugdymo procesas tęsiamas (trečioji ir ketvirtoji neformaliojo ugdymo pakopa) bendrojo lavinimo mokyklose ir neformaliojo ugdymo įstaigose. Pagal savo pomėgius ir poreikius mokiniai pasirenka papildomo ugdymo būrelius, vidutiniškai šiuo metu bendrojo lavinimo mokyklose dvidešimčiai mokinių tenka vienas būrelis. Ugdymo kokybė būreliuose priklauso nuo pačių mokinių motyvacijos, lankomumo ir mokytojų gebėjimu sudominti mokinius, nukreipti juos ugdomai veiklai. Vidutinį būrelių skaičių ir jų tematiką gerai apibūdina „Ventos“ vidurinės mokyklos pavyzdys.

7 lentelė

**„ Ventos“ vidurinėje mokykloje veikiančys būreliai ir valandų skaičius per savaitę**

Eil. Nr.	Būrelio pavadinimas	Val. skaičius per savaitę
1.	Jaunieji gamtininkai	1
2.	Berniukų vokalinis ansamblis	3
3.	Raštvedyba	4
4.	Jaunieji bibliotekininkai	4
5.	Pirmoji pagalba	3
6.	Sveika gyvensena	3
7.	Aukime sveiki	2
8.	Mažųjų krepšinis	4
9.	Futbolistų būrelis	4
10.	Stalo tenisas	4
11.	Piliečio mokykla	3
12.	Diskusijos demokratijoje	2
13.	Diskusijos demokratijoje	2
14.	Tradicinės nuostatos ir 21 a. Valgymo įpročių harmonija	1
15.	Mažoji akademija	2
16.	Lyderiavimo ABC	3
17.	Siūvimo būrelis	2

*Šaltinis:* Mažeikių „ Ventos „ vidurinės mokyklos informacija 2009 m. Mažeikiai ( sudaryta autorės remiantis informacija )

Analogiški būreliai veikia ir kitose bendrojo lavinimo mokyklose. Kaip matome iš pavyzdžio, didžioji dalis būrelių propaguoja sveiką gyvenseną, ugdo jauno žmogaus fizinį pajėgumą ( kas nėra blogai ), tačiau jauno žmogaus verslumas ugdomas tik viename būrelyje, o būrelių, kuriuose būtų ugdomi bendravimo, bendradarbiavimo įgūdžiai , mokoma dirbti komandoje, beveik nėra.

Aukštesnė nei bendro lavinimo mokyklose neformaliojo ugdymo kokybė pasiekama neformaliojo ugdymo įstaigose.

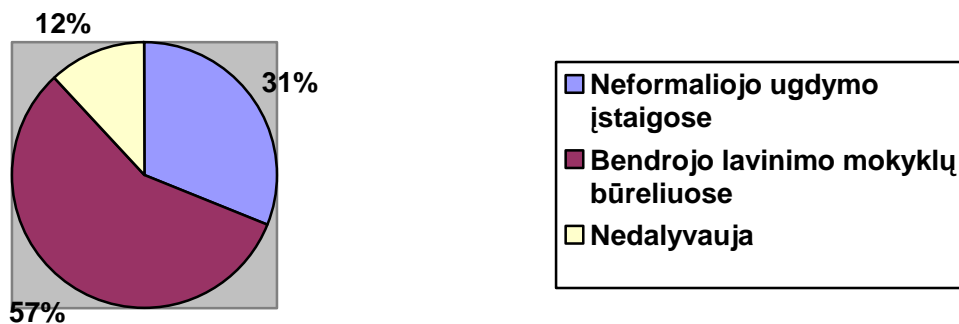
8 lentelė

### Mažeikių rajono neformaliojo ugdymo įstaigos ir mokinių skaičius

Įstaiga	Mokinių skaičius
Mažeikių dailės mokykla	191
Mažeikių choreografijos mokykla	363
Mažeikių muzikos mokykla su Sedos, Laižuvos, Židikų filialais	568
Mažeikių raj. Viekšnių Vinco Deniušio meno mokykla	200
Mažeikių moksleivių namai	772
Mažeikių sporto mokykla	396
Mažeikių moksleivių techninės kūrybos centras	409
Mažeikių jaunųjų gamtininkų stotis	130

Šaltinis: Mažeikių rajono savivaldybės administracijos švietimo skyriaus 2009 m. Veiklos ataskaita (sudaryta autorės remiantis ataskaita).

### Neformaliojo ugdymo dalyviai (2009 m.)



1

Pav. Mažeikių rajono savivaldybės administracijos švietimo skyriaus 2009 metų ataskaita ( sudaryta autorės remiantis ataskaita)

Rajone veikiančios aštuonios neformaliojo ugdymo įstaigos savivaldybės biudžetui atsieina kelis milijonus litų per metus. Švietimo skyriaus vedėjo teigimu, užklupus sunkmečiui, savivaldybė dėl lėšų trūkumo nebeistengs išlaikyti visų aštuonių neformaliojo ugdymo įstaigų, todėl teks mažinti jų skaičių. Pirmiausia planuojama Jaunųjų gamtininkų stotį jungti prie Moksleivinių namų, tokiu būdu sutaupant 200 tūkst. litų per metus ( tiek kainuoja stoties pastato išlaikymas ).

Jaunųjų gamtininkų stotis turi 13 būrelių, kuriuose užsiiminėja 130 vaikų, juos ugdo 7 mokytojai, per daugelį veiklos metų stotis yra sukaupusi gerą darbo patirtį, apsirūpinusi ugdymo priemonėmis. Vaiko dalyvavimas būrelio veikloje tėvams atsieina 15 litų per mėnesį. Tai mažiausias mokestis iš visų neformaliojo ugdymo įstaigų. Stoties direktoriaus nuomone, moksleivių namuose mokiniai negaus tų ugdymo paslaugų, kurias jie gauna jaunųjų gamtininkų stotyje, nes mažose grupėse vaikai geriau susidraugauja, išmoksta bendrauti, tuo tarpu Moksleivių namai tampa didele įstaiga, „kombinatu“, kuriame ugdomų vaikų bendravimas tampa problematiškas, be to, gamtininkų stotis yra senojoje miesto dalyje, o Moksleivių namai – kitoje, naujojoje, geležinkelių atskirtoje miesto dalyje.

Švietimo skyriaus planuose Mažeikių moksleivių techninės kūrybos centro jungimas prie Moksleivių namų. Nelabai aiškios Mažeikių muzikos mokyklos Sedos, Laižuvos ir Židikų filialų perspektyvos. Pažymėtina, kad neformaliojo ugdymo įstaigų optimizavimas vykdomas ne siekiant pagerinti ugdymo kokybę, jo prieinamumą, bet turint vienintelį tikslą – sutaupyti biudžeto lėšų, sunkmečiui praėjus buvusių neformaliojo ugdymo įstaigų atkurti nebeplanuojama.

### **Technologija ir finansavimo šaltiniai.**

Rajono švietimo skyrius, siekdamas sudaryti sąlygas kaimo vietovėse gyvenantiems mokiniams dalyvauti tiek formaliojo, tiek neformaliojo ugdymo procese, organizuoja mokinių vežiojimą mokyklų geltonaisiais autobusais, privačių vežėjų transportu ir autobusų parko autobusais. Didžioji dauguma kaimo vaikų lanko neformaliojo ugdymo būrelius bendrojo lavinimo mokyklose, tuo tarpu neformaliojo ugdymo įstaigose kaimo vaikų mokosi nedaug.

Vadovaudamasis LR švietimo ir mokslo ministro 2007 metų gruodžio 3d. Įsakymu „Dėl mokyklų tobulinimo programos plius patvirtinimo“, švietimo skyrius koordinuoja 3 projektus:

- Bendrojo lavinimo mokyklų modernizavimas.
- Bendrojo lavinimo mokyklų modernizavimas.
- Technologijų menų ir gamtos mokslų infrastruktūra.

Šiuos projektus numatyta įgyvendinti 2009 – 2013 metais. Juose dalyvauja 15 rajono mokyklų, bendra projektų vertė 1,5 milijono litų. Tęsiama švietimo skyriaus paruošta bendrojo lavinimo mokyklų kompiuterizavimo programa. 2009 metais mokyklos gavo 22 kompiuterinius projektorius, 68 nešiojamus kompiuterius, 42 programinės įrangos kompaktus, 1 interaktyvią lentą. Pagal galimybes seni baldai keičiami naujų standartų baldų komplektais. Šios priemonės leidžia gerinti tiek formaliojo, tiek neformaliojo ugdymo kokybę.

Rajono švietimo įstaigos, padedant švietimo skyriui, ruošia pilietinio ugdymo projektus.



## Konkursą laimėję projektai ir gautos lėšos 2009- 2010 metais

Tema	Projektų skaičius	Skirtos lėšos ( litais )
Valstybės ir tautos reikšmingų įvykių įprasminimas	2	500
Pilietiškumas ir demokratija	8	22500
Muziejų edukacinės programos	1	3000
Kraštotyra ir etninio paveldo puoselėjimas	16	29800
Savivaldos organizacijų stiprinimas	2	5000
Lietuvos vardo tūkstantmetis	1	1500
Iš viso:	30	66800

*Šaltinis:* Mažeikių rajono savivaldybės informacija internete 2009 – 06 -18 ( sudaryta autorės remiantis informacija)

Neformaliojo ugdymo įstaigose ugdymo procesas vykdomas vadovaujantis rajono savivaldybės tarybos patvirtintais šių įstaigų nuostatais, orientuotais į DVŠ. Taikomos įvairios mokymo formos: būreliai, studijos, stovyklos, centrai, iniciatyvinės grupės, meniniai ir sportiniai kolektyvai ir kitos.

Nauja darželio mokesčio tvarka 2010 metais rajone parengta atsižvelgiant į sumenkusias tėvų pajamas sunkmečio metais: paliktas buvęs mokestis – ugdymo 10 lt./ mėn., maisto gaminimo 1,6 lt. dienai.

Neformaliam švietimui , papildančiam bendrąsias pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas iš mokinio krepšelio vienam mokiniui mėnesiui skiriami 5 lt. ( savivaldybės dalis – ne mažiau kaip 50 proc.).

Mažeikių rajono savivaldybės tarybos sprendimu už vaikų papildomą ugdymą neformaliojo ugdymo įstaigose didžiausią 35 litų mokestį kiekvieną mokslo metų mėnesį už vieną mokinį tėvai moka Mažeikių muzikos mokykloje, mažiausią 15 litų mokestį – jaunųjų gamtininkų stotyje. Kitose neformaliojo ugdymo įstaigose mokestis svyruoja nuo 30 iki 20 litų.

Neformaliojo DVŠ Mažeikių rajono švietimo institucijose išorinių ir vidinių veiksmų, lėmenčių ugdymo procesus, analizės rezultatai apibendrinami SSGG metodu. Šiuo metodu parengta neformaliojo ugdymo būklės rajono švietimo institucijose apžvalga ir probleminių sričių išskyrimas sudaro galimybę atlikti neformaliojo DVŠ darnaus vystymosi kontekste analizę. [15]

## **Neformaliojo ugdymo Mažeikių rajono švietimo įstaigose SSGG analizė**

### **Stiprybės**

1. Išplėtotas neformaliojo ugdymo įstaigų tinklas, sudaryta gera ugdymo aplinka šiose įstaigose.
2. Bendrojo lavinimo mokyklose veikia neformaliojo ugdymo būreliai, kurių veikla orientuota į darnų vystymąsi.
3. Neformaliojo švietimo įstaigos ir bendrojo lavinimo mokyklos bendradarbiauja su rajono verslo įmonėmis.
4. Dalyvaujama rajoniniuose ir respublikiniuose darnaus vystymosi projektuose.
5. Plečiamas bendradarbiavimas su kitų ES šalių švietimo institucijomis, susipažįstama su neformaliojo ugdymo patirtimi.

### **Silpnybės**

1. Nepakankama bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų kompetencija darnaus vystymosi klausimais.
2. Mažai gaunama lėšų ugdymo priemonių įsigijimui, ugdymo aplinkai gerinti.
3. Bendrojo lavinimo mokyklų neformaliojo švietimo būreliuose silpnai ugdomi bendravimo, bendradarbiavimo, darbo komandoje įgūdžiai.
4. Dėl užsitęsusios švietimo įstaigų tinklo pertvarkos mažėja mokytojų motyvacija ieškoti naujų ugdymo formų, integruoti darnaus vystymosi idėjas į ugdomąjį procesą.
5. Lėšų taupymo tikslais siaurinama neformaliojo ugdymo programos.

### **Galimybės**

1. ES valstybių neformaliojo švietimo gerosios patirties perėmimas ir panaudojimas ugdymo procese.
2. Mokytojų skatinimas gilinti užsienio kalbų žinias, siekiant, kad jie galėtų naudotis duomenų bazėse užsienio kalba parašytais straipsniais.
3. Mokinių aktyvaus dalyvavimo neformaliojo ugdymo veikloje skatinimas.
4. Interneto panaudojimas įgyvendinant DVŠ strategiją.
5. Glaudesni mokyklų bendruomenės ryšiai su visuomene.

### **Grėsmės**

1. Dėl sumenkusio finansavimo gali sumažėti neformaliojo ugdymo įstaigų tinklas, o tuo pačiu ir neformaliojo ugdymo formų pasirinkimas.
2. Gali padidėti įsitikinimas, kad DVŠ strategija sunkiai įgyvendinama.

3. Dėl mokinių skaičiaus mažėjimo gali mažėti mokytojų atlyginimai ir kitos socialinės garantijos, tuo pačiu mažės ir švietimo darbuotojų motyvacija gerinti ugdymo kokybę.

### **3.2. Neformaliojo ugdymo Mažeikių rajono švietimo institucijose analizė apklausos ir kokybinio tyrimo metodais**

Siekiant visapusiškai ištirti tiriamą objektą, įrodyti gautų rezultatų validumą (*validity*) ir tikėtinumą (*credibility*), padaryti pagrįstas išvadas ir paruošti rekomendacijas neformaliojo ugdymo plėtrai ir jo kokybei gerinti, atlikta neformaliojo ugdymo Mažeikių rajono švietimo institucijose analizė apklausos ir kokybinio tyrimo metodais.

#### **3.2.1 Tyrimo metodologija ir organizavimas**

Anketinė apklausa ir kokybinis tyrimas atliktas išanalizavus mokslinę literatūrą ir dokumentus.

Atliekant tyrimą remtasi:

1. Sudarant klausimyną – bendraja vertinimo sistemos struktūra (Sakalas, A., Šilingienė, V. 2000; Rinkevičienė, V. 2003);
2. Parenkant imties dydį ir jos struktūrą (Čekavičius, V., Murauskas, G., 2002);
3. Atliekant kokybinį tyrimą (Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. 2008).

**Tyrimo metodai:** mokslinės literatūros, teisės aktų, dokumentų ir statistinių duomenų analizė, apklausos metodas, jo formos – anketavimas ir interviu.

Tyrimo imtis sudaryta atrankos būdu įtraukiant į respondentų aibę neformaliojo švietimo mokytojus ir pedagoginius darbuotojus. Buvo numatyta apklausti 210 švietimo darbuotojų, pavyko apklausti 187 neformaliojo ugdymo pedagogus.

Apklausa vykdyta 2009 m. gruodžio – 2010 metų vasario mėnesiais.

Išsami gautų rezultatų analizė atskleidžia respondentų požiūrį į DVŠ strategijos nuostatas, jų įgyvendinimo galimybes, neformaliojo ugdymo problemas.

Tyrimų duomenys pateikiami lentelėse, paveiksluose ir jų paaiškinimuose.

#### **3.2.2 Tyrimo instrumento pagrindimas**

Klausimynas sudarytas remiantis:

1. Mokslinė literatūra;
2. Darnaus vystymosi strategija, DVŠ programa, LR vyriausybės teisės aktais.

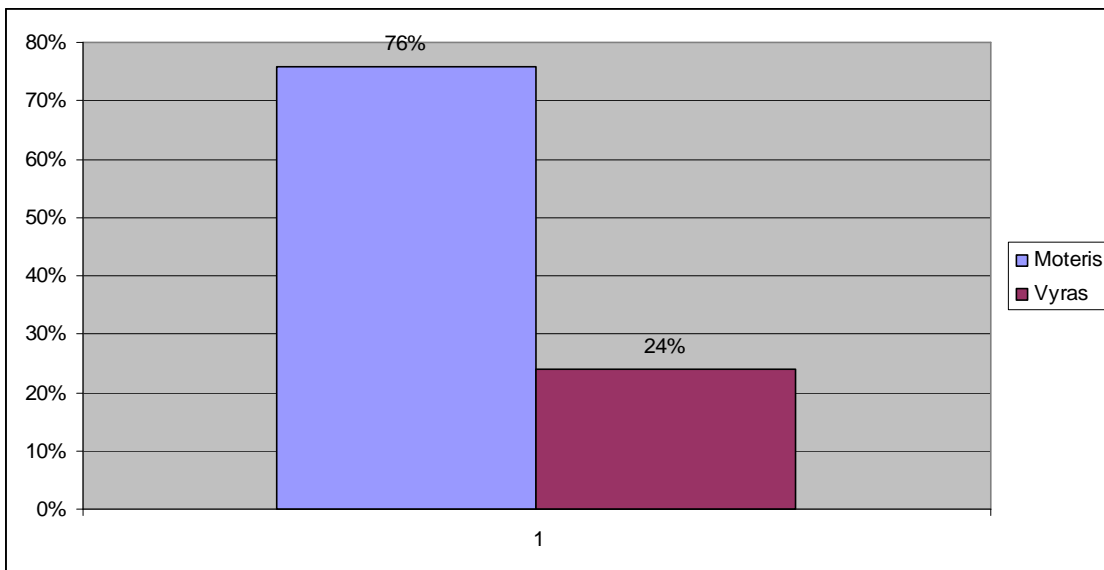
Tyrimui sudarytas 2 dalių klausimynas. Pirmoje klausimyno dalyje pateikta 11 klausimų. Atsakymų variantai pasirinkti siekiant suteikti respondentams kuo didesnę pasirinkimo laisvę, tuo pačiu norint sužinoti jų nuomonę apie darnaus vystymosi tikslus ir jų įgyvendinimo perspektyvas. Antroje klausimyno dalyje (7 klausimai) pagrindinis dėmesys buvo skirtas

neformaliajam DVŠ, siekiant ne tik ištirti respondentų nuomonę apie jį, bet ir nustatyti pagrindinius veiksnius, labiausiai įtakojančius DVŠ neformaliojo ugdymo plėtrą ir jo kokybę.

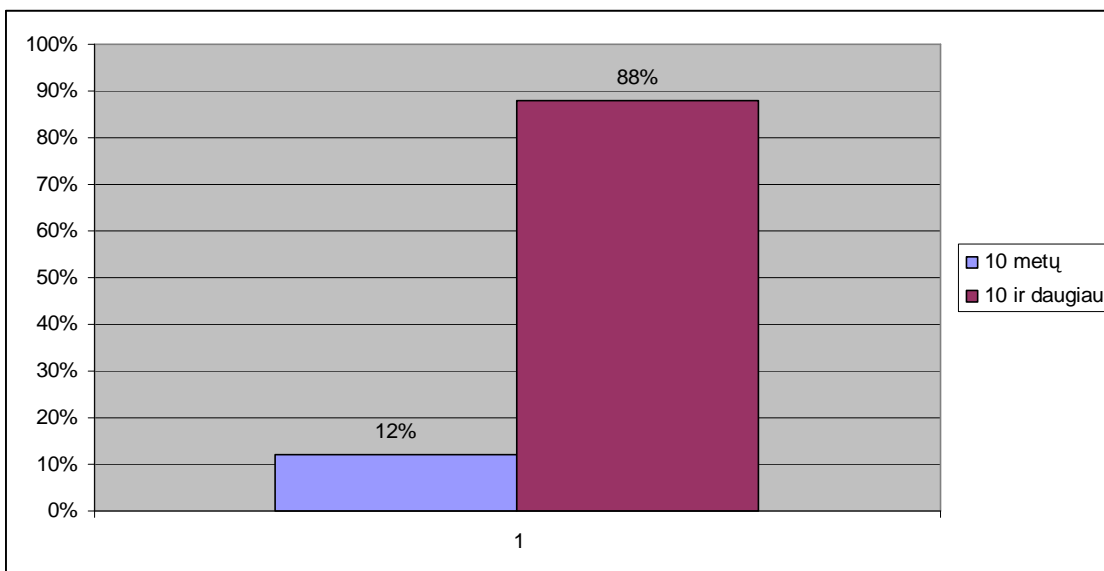
Atskirą anketos dalį sudarė sociodemografiniai duomenys – klausimai apie respondentų lytį, išsilavinimą, veiklos sritį ir darbo stažą.

### 3.2.3. Tyrimo imties charakteristikos

Apdorojant gautus anketinius duomenis, respondentai suskirstyti pagal lytį ir darbo stažą. Į tyrimo imtį pateko 24% vyrų ir 76% moterų, respondentų darbo stažas iki 10 metų turi 12% respondentų, didesnę kaip 10 metų 88% respondentų.



Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (proc.)

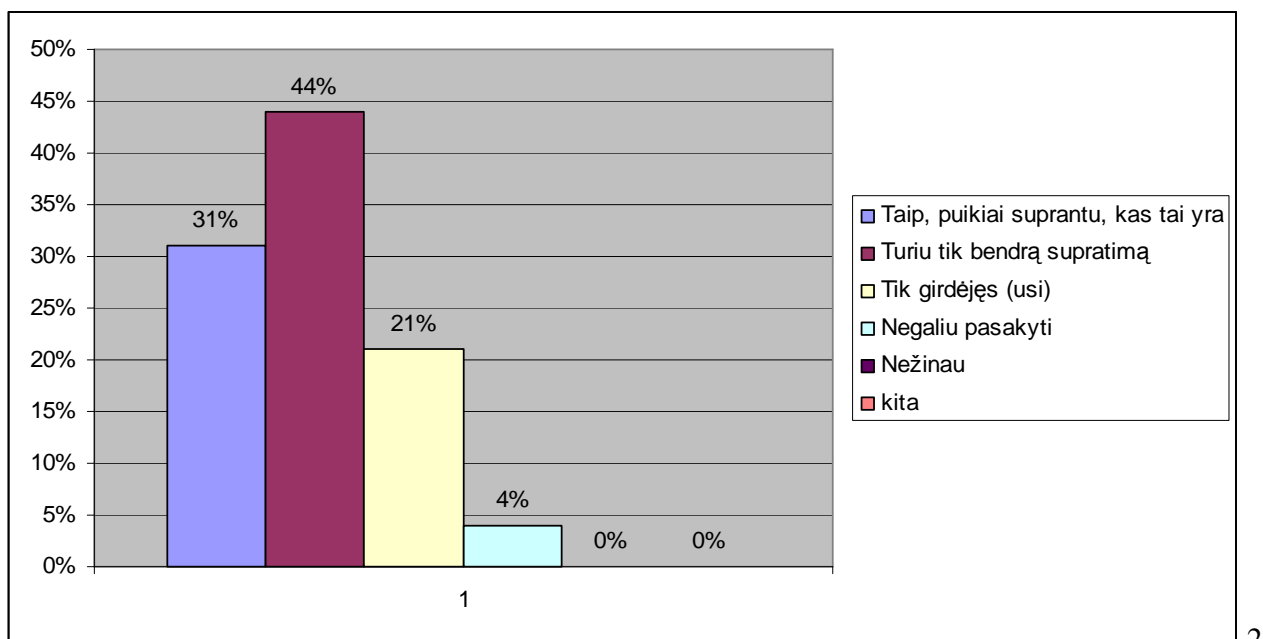


Respondentų pasiskirstymas pagal darbo stažą (proc.)

### 3.2.4. Anketinės apklausos duomenų analizė

Iš anketinės apklausos gauta informacija leidžia daryti apibendrinimus, suprasti DVŠ neformaliojo ugdymo problemos, nustatyti trūkumus, numatyti galimybes jiems pašalinti. Respondentų atsakymai, išreikšti procentais, pateikiami šio darbo antrame priede. Šiame skyriuje atsakymai pateikiami paveikslėliais.

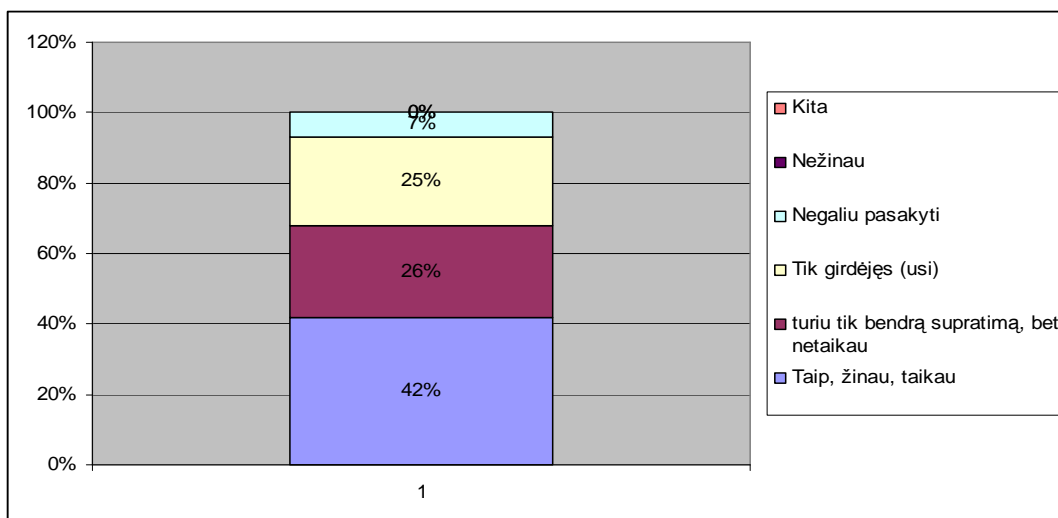
2 pav.



pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Ar jūs suprantate sąvoką darnus vystymasis?“

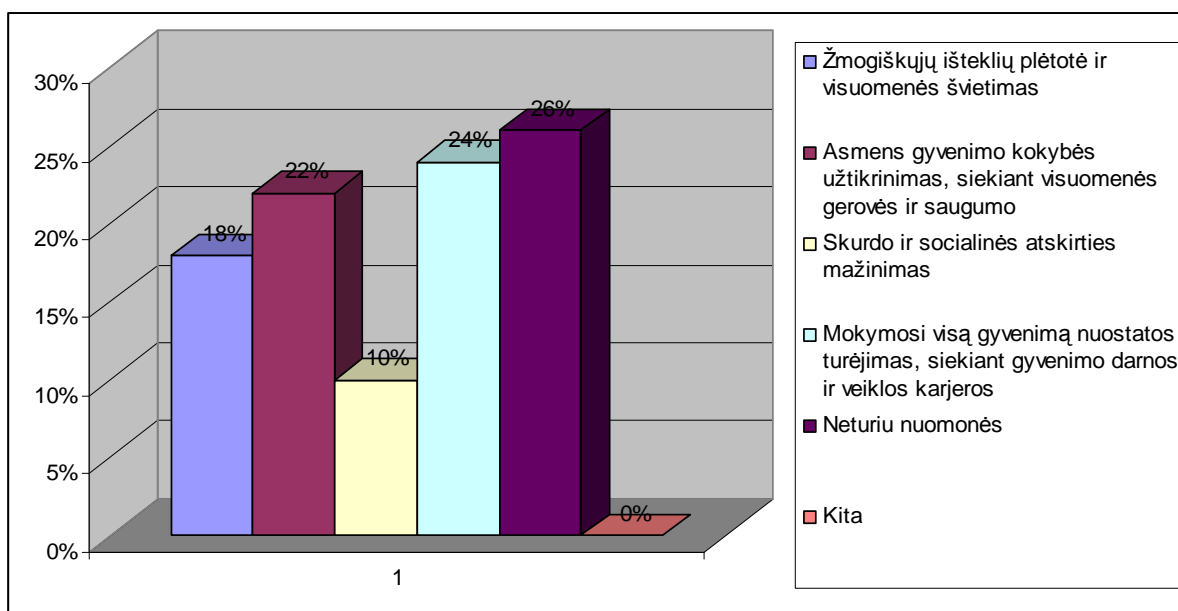
Tik 31 procentas respondentų ( 2 pav.) teigia, jog gerai suvokia sąvoką „Darnus vystymasis“. Charakteringa, kad tokį atsakymą pasirinko daugiausia respondentai iš moksleivių namų ir kitų neformaliojo ugdymo įstaigų (31 proc.), tuo tarpu respondentai iš bendrojo lavinimo mokyklų dažniausiai turi tik bendrą supratimą (44 proc.) arba yra tik girdėję. Siekdami užtikrinti kokybišką DVŠ neformalųjį ugdymą, švietimo įstaigų, pirmiausia bendrojo lavinimo mokyklų, vadovai turi pasiekti, kad darnaus vystymosi sąvokas gerai suvoktų ir įsisavintų visi mokytojai, o ikimokyklinėse įstaigose – visi pedagoginiai darbuotojai

3 pav.



3 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Ar žinote ir pritaikote profesinėje veikloje darnaus vystymosi paradigmą“

4 pav.

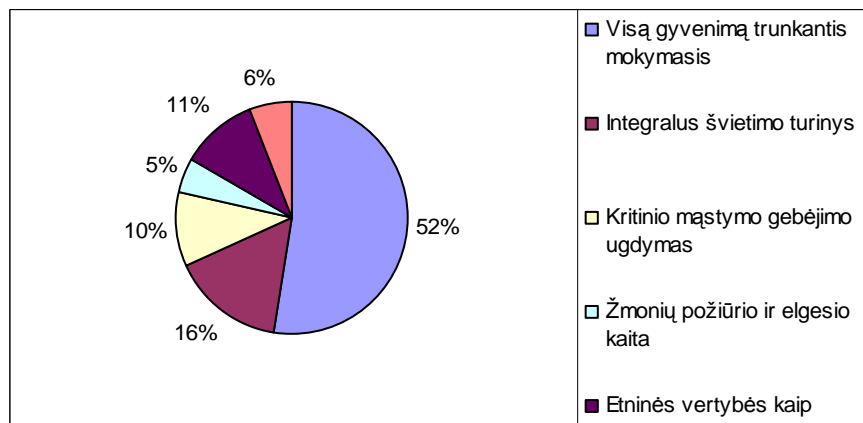


4 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Koks teiginys, jūsų manymu, labiausiai tinka apibūdinti darnaus vystymosi paradigmą?“

Kaip matome iš trečio paveikslėlio, daugiau ar mažiau suvokia darnaus vystymosi paradigmą ir ją bando pritaikyti savo profesinėje veikloje 42 procentai respondentų, tuo tarpu 26 procentai jų turi tik bendrą supratimą, o 24 procentai – yra tik girdėję. Tai dar kartą patvirtina prielaidą, kad dalis mokytojų darnaus vystymosi teoriją laiko sunkiai įgyvendinamą (tam be abejojimo turi įtakos prasidėjęs sunkmetis), todėl neteikia jai reikšmės ir mažai ja domisi.

Iš 4 paveikslėlio matyti, kad, atsakydami į 5 klausimus, respondentai pasiskirstė į 5 beveik lygias dalis. Šiek tiek didesnė dalis tų respondentų, kurie neturi nuomonės dėl labiausiai tinkančio teiginio darnaus vystymosi paradigmai apibūdinti. Atsakymai rodo, jog respondentai rinkosi atsakymo variantą vadovaudamiesi bendru suvokimu, bet ne žinojimu.

5 pav.

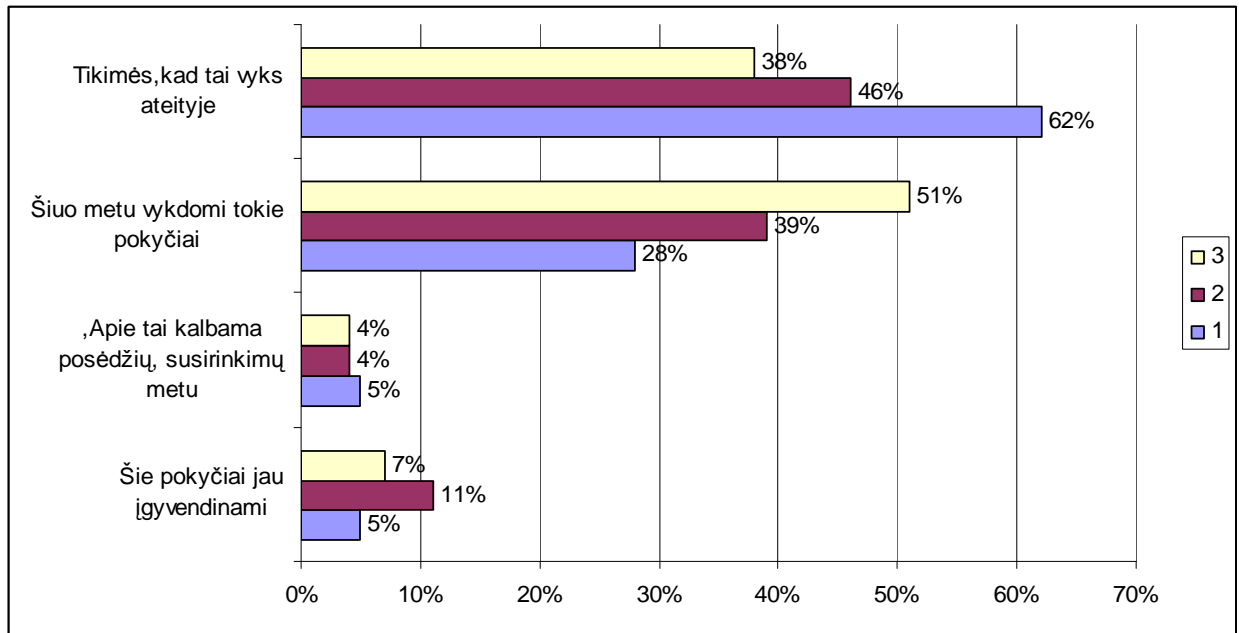


5 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Kokie darnaus vystymosi švietimo principai yra įgyvendinami jūsų mokykloje?“

Didesnė dalis respondentų (5 pav.) iš bendrojo lavinimo mokyklų (52 proc.) kaip pagrindinį šiuo metu įgyvendinamą DVŠ principą įvardijo visą gyvenimą trunkantį mokymą, nes žmogaus bendrasis lavinimas mokykloje yra viena iš sudėtinių mokymosi visą gyvenimą grandžių. Tikėtai respondentai iš neformaliojo ugdymo įstaigų atidavė pirmumą kitiems svarbiems darnaus vystymosi švietimo principams. Charakteringa tai, kad tik 10 procentų respondentų skurdo ir socialinės atskirties mažinimą laiko svarbia darnaus vystymosi sąlyga, tuo tarpu individualiuose pokalbiuose beveik visi

teigia, jog būtent skurdas didina socialinę atskirtį ir stabdo darnų vystymąsi.

6 pav.



6 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Kas pasikeistų mokykloje įgyvendinant darnaus vystymosi nuostatas?“

Atsakant į klausimą, respondentų buvo paprašyta įvertinti šiuos teiginius:

1. Būtų formuojama naujo turinio politika, susiejanti švietimą su įvairiapuse gyvenimo praktika.
2. Būtų įdiegiami aktualūs, savarankiškumą ir bendradarbiavimą skatinantys mokymosi metodai bei savarankiškos veiklos praktika.
3. Mokytojas būtų mokymosi organizatorius, mokymosi galimybių kūrėjas ir patarėjas.

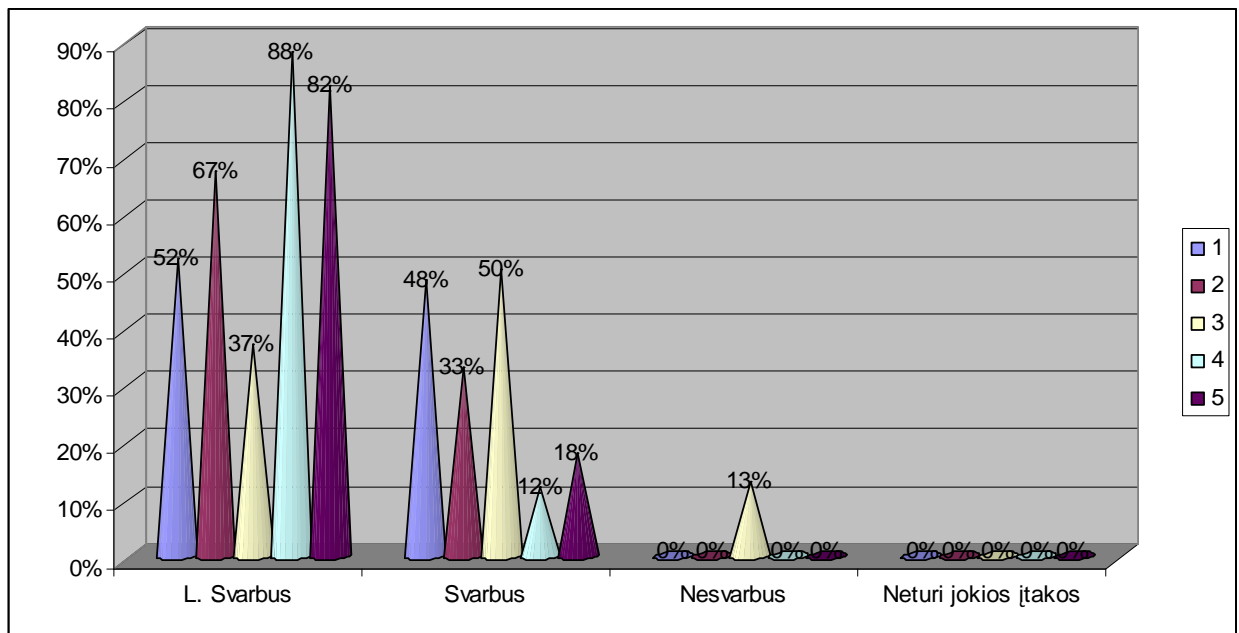
Dauguma respondentų (6 pav.) įsitikinę, kad darnaus vystymosi nuostatos dar nėra įgyvendintos. Nors šiuo metu mokyklose vyksta didesni ar mažesni pokyčiai (su tuo sutinka visi respondentai), tačiau jie įvardijami skirtingai: 51 procentas respondentų mano, kad mokytojas, įgyvendinus darnaus vystymosi nuostatas, taps mokymosi organizatorium, mokymosi galimybių kūrėju ir patarėju, kaip yra kitose šalyse, 39 procentai respondentų tikisi jog bus diegiami aktyvūs savarankiškumą skatinantys mokymosi metodai bei savarankiškos veiklos praktika, 28 procentai respondentų mano, kad įgyvendinus darnaus vystymosi nuostatas turėtų būti formuojama naujo turinio politika, glaudžiai

susiejanti švietimą su gyvenimo praktika.

Tačiau šiuo metu darnaus vystymosi nuostatos tik pradėtos įgyvendinti, todėl visai suprantama, kodėl visi respondentai tikisi, jo tikrieji pokyčiai vyks ateityje. Švietimo įstaigų vadovams tenka didelė atsakomybė ir pareiga diegti darnaus vystymosi nuostatas į ugdymo procesą, nes didžioji dauguma respondentų pažymėjo, jog apie tai nekalbama posėdžių ir susirinkimo metu.



7 pav.



7 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Kokie, jūsų nuomone, palankūs veiksniai, kurie turi įtakos integruojant darnaus vystymosi nuostatas į ugdymo procesą?“

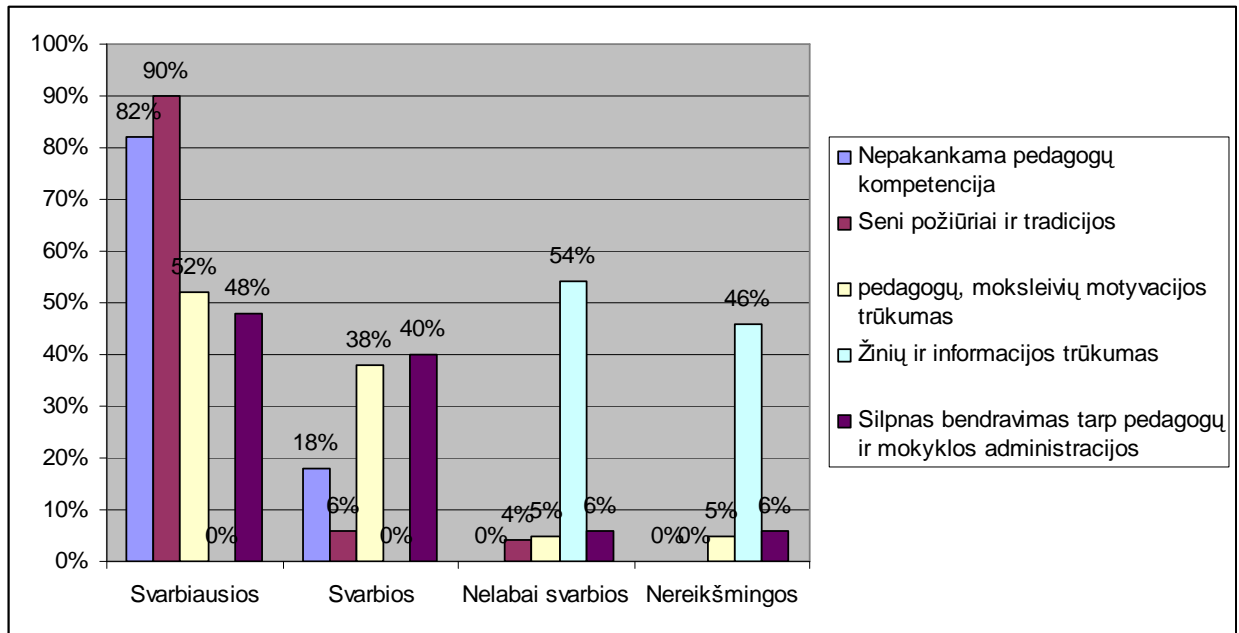
Atsakydami į klausimą, respondentai turėjo įvertinti svarbą šių veiksnių:

1. Moksleivių, pedagogų, tėvų bei socialinių partnerių bendravimas.
2. Pedagogų gebėjimai ir kompetencija.
3. Darnaus vystymosi idėjų taikymas praktikoje.
4. Kiekvieno asmens įnašas į visuomenės darnų vystymąsi.
5. Naujų žinių ir tobulėjimo siekis.

Iš 7 paveikslėlio matyti, kad svarbiausių veiksnių, integruojant darnaus vystymosi nuostatas į ugdymo procesą, respondentai laiko kiekvieno asmens įnašą į visuomenės darnų vystymąsi, o tuo pačiu ir į ugdymo procesą (88 procentai). Ne mažiau svarbus veiksnys, respondentų manymu yra asmens naujų žinių ir tobulėjimo siekis (82 procentai). Tik tai po šių veiksnių įvardijami du veiksniai – pedagogų gebėjimai ir kompetencija (67 procentai) ir moksleivių, pedagogų, tėvų ir socialinių partnerių bendradarbiavimo svarba (52 procentai). Tai rodo, jog mokyklų bendruomenės ryšys su visuomene dar nėra labai tamprus, todėl mokyklų vadovams būtina ieškoti galimybių ir būdų bendradarbiavimui stiprinti. Šiuo metu visuomenės aktyvumas pasireiškia svarstant mokyklų tinklo

pertvarkos reikalus, tuo tarpu ugdymo klausimais visuomenė domisi menkai.

8 pav.



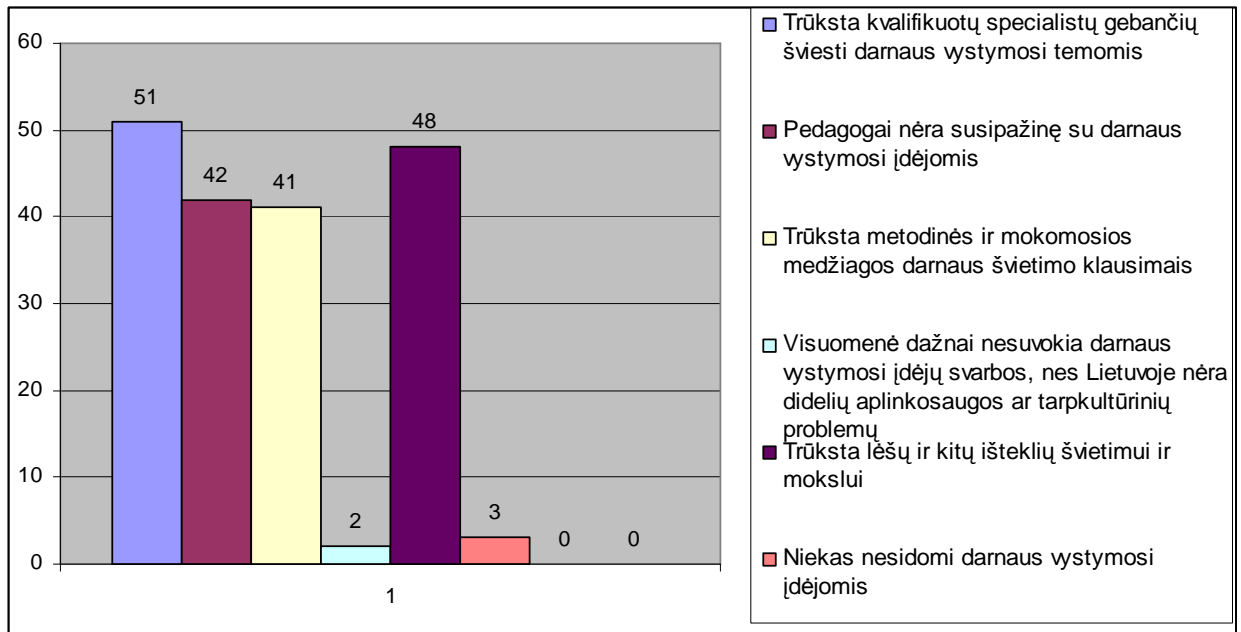
8 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „ Su kokiais kliūtimis susiduriama įgyvendinant darnaus vystymosi strategiją jūsų mokykloje?“

Respondentai atsakydami į šį klausimą, turėjo įvertinti tokias kliūtis:

1. Nepakankama pedagogų kompetencija.
2. Seni požiūriai ir tradicijos.
3. Pedagogų, moksleivių motyvacijos trūkumas
4. Žinių ir informacijos trūkumas.
5. Silpnas bendradarbiavimas tarp pedagogų ir mokyklos administracijos.

Respondentų nuomone (8 pav.) didžiausią kliūtis įgyvendinant darnaus vystymosi strategiją – seni požiūriai ir tradicijos (90 procentų). Antra svarbi kliūtis – nepakankama pedagogo kompetencija darnaus vystymosi klausimais (82 procentai). Svarbiausiomis kliūtimis rajono darnaus vystymosi plėtrai respondentai laiko motyvacijos trūkumą (52 procentai) ir silpną bendradarbiavimą tarp pedagogų ir mokyklų administracijų (48 procentai). Būtent į šią įvardintą kliūtį verta atkreipti dėmesį – ji akivaizdžiai rodo mokyklų vadovų darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo motyvacijos stoką.

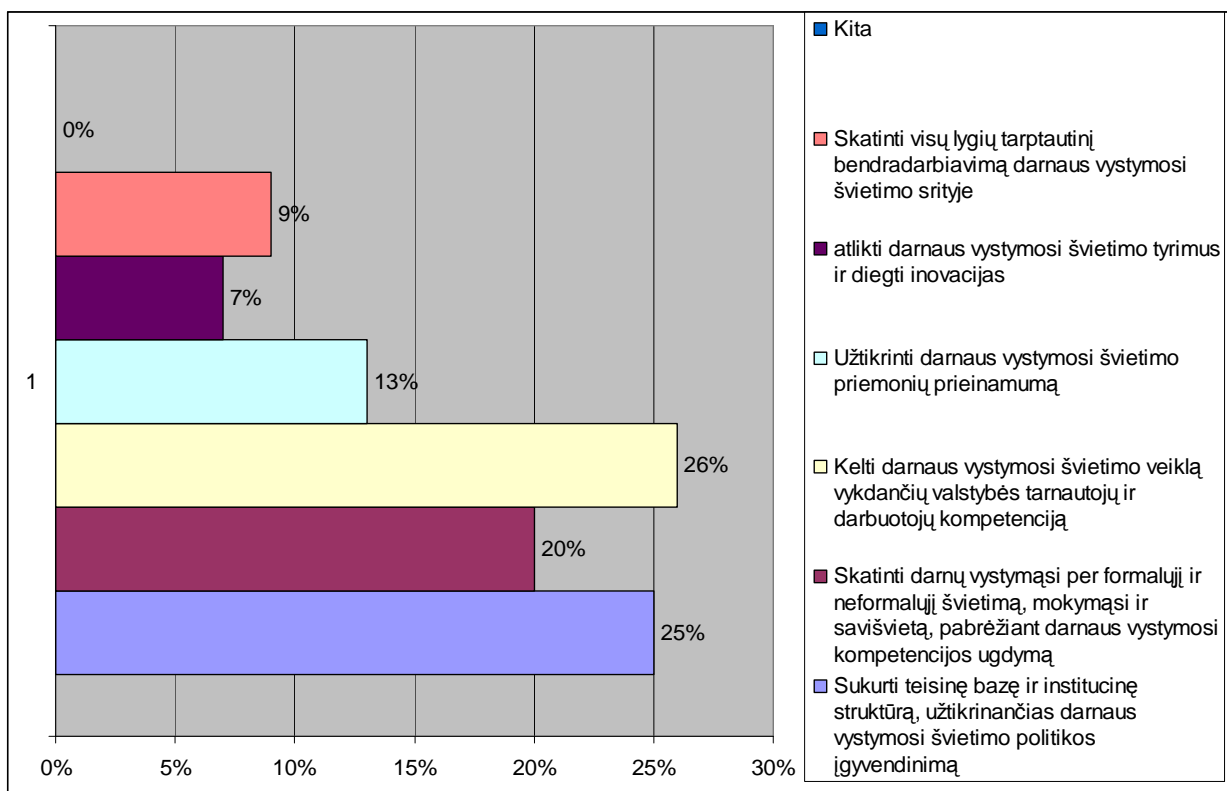
9 pav.



9 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Kokie yra darnaus vystymosi plėtros sunkumai Lietuvoje?“

Respondentai įvardija šiuos darnaus vystymosi plėtros Lietuvoje sunkumus (9 pav.): kvalifikuotų specialistų, gebančių šviesti darnaus vystymosi temomis, trūkumą (27 procentai), lėšų ir kitų išteklių švietimui ir mokslui stygių (26 procentai) ir tai, kad pedagogai menkai susipažinę su darnaus vystymosi idėjomis (22 procentai). Metodinės ir mokomosios medžiagos darnaus vystymosi švietimo klausimais nevertėtų laikyti rimtu sunkumu, nes darnaus vystymosi švietimo plėtra dar tik prasideda ir metodinės bei mokomosios medžiagos pradiniam etapui užtenka. Beje, metodinės ir mokomosios medžiagos trūkumą, kaip darnaus vystymosi sunkumą, nurodo tik 22 procentai respondentų.

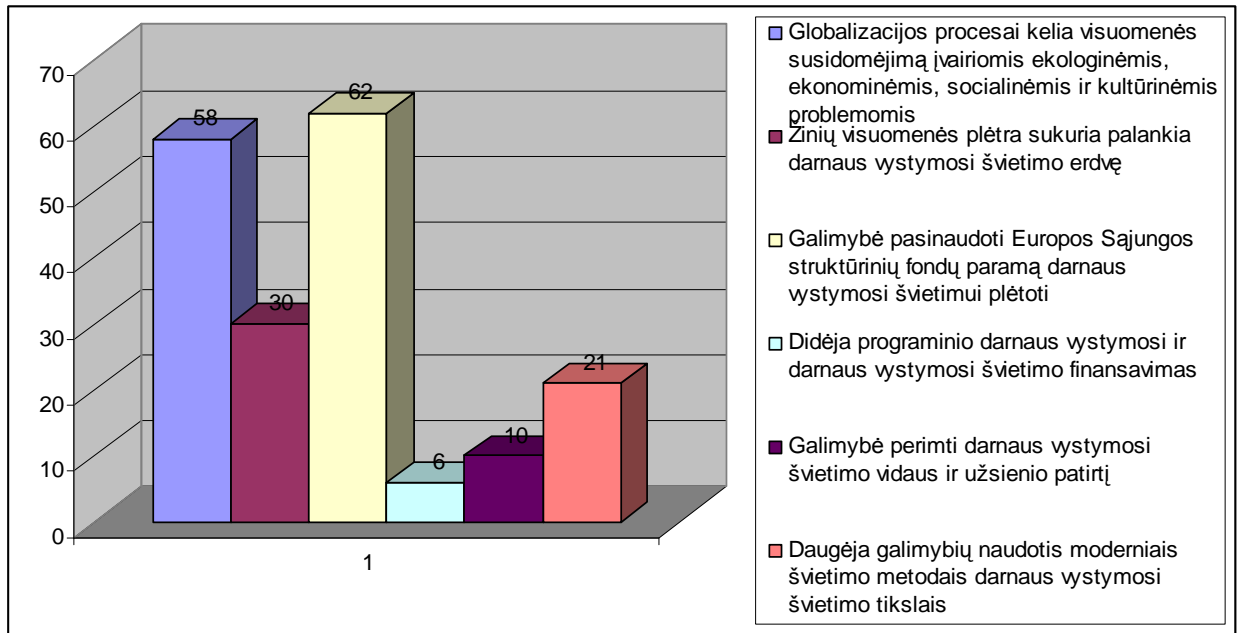
10 pav.



10 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Kas, jūsų manymu yra svarbiausia ir būtiniausia įgyvendinant darnaus vystymosi švietimo strategiją?“

Rinkdamiesi atsakymo variantą (10 pav.) respondentai teisingai išvelgė, jog būtina kelti darnaus vystymosi švietimo veiklą vykdančių tarnautojų ir darbuotojų kompetenciją (26 proc.), nes nuo to pirmiausia ir priklauso veiklos sėkmė. Tik maža dalis respondentų svarbia DVŠ įgyvendinimo sąlyga laiko šio švietimo tyrimus ir inovacijų diegimą bei visų lygių tarptautinio bendradarbiavimo švietimo srityje skatinimą. Tačiau labai svarbiomis ir būtinomis sąlygomis įgyvendinant darnaus vystymosi švietimo strategiją, respondentai laiko teisinės bazės ir institucinės struktūros sukūrimą, nes švietimo sistemos reforma tęsiasi neapibrėžtą laiką, nuolat keičiami prioritetai, koncepcijos, ŠMM ir kitos institucijos permažai tariasi su mokyklų bendruomenėmis, nepaiso jų nuomonės ir pasiūlymų. Iš respondentų atsakymų galima daryti prielaidą, kad švietimo institucijų vadovai kol kas menkai skatina DVŠ tiekėjus plėtoti darnų vystymąsi per formalųjį ir neformalųjį švietimą, permažai rūpinasi darnaus vystymosi švietimo kompetencijos ugdymu.

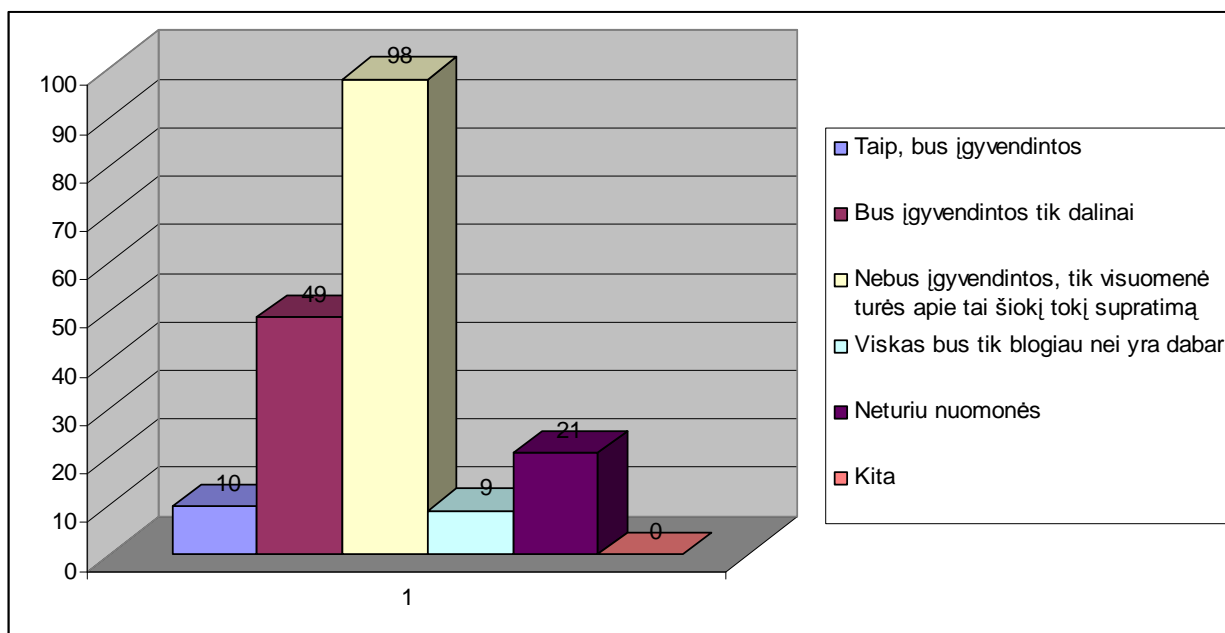
11 pav.



11 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Kokie veiksniai skatina darnaus švietimo vystymosi plėtrą?“

Kadangi šiuo metu savivaldybė stokoja lėšų mokyklų atnaujinimui ir ugdymo aplinkos gerinimui, savaime suprantama, kodėl nemaža dalis respondentų (33 procentai) mano jog DVŠ plėtrą skatina galimybė pasinaudoti ES struktūrinių fondų parama DVŠ plėtoti (11 paveikslėlis). Taip pat svarbiu veiksniumi, skatinančiu DVŠ plėtrą, respondentai laiko globalizaciją, kurios procesai skatina visuomenę domėtis įvairiomis ekologinėmis, ekonominėmis, socialinėmis ir kultūrinėmis problemomis (31 procentas). Žinių visuomenės plėtra, kaip teisingai pastebėjo nemaža dalis respondentų, sukuria palankesnes sąlygas vystyti DVŠ, nes visuomenėje daugėja asmenų, kurie siekia įgyti naujų žinių ir įgūdžių, kas savaime suprantama, skatina ugdymo plėtrą ir kokybės gerinimą. Nerimą kelia tik tas, kad labai maža dalis 4 procentai respondentų tiki, jog didėja programinio darnaus vystymosi ir DVŠ finansavimas. Tuo tarpu didžioji respondentų dalis laikosi nuomonės, kad DVŠ finansavimas buvo nepakankamas iki sunkmečio, sunkmečiu tik mažėja. Dėl nepakankamo finansavimo mažai galimybių naudotis moderniais švietimo metodais ir priemonėmis plėtojant DVŠ.

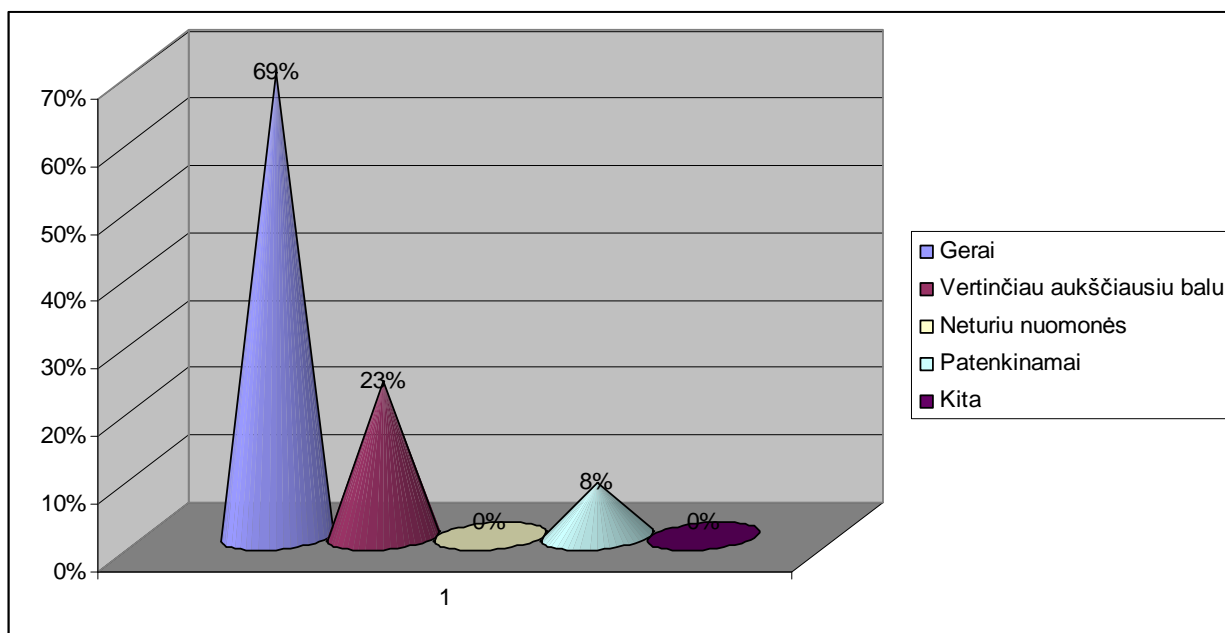
12 pav.



12 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Ar, jūsų nuomone bus įgyvendintos darnaus švietimo vystymosi nuostatos iki 2015 metų?“

DVŠ nuostatų įgyvendinimo iki 2015 metų prognozės (12 pav.) nėra optimistinės: net 53 procentai respondentų susidarę nuomonę, jog nuostatos nebus įgyvendintos, o nauda bus tik tokia, kad visuomenė turės šiokių tokį supratimą apie DVŠ. Mažesnę dalis (26 procentai) respondentų įsitikinę, kad nuostatos bus įgyvendintos, bet tik dalinai. Visų lygių valdžios institucijoms derėtų atkreipti dėmesį į respondentų, jų yra 5 procentai, kategorišką nuomonę, kad bus tik blogiau negu yra dabar. Šitaip manančių respondentų skaičius, atrodytų, nėra didelis ir į jų nuomonę nevertėtų kreipti daug dėmesio. Tačiau žinant, kad tyrime sutiko dalyvauti patys aktyviausi ir veikliausi rajono švietimo įstaigų darbuotojai ir kad 11 procentų respondentų nepareiškė savo nuomonės, pesimizmo priežastys turi būti gerai analizuojamos ir problemos operatyviai sprendžiamos. Be to, optimizmo nekelia ir tai, kad, kaip buvo minėta, nei vienas respondentas netiki DVŠ sėkminga plėtra iki 2015 metų. Iš dalies tai būtų galima paaiškinti negatyviomis sunkmečio nuotaikomis visuomenėje (respondentai yra visuomenės dalis), tačiau ir iki sunkmečio nemažai švietimo sistemos darbuotojų darnų vystymąsi, tuo pačiu DVŠ, buvo linkę laikyti tik gražia teorija, kurios įgyvendinimas praktikoje beveik neįmanomas. Tokios nuomonės laikosi net dalis respondentų, jau pabuvojusių kitose ES šalyse ir betarpiškai susipažinusių su jų švietimo institucijų veikla. Gretindami matytą ugdymo aplinką su ugdymo aplinka Lietuvos švietimo įstaigose, jie regi didelį mūsų atsilikimą, kurio neįmanoma įveikti, kai mažinamas DVŠ finansavimas, neapgalvotai, nesitariant su visuomene, vykdoma švietimo reforma.

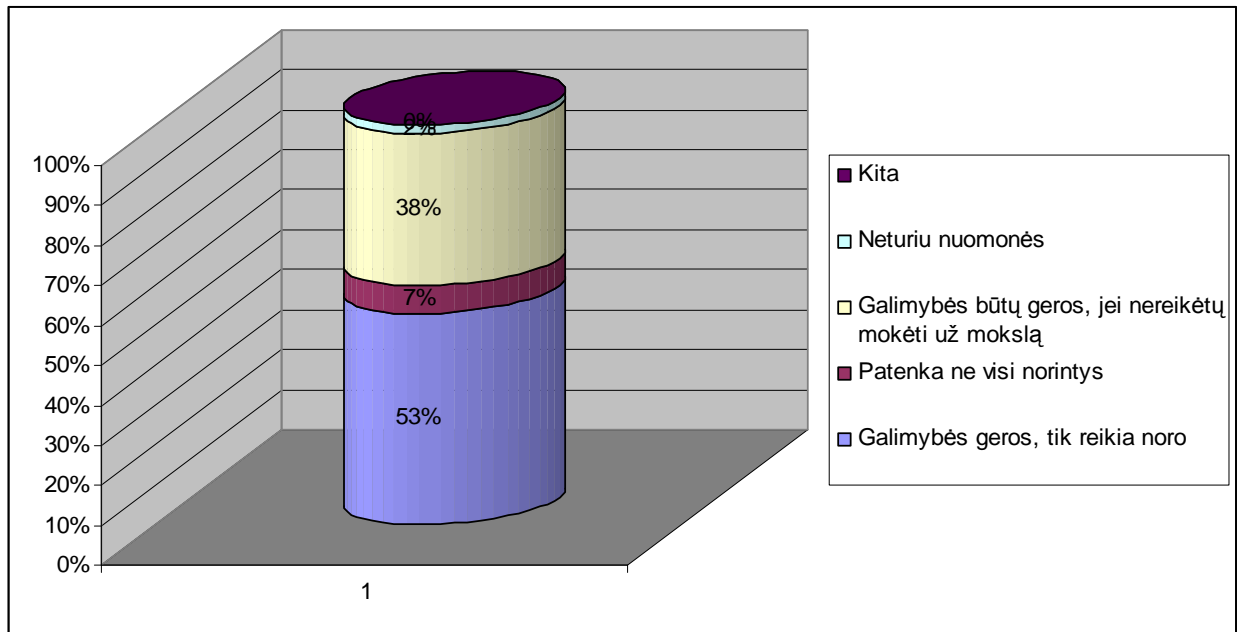
13 pav.



nuostatyta 13 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Kaip vertinate neformaliojo vaikų švietimo institucijų – vaikų muzikos, dailės, meno, sporto mokyklų, moksleivių namų, techninės kūrybos stoties ir kitų veiklą?“

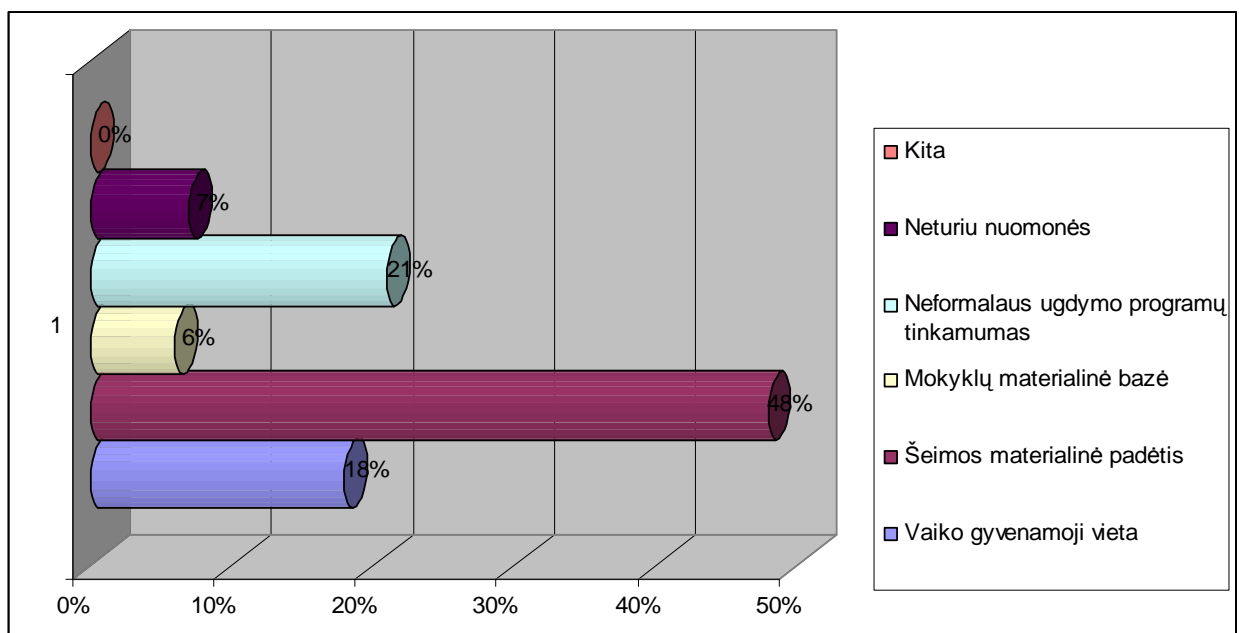
Neformaliojo ugdymo įstaigų (13 pav.) veiklą 69 procentai respondentų vertina gerai, o 23 procentai – šių įstaigų veiklą vertintų net aukščiausiu balu, ir vos 8 procentams respondentų minėta veikla atrodo tik patenkinama. Respondentų atsakymuose galima įžiūrėti tam tikrą šališkumą, nes dalis respondentų yra iš šių mokslo įstaigų, tačiau iš gana palankios visuomenės nuomonės (pasisakymai spaudoje, kitose žiniasklaidos priemonėse, individualūs pokalbiai) apie Mažeikių moksleivių namų, dailės, choreografijos, muzikos, sporto mokyklų, moksleivių techninės kūrybos centro ir jaunųjų gamtininkų stoties veiklą bei tos veiklos rezultatus pateisina respondentų nuomonę. Tai paaiškinama tuo, kad šiose švietimo įstaigose per eilę dešimtmečių buvo sukurta gera, specifinė ugdymo aplinka, ugdytojai sukaupe gerą ugdymo veiklos patirtį. Iš esmės neformalusis DVŠ šių švietimo įstaigų mokytojams nėra labai didelė naujovė, nes šių įstaigų paskirtis nuo jų steigimo pradžios – ugdyti jauno žmogaus gebėjimus, padėti pamatus tolesniam tų gebėjimų ugdymui. Neformaliojo vaikų švietimo institucijoms užteko tik pakeisti ugdymo veiklos nuostatus, orientuojant juos į DVŠ. Šių neformaliojo ugdymo įstaigų veiklą palengvina ir tai, kad prie ugdymo veiklos finansavimo prisideda ugdomųjų vaikų tėvai, mokėdami rajono savivaldybės tarybos mokestį.

14 pav.



14 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Kaip vertinate vaikų galimybes mokytis neformaliojo švietimo institucijose – vaikų muzikos, dailės, meno mokyklose, moksleivių namuose, jaunųjų gamtininkų stotyje ir kt.?“

15 pav.

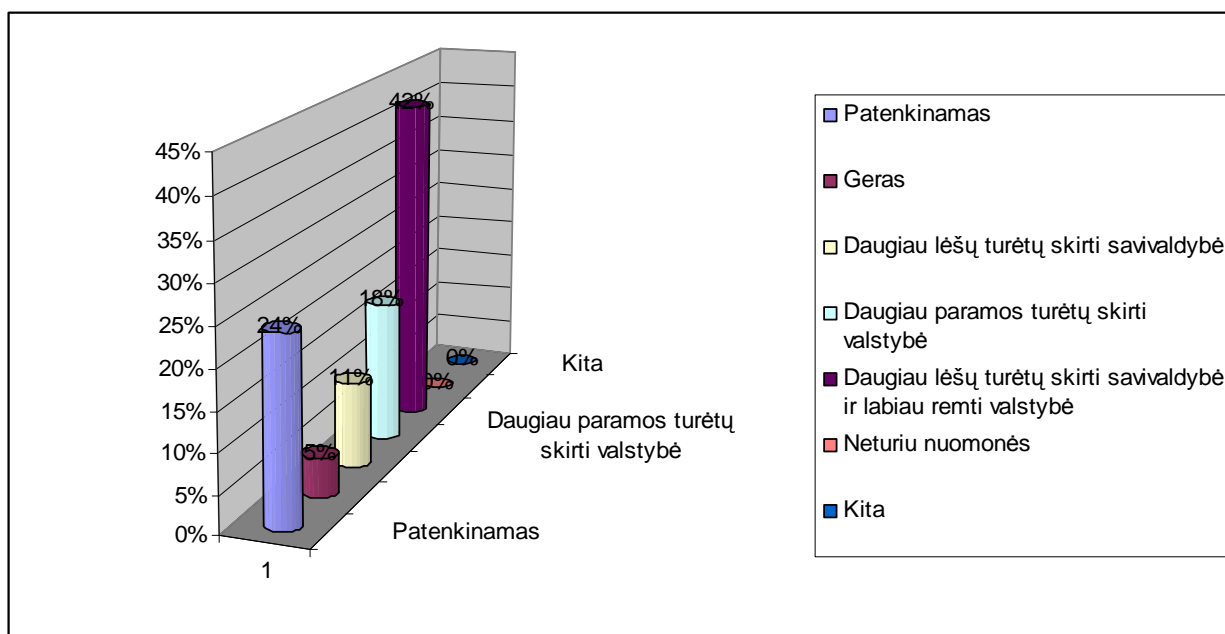


15 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Kokie faktoriai lemia vaikų galimybes mokytis neformaliojo švietimo institucijose?“



Pasirenkant anketos klausimus ir atsakymų į juos variantus, buvo siekiama sužinoti, kaip patys neformaliojo ugdymo tiekėjai bei bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai ir pedagoginiai darbuotojai vertina vaikų galimybes mokytis aštuoniose Mažeikių rajono neformaliojo švietimo įstaigose. Net 53 procentai respondentų (14 pav.) mano, kad galimybės pakankamai geros, tik reikia noro, o 38 procentai respondentų galimybes laikytų geromis, jei nereikėtų mokėti už mokslą. Vis dėlto 7 procentai respondentų tvirtina, jog į minėtas neformaliojo ugdymo įstaigas patenka ne visi norintys. Todėl būtina išanalizuoti, kokie faktoriai riboja vaikų galimybes. Iš respondentų atsakymų (15 pav.) matyti, kad svarbiausiu faktorium, lemiančiu galimybę mokytis neformaliojo švietimo institucijose, ir toliau lieka šeimos materialinė padėtis ( taip tvirtina 48 procentai respondentų). Sunkmečio išdavoje sumažėjus šeimų pajamoms ir sparčiai augant bedarbystei, šeimų materialinė padėtis blogėja, todėl ši aplinkybė ne vienam vaikui atima galimybę mokytis neformaliojo švietimo institucijose. Respondentai savo atsakymuose svarbiu faktorium, lemiančiu galimybes ugdyti savo gebėjimus neformaliojo švietimo įstaigose, laiko vaiko gyvenamąją vietą (18 procentų), o 21 procentas respondentų abejotų neformalaus ugdymo programomis, jų tinkamumu. Manoma, kad neformaliojo ugdymo įstaigose, kaip ir visose švietimo įstaigose, dar pasitaiko senų požiūrių, nusistovėjusių ugdymo metodų ir pasenusių tradicijų, todėl ugdymo programos neatitinka nūdienos poreikiams.

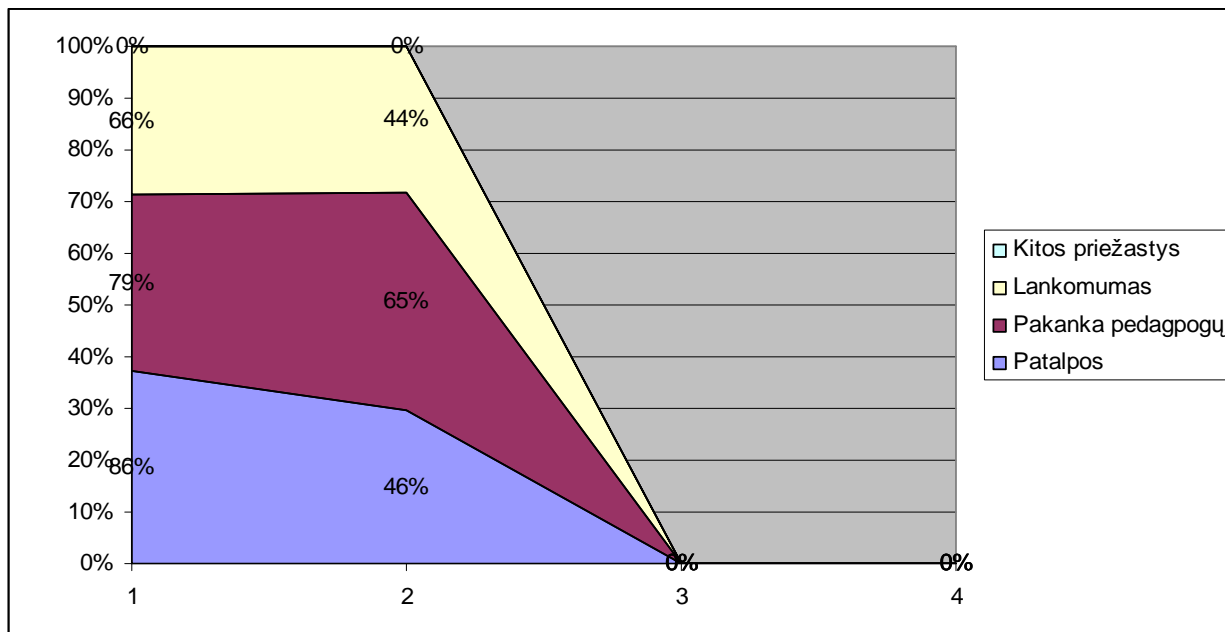
16 pav.



16 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „ Kaip vertinate neformalaus ugdymo institucijų finansavimą?“

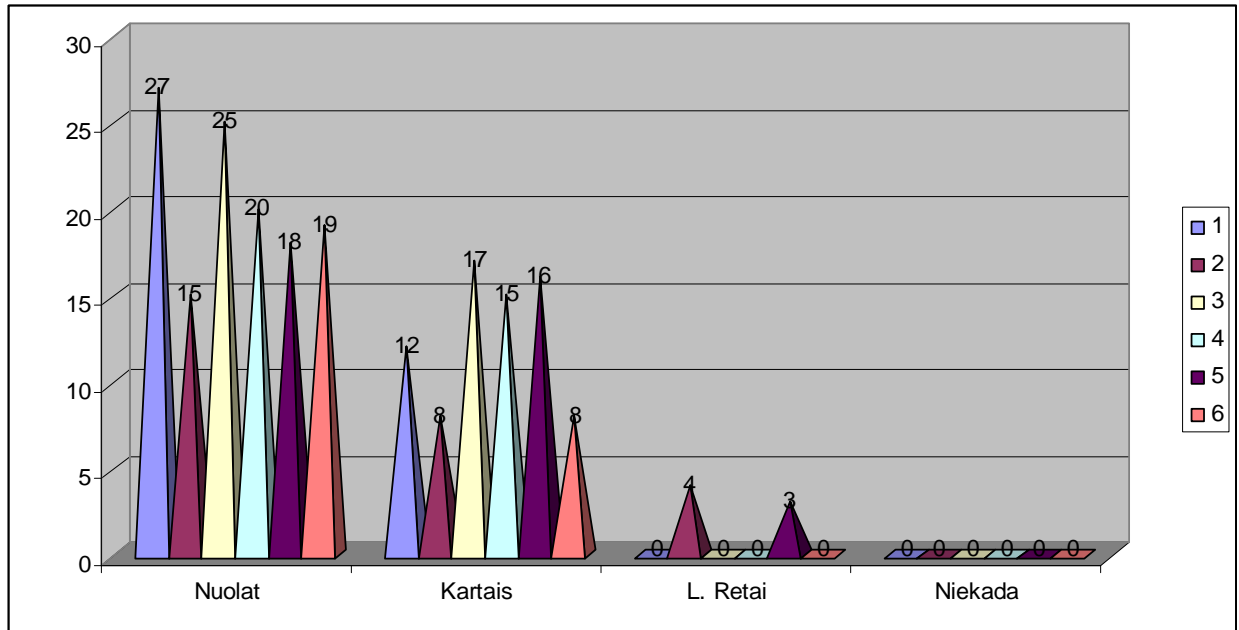
16 paveikslėlis dar kartą patvirtina, jog šeimos materialinė padėtis gali tapti kliūtimi vaikui mokytis neformaliojo ugdymo įstaigose: 42 procentai respondentų, turėdami mintyje sunkią materialinę šeimų padėtį, mano, kad daugiau lėšų privalėtų skirti savivaldybė ir labiau remti valstybė. Tačiau iš PEST analizės ir DVŠ neformaliojo ugdymo Mažeikių rajono švietimo institucijose procesų vidinių veiksnių analizės matome, kad rajono savivaldybė, siekdama taupyti lėšas, linkusi siaurinti neformalųjį ugdymą, todėl nėra prasmės tikėtis daugiau lėšų iš savivaldybės ar valstybės. Neformaliojo ugdymo tiekėjams teks susitaikyti su esama padėtimi, tam pritaria 24 procentai respondentų. Tik maža dalis respondentų (5 procentai) dabar esantį neformalaus ugdymo institucijų finansavimą linkę laikyti geru. Nepakankamas neformaliojo ugdymo finansavimas be abejojimo didina socialinę atskirtį, nes, ieškodama išeičių iš sunkios padėties, rajono savivaldybės taryba didina ugdymo mokesčius, tuo tarpu daugumos šeimų pajamos mažėja, kasmet didesnę ugdymo mokesčių išgali mokėti tik turtingesnės šeimos.

17 pav.



17 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Ar bendro lavinimo mokyklose sudaromos sąlygos vaikui pasirinkti norimą neformalaus švietimo veiklą?“

18 pav.



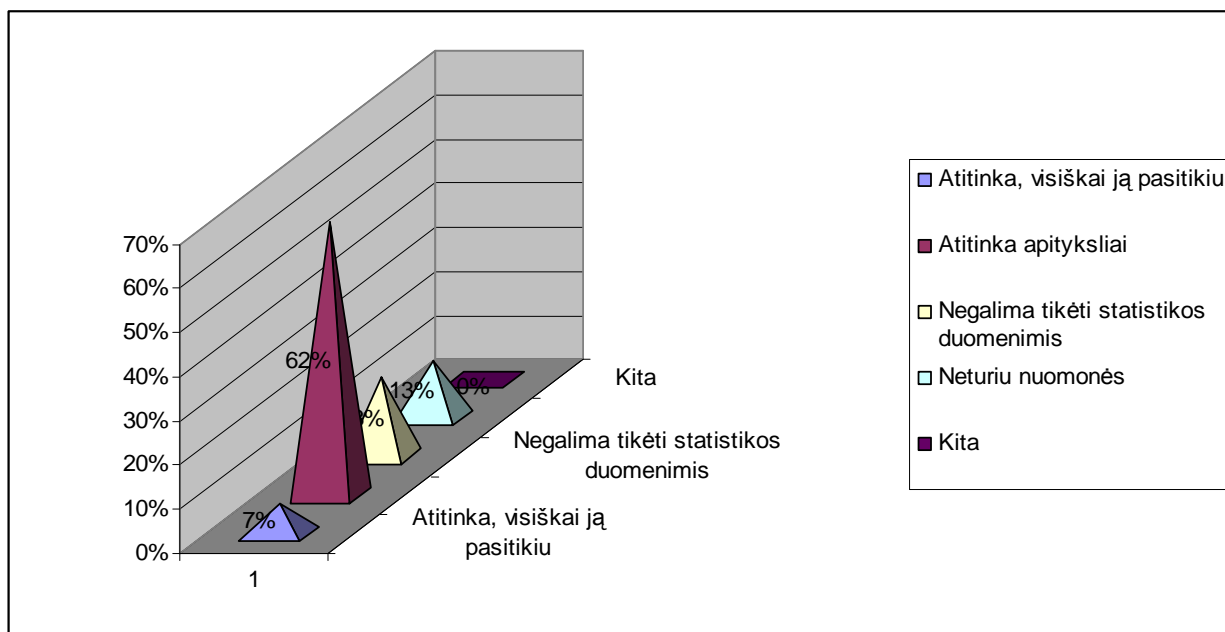
18 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „Kokiomis formomis jūs realizuojate neformalųjį ugdymą?“, *Pastaba:* žiūrėti 3 priedą.

Iš DVŠ neformaliojo ugdymo Mažeikių rajono švietimo institucijose procesų vidinių veiksnių analizės žinome, kad tik 31 procentas mokinių papildomai ugdomi neformaliojo ugdymo įstaigose, tuo tarpu 57 procentai mokinių papildomo ugdymo pamokas gauna lankydami bendrojo lavinimo mokyklų būrelius. Todėl svarbu sužinoti, kaip respondentai vertina vaiko galimybes pasirinkti norimą neformalaus švietimo veiklą, juolab kad neformaliai švietimui skirtos valandos finansuojamos iš mokinio krepšelio.

78 procentai respondentų įsitikinę, kad sąlygos pasirinkti norimą veiklą sudaromos (17 pav.), tik 19 procentų respondentų pasirinko antrą atsakymo variantą – sąlygos sudaromos nepilnai. Tie respondentai, kurie pasirinko pirmąjį atsakymo variantą gerai vertina aplinką, kurioje vyksta mokymas (86 procentai), tačiau prasčiau vertina lankomumą (66 procentai) ir pedagogo kompetenciją (79 procentai). Antrąjį atsakymo variantą pasirinkę respondentai, norėtų turėti tinkamesnę aplinką ir geresnį lankomumą (jų manymu, ugdymo aplinka atitinka šiuolaikinius reikalavimus tik 46 procentais, o ugdomųjų lankomumas siekia tik 44 procentus). Galima daryti išvadą, jog būtina išsiaiškinti lankomumo priežastis, numatyti būdus joms pašalinti. Taip pat svarbu žinoti, kokie veiksniai lemia ugdomųjų motyvacijos stoką. Nors dauguma respondentų pedagogo kompetenciją linkę vertinti gerai, tačiau būtent nepakankama kompetencija darnaus vysymosi

klausimais, nesugebėjimas sudominti mokinių yra prasto būrelių lankomumo priežastis.

19 pav.



19 pav. Respondentų atsakymai į klausimą: „ Ar statistinė informacija apie neformalųjį ugdymą (užsiėmimų valandų skaičius, lankomumas, besimokančių skaičius ir kt.) jūsų nuomone, atitinka tikrovę?“

Labai svarbu žinoti, kaip pasitikima statistine informacija apie neformalųjį ugdymą, todėl respondentų buvo paprašyta pareikšti tuo klausimu savo nuomonę (19 pav.). Net 62 procentai respondentų įsitikinę, kad statistinė informacija atitinka tikrovę tik 80 procentų, 18 procentų respondentų mano, jog statistiniais duomenimis tikėti negalima, 13 procentų neturi nuomonės ir tik 7 procentai respondentų statistine informacija pasitiki. Galima daryti dvi prielaidas : pirma, darbuotojai atsakingi už informacijos apie neformalųjį ugdymą pateikimą neatsakingai vykdo savo pareigas, antra, neformalaus ugdymo jie dar nelaiko svarbia švietimo sritimi.

### 3.2.5. Švietimo institucijų ekspertų nuomonės DVŠ neformaliojo ugdymo tema

Ekspertų vertinimai ir nuomonės leidžia geriau suvokti esamą neformaliojo ugdymo būklę ir įsivaizduojamą ateities modelį, nes jie pagrįsti informaciją žmonių, sukaupusių didelę darbo patirtį

švietimo sistemoje. Šių žmonių vertinimai papildo ir paryškina anketinės apklausos metodu atlikto tyrimo duomenis.

Eil. Nr.	Klausimai	Atsakymai
1.	Ar, Jūsų nuomone, mokyklų bendruomenės turi pakankamai žinių apie neformaliojo ugdymo paskirtį ir tikslus?	<p>1. Mokyklų vadovai, mokytojai didesnę ar mažesnę supratimą turi, o kaip tuos tikslus įgyvendina – kitais klausimas. Tai priklauso nuo daugelio dalykų.</p> <p>2. Kad neformalus ugdymas užimtų tokią vietą, kuri jam skirta strategijoje ir programose, reikia daug ką keisti. Pirmiausia reikia keistis patiems, pradėdant ŠMM klerkais ir baigiant eiliniu mokytoju.</p> <p>3. Daug metų dirbant, pavyzdžiui, sporto mokyklos vadovu, klausimų dėl ugdymo sampratos ar tikslų nekyla.</p> <p>4. Taip, neformaliojo ugdymo įstaigų mokytojams ir vadovams neformalus ugdymas yra kasdieninis dalykas.</p> <p>5. Bendrojo lavinimo mokyklų būreliai – ne naujiena, klausimas kitas: ar jų veikla mokiniai patenkinti? Šiandien į šį klausimą sunku atsakyti.</p>
2.	Švietimo reforma, kuri vyksta, skatina DVŠ ir neformaliojo ugdymo plėtrą ar ne?	<p>1. Per 20 metų vis kas nors buvo reformuojama, bet naudos maža.</p> <p>2. Nevisai suvokiami reformos tikslai, nežinome, kada reforma baigsis ir koks bus rezultatas. Apie DVŠ dar ankstoka kalbėti.</p> <p>3. Pedagogai turi daug gerų idėjų ir jas pateikia švietimo skyriui, skyrius – ŠMM, bet tos idėjos kažkur pradingsta.</p> <p>4. Neformaliojo ugdymo mokykloms reforma kol kas nemaišė, tačiau dabar pasigirsta kalbų, kad ateityje bus atsisakoma kai kurių mokyklų.</p> <p>5. Bet koks neapibrėžtumas yra nenaudingas. Kai neaiški mokyklų tinklo pertvarka, apie DVŠ ir neformaliojo ugdymo plėtrą kalbėti nevertėtų.</p>
3.	Ka, jūsų nuomone, būtų galima pakeisti, kad neformalaus ugdymo kokybė pagerėtų esant dabartinei situacijai?	<p>1. Reikia keisti patį požiūrį į neformalųjį ugdymą, nusistatyti prioritetus. Šiuo metu užklasinė veikla ir papildomas ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose yra orientuoti į menų, sportą, įvairių renginių organizavimą, bet to šių dienų žmogui neužtenka.</p> <p>2. Mokiniais trūksta paprasčiausių gebėjimų:</p>

		<p>finansavimo raštingumo, kritinio mąstymo, gebėjimo bendrauti, nugalėti kasdieninį stresą. Ar daug būrelių kuriuose šie gebėjimai ugdomi? Ar reikalingos tam papildomos lėšos?</p> <p>3. Šiandieniniame gyvenime konkuruojama ir lenktyniaujama net ten, kur to visai nereikia. Tas nereikalingas lenktyniavimas prasideda mokykloje.</p> <p>4. Mokyklose apie vetybes kalbama formaliai, tarp realybės ir kalbų yra didelis atotrūkis. Neformalus ugdymas galėtų padėti jaunam žmogui suvokti savo vertę, pasirinkti teisingą gyvenimo kelią.</p> <p>5. Neformaliojo ugdymo mokytojai turi turėti šiuolaikinę išbaigtą programą su metodiniais nurodymais, tėvai taip pat turi turėti bent minimalų supratimą, kas yra tas neformalusis švietimas ir ko iš jo galima tikėtis.</p>
4.	Kas turi pasikeisti, kad neformalus ugdymas atitiktų DVŠ nuostatomis?	<p>1. daugelis žino, kad Suomijos švietimo sistema laikoma geriausia pasaulyje. Į jų mokyklos programas įdiegta tai, ką mes vadiname neformalu ugdymu. Reikėtų tiesiog perimti jų patirtį ir įdiegti pas save.</p> <p>2. Jungtinės Karalystės mokyklose vykdomas eksperimentas – vedamas pozityvios psichologijos pamokos. Jose mokiniai mokosi priimti pozityvius sprendimus, susidoroti su kasdieniu stresu, be konfliktų bendrauti su bendraamžiais. Eksperimento rezultatai: ketvirtadaliu sumažėjęs nusikalstamumo ir smulkaus chuliganizmo skaičius, pakitusi mokinių elgsena ir požiūris į gyvenimą.</p> <p>3. ŠMM darbuotojai turi pasikeisti pirmi, tik po to reikalauti, kad keistų savo įpročius mokytojai.</p> <p>4. Kol kas radikaliai nieko nereikėtų keisti.</p> <p>5. Mokytojai turi noro keistis, taikyti naujoves savo darbe, bet jiems užkrautas nenaudingas biurokratinis darbas ( visokių ataskaitų, raštų rašymas ir kt.)</p>
5.	Ar pakankama švietimo darbuotojų kompetencija darnaus vystymosi klausimais?	<p>1. Tos kompetencijos niekada nebus per daug. Mokytojai naudojami galimybėmis kelti savo kvalifikaciją, išvyksta į ES šalis susipažinti su jų patirtimi. Galbūt reikėtų specialių kursų DVŠ klausimais.</p> <p>2. Pedagogai ypač akcentuoja psichologinių kompetencijų stygių.</p> <p>3. Manau, kad nepakankama. Sakysim, ar visi</p>

		<p>pedagogai sugebėtų tiksliai paaiškinti, kas yra asmenybės emocinis intelektas?</p> <p>4. Reikėtų daugiau seminarų šiais klausimais.</p> <p>5. Iki šiol buvo akcentuojamos žinios, jas mokiniams ir buvo stengiamasi perteikti. Šiuolaikinis gyvenimas reikalauja nestandartinio mąstymo, lankstumo ir kūrybiškumo, tuo pačiu ir naujų švietimo darbuotojų kompetencijų. Jas vėliau ar anksčiau reikės įgyti.</p>
6.	<p>Didelė dalis pedagogų ir tėvų mano, kad pagrindinė DVŠ kliūtis yra lėšų stygius. Ar pritariate šiai nuomonei?</p>	<p>1. Tik iš dalies. Visuomenė skausmingai priima švietimo įstaigų pertvarką, taip vadinamą optimizavimą. To reikalauja ne, tik ekonominė situacija, bet ir kasmet mažėjantis mokinių skaičius. Tačiau neformaliojo ugdymo prieinamumo stengiamės nemažinti.</p> <p>2. Be abejo finansavimas turėtų būti geresnis, bet nėra išteklių. Tačiau neformalųjį ugdymą galima plėtoti ir dabar, reikia tik daugiau kūrybiškumo ir iniciatyvumo.</p> <p>3. Jei lėšų stinga, reikia jas naudoti tiksliai pagal paskirtį.</p> <p>4. Savivaldybės ir valstybės skiriamo mažėjančio finansavimo nelaikyčiau pagrindine kliūtimi. Didesnė ir skaudesnė problema ta, kad daugėja šeimų, neišgalinčių sumokėti nustatyto mokesčio už vaikų ugdymą neformaliojo švietimo mokyklose.</p> <p>5. Pagrindine kliūtimi laikyčiau mokinių skaičiaus mažėjimą bendrojo lavinimo mokyklose, kur neformalus ugdymas finansuojamas iš mokinio krepšelio.</p>
7.	<p>Lietuva, tuo pačiu ir Mažeikių rajonas yra depresinis. Kaip manote, ar DVŠ ir neformaliojo ugdymo plėtra tokiam rajone galima?</p>	<p>1. Manau, galima. Gal ji bus lėtesnė, nes švietimo finansavimas mažėja, bet šiandien visi pripažįsta, kad mokyklos paskirtis smarkiai keičiasi: jei iki šiol laikėme, kad mokiniui svarbiausia – žinios, tai dabartinis gyvenimas pirmiausia reikalauja išminties, o ją ugdyti gali tik neformalusis švietimas.</p> <p>2. Keisti mokymo programas, metodiką galima ir sunkmečio sąlygomis, tam didelių kapitalinių įdėjimų nereikia.</p> <p>3. Ji bus lėtesnė, bet vyks.</p> <p>4. Taip, galima.</p> <p>5. Manau, kad neformalusis ugdymas bet kokiomis sąlygomis bus plėtojamas ir jo reikšmė ugdymo procese tik didės.</p>

8.	Jūsų darbovietė ir pareigos?	<p>Mažeikių rajono savivaldybės administracijos švietimo skyriaus vedėjas.</p> <p>Mažeikių rajono savivaldybės administracijos švietimo skyriaus inspektorė.</p> <p>Mažeikių Sporto mokyklos direktorius</p> <p>Mažeikių dailės mokyklos direktoriaus pavaduotojas mokymui.</p> <p>Mažeikių „Ventos“ vidurinės mokyklos direktoriaus pavaduotoja užklasinei veiklai, metodininkė.</p>
----	------------------------------	---

### 3.3. Tyrimo rezultatų apibendrinimas

Tyrimo tikslas – išanalizuoti neformalų ugdymą Mažeikių rajono švietimo institucijose darnaus vystymosi kontekste pasiektas: išnagrinėti darnaus vystymosi koncepcijos pagrindiniai teiginiai tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriais, apibrėžta neformalaus ugdymo reikšmė ir vieta DVŠ strategijoje. Išanalizuoti pagrindiniai veiksniai, įtakojantys Mažeikių rajono darnų vystymąsi, atskleisti neformaliojo ugdymo rajono švietimo institucijose esminiai aspektai. Įvairiais metodais atlikti tyrimai leidžia padaryti apibendrinimus, nustatyti neformaliojo DVŠ proceso stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes.

#### Stiprybės

- Pakankamai išplėtotas neformaliojo DVŠ įstaigų tinklas, palyginti gera ugdymo aplinka ir didelę patirtį sukaupę mokytojai.
- Neformaliojo ugdymo įstaigų veikla grindžiama atnaujintais veiklos nuostatais, orientuotais į darnų vystymąsi.
- Įvairūs neformaliojo švietimo veiklos organizavimo modeliai, palyginti plati veiklos formų pasiūla, įvairus renginių pobūdis, panaudojamos miesto kultūrinės erdvės (muziejus, biblioteka, kultūros centras, bažnyčia ir kt.)
- Plėtojamos tarptautinių projektinių mainų programos, dalyvaujama rengiant ir įgyvendinant įvairius projektus, gaunamas papildomas finansavimas.
- Didėjantis švietimo bendruomenės narių ir suinteresuotų asmenų bendradarbiavimas bei partnerystė, stiprėjantis bendradarbiavimas su rajono verslininkų asociacija bei verslo įmonėmis gerinant ugdymo aplinką, technologinę pažangą.
- Informacijos apie neformalų DVŠ viešinimas rajono laikraštyje ir kitose informavimo priemonėse, skatinant visuomenę domėtis neformaliojo DVŠ ir rajono plėtra visumoje.



- Palanki visuomenės nuomonė apie neformaliojo DVŠ mokytojus, ugdomąją veiklą ir jos kokybę.

### **Silpnybės**

- Užsitęsusi švietimo reforma, švietimo įstaigų optimizavimo ir finansavimo programų neapibrėžtumas, neaiškios švietimo institucijų perspektyvos, taupymo vėjus pirmiausia siaurinant neformaliojo DVŠ programas ir mažinant įstaigų skaičių, sukuria bereikalingą įtampą mokyklų bendruomenėje ir visuomenėje;
- Nepakankamas neformaliojo DVŠ finansavimas.
- Mažėjant gimstamumui, didėjant migracijai ir emigracijai, siaurėja švietimo įstaigų tinklas, mažėja besimokančių skaičius ir mokytojų atlyginimai.
- Bendrojo lavinimo mokyklose iš mokinio krepšelio finansuojamos neformaliai ugdymui skirtos valandos, tačiau ne visose mokyklose sudaromos sąlygos ir galimybės pasirinkti ugdymo veiklą, silpna motyvacija renkantis ugdymo kryptį, prastas lankomumas.
- Nepakankama bendrojo lavinimo mokyklų neformaliojo ugdymo mokytojų kompetencija darnaus vystymosi klausimais, švietimo institucijos nenoriai atsisako senų pažiūrų ir pasenusių tradicijų.
- Dėl blogos ir dar blogėjančios šeimų materialinės padėties mažėja neformaliojo DVŠ preinamumas, ypač atokesnių vietovių ir mažas pajamas gaunančių šeimų vaikams.
- Neužtikrintos sąlygos asmeniui mokytis visą gyvenimą: formalusis suaugusiųjų švietimas pagal modulines bendrojo lavinimo programas dar tik pradėdamas diegti, o suaugusiųjų neformalusis DVŠ menkai plėtojamas.
- Sudėtinga ekonominė situacija, bedarbystės problemos stabdo rajono darnų vystymąsi, kartu ir neformaliojo DVŠ plėtrą.
- Statistinė informacija apie neformalųjį ugdymą nevisiškai atitinka tikrovės, mažina pasitikėjimą neformaliuoju DVŠ.

### **Galimybės**

- Efektyvus ES paramos ir struktūrinių fondų panaudojimas atnaujinant švietimo įstaigas, integruojant informacijos ir komunikacijos technologijas į mokyklas, kad šios technologijos

padėtų moksleiviui įsigyti visapusišką išsilavinimą, sudarytų galimybes visiems turėti deramą informacinį raštingumą.

- Europinius standartus atitinkančios kompiuterinio raštingumo ugdymo sistemos įdiegimas, glaudžiai bendradarbiaujant su verslo subjektais ir pritraukiant stabiliai dirbančių įmonių lėšas.
- Išlaidų mažinimas neformaliojo DVŠ pastatų išlaikymui ( šildymo sistemų tobulinimas, šilumos nuostolių mažinimas ir kt.) siekiant sutaupyti lėšas nemažinant švietimo įstaigų skaičiaus. Vertėtų pirmiausia atnaujinti visų mokyklų šildymo sistemas, pakeisti langus ir duris, sutvarkyti buitines patalpas ( kas leistų pastatų išlaikymo išlaidas sumažinti 30 – 40 procentų ), tik minimaliai pagerinti pastatų išorę, o brangiai kainuojantį pastatų šiltinimą iš išorės palikti ateičiai.
- Jungtinės Karalystės mokyklų patirties perėmimas vedant pozityvios psichologijos pamokas, kuriose moksleiviai mokosi priimti pozityvius sprendimus, be konfliktų bendrauti su bendraamžiais, dirbti grupėje, susidoroti su kasdieniu stresu ir kitomis problemomis, su kuriomis paaugliai vis dažniau susiduria rajono ir Lietuvos ugdymo įstaigose. Jungtinės karalystės grafystėse atliktas eksperimentas, kaip teigia jo vykdytojai, parodė pozytvios psichologijos pamokų naudą, nes ketvirtadaliu sumažėjo nusikaltimų ir smulkaus chuliganizmo, pasikeitė mokinių elgsena ir požiūris į gyvenimą.
- Atsisakymas pasenusių ugdymo metodų, kai pagrindinis dėmesys kreipiamas tik į žinių ir informacijos kaupimą, Suomijos švietimo sistemos patirties perėmimas, integruojant į mokyklų programas socialinių įgūdžių, emocinio intelekto ugdymą.
- Uždaromų mokyklų pastatų panaudojimas neformaliojo ugdymo poreikiams, steigiant juose jaunimo centrus ir kitas neformaliojo DVŠ įstaigas, leidžiant jaunimui pačiam spręsti aktualias problemas.

### **Grėsmės**

- Neformaliojo ugdymo įstaigų bendruomenės ir visuomenė susirūpinusi socialinės atskirties didėjimu : auga skaičius vaikų, kurių tėvai neišgali mokėti už neformalųjį ugdymą, todėl šis ugdymas gali tapti turtingųjų privilegija.
- Nykstant kaimo mokykloms, bibliotekoms ir kitiems kultūros židiniams, gilėja socialinės problemos, kaimo vaikai ir jaunimas netenka galimybių ugdyti savo gebėjimus ir pilietiškumą, todėl gali išaugti nusikalstamumas jaunimo tarpe.

- Dėl mokyklų pertvarkos neapibrėžtumo galimas perspektyviausių, labiausiai sumanių ir kompetetingų švietimo darbuotojų pasitraukimas iš švietimo sistemos į privatų verslą, kur darbo užmokestis nėra fiksuotas ir priklauso nuo darbo rezultatų. Sunkmečio sąlygomis ši grėsmė kiek mažesnė, bet pagerėjus ekonominei situacijai švietimo darbuotojų kaita gali labai išaugti ir neigiamai atsilipti ugdymo procesui ir jo kokybei.
- Taupymo tikslu neformaliojo DVŠ programos siaurinimas bei neformaliojo ugdymo įstaigų skaičiaus mažinimas ir dėl to mažėjantis ugdymo veiklos pasirinkimas gali paskatinti jaunimo migraciją į didesnius miestus bei emigraciją, kas dar labiau didins rajono atsilikimą nuo kitų regionų.
- Didėjantis asocialių šeimų ir jose augančių vaikų skaičius gali tapti viena iš sunkiai sprendžiamų problemų, nes mokyklų bendruomenės nėra tam pasiruošusios ( psichologų stygius, menka socialinių pedagogų patirtis ir kt.).
- Savivaldybės administracija vykdo rajono mokyklų tinklo pertvarką nesilaikydama Lietuvos mokyklų optimizavimo programos, todėl kyla grėsmė tiek neformaliojo, tiek formaliojo ugdymo plėtrai, nes vėliau gali tekti pereiti prie bendros tvarkos, tuomet užsitęstų švietimo institucijų pertvarka rajone.

Nepaisant to, kad tyrimas išryškino nemažai silpnųjų ir grėsmių, neformaliojo ugdymo perspektyvos neblogos. Visiškai patvirtinta iškelta darbo **hipotezė**, kad ir depresiniame rajone neformaliojo DVŠ plėtra įmanoma. Neformaliojo ugdymo tiekėjai pirmiausia turi pasinaudoti esamomis stiprybėmis ir galimybėmis. Neribotos neformaliojo ugdymo galimybės glūdi bendrojo lavinimo mokyklose: gyvenimo iššūkiai reikalauja keisti mokymo programas, įdiegti socialinių įgūdžių ir emocinio intelekto ugdymą. Tai labai platus neformaliojo švietimo baras. Programų keitimas, naujų ugdymo metodų įdiegimas ar ugdymo metodikos parengimas nereikalauja didelių investicijų, todėl yra galimi ir sunkmečio sąlygomis. Be to, dauguma rajono švietimo darbuotojų įsitikinę, kad finansavimo švietimo reikmėms mažėjimą iš dalies galima kompensuoti taupiai, pagal paskirti naudojant skirtas lėšas.

Tyrimas išryškino formalų tėvų ir mokytojų bendravimą: tėvai linkę manyti, kad vaiko ugdymas priklauso vien mokyklai. Susirinkimuose paprastai aptariamas mokinių pažangumas, pamokų lankomumas, elgesys, mokinio, kaip asmenybės, formavimo klausimai analizuojami paviršutiniškai. Mokinių švietimas vykdomas vadovaujantis dalykinėmis programomis, kurios orientuotos į žinių kaupimą, tačiau žmogui vien žinojimo nebeužtenka – reikia mokėjimo optimaliai organizuoti savo veiklą, kūrybiškai pritaikyti gautą informaciją savo veikloje, sugebėjimo valdyti stresines situacijas, dalykiškai bendrauti. Akivaizdu, kad neformalusis ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose neturi apsiriboti vien būreliais ir popamokine veikla.

Didelė dalis silpnybių ir grėsmių sėkmingai gali būti pašalinta rajono savivaldybės administracijos, mokyklų bendruomenės ir visuomenės pastangomis. Kai kurias problemas turi padėti spręsti respublikos vadovaujančios institucijos. Tyrimo metu nustatytos grėsmės leidžia susikoncentruoti ir imtis priemonių rizikos faktoriam šalinti. Paradoksalu, bet silpnybių ir grėsmių šalinimas pasitarnaus neformaliojo ugdymo plėtotei, nes rajono ir švietimo institucijų vadovus privers ieškoti išeičių, aktualizuoti problemas ir jų šalinimą. Kita vertus, būtent neformalaus ugdymo plėtotė padės rajonui išbristi iš atsilikimo, nes rajono bendruomenėje atsiras daugiau žmonių, gebančių integruotis į darbo rinką, užsiimti verslu ir sėkmingai, kūrybiškai dirbti.

Tyrimas leidžia daryti bendras išvadas ir pateikti rekomendacijas neformaliai DVŠ gerinti.

## Išvados

1. Nors darnus vystymasis neatsiejamas nuo ekonomikos augimo, gamtos išteklių saugojimo ir žmonių poreikių tenkinimo, tačiau visuomenė darnaus vystymosi klausimais nėra gerai informuota.
2. Švietimo sistema kol kas nėra pakankamai pasiruošusi DVŠ ir neformaliojo ugdymo nuostatų įgyvendinimui.
3. Švietimo darbuotojai turi bendrą supratimą apie darnų vystymąsi ir DVŠ, domisi ir betarpiškai susipažįsta su kitų ES valstybių švietimo institucijų patirtimi, rengia bendrus projektus, bet menkai naudojami įgyta patirtimi ugdymo procese.
4. Užsitęsusi, nesėkminga švietimo ir jo finansavimo reforma, mokyklų tinklo pertvarka, mokyklų bendruomenei ir visuomenei ne visai suprantami tikslai ir neaiškūs laukiami rezultatai – rimta kliūtis DVŠ ir neformaliojo ugdymo plėtrai.
5. Neformalaus ugdymo procesas kol kas neturi grįžtamojo ryšio, dėl to sunku įvertinti neformaliojo DVŠ kokybę,
6. Užklausinė veikla ir papildomas ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose orientuoti į menų, sportą, sveiką gyvenseną, įvairių renginių organizavimą, socialiniai įgūdžiai ir emocinis intelektas ugdomi menkai.
7. Nepakankama švietimo darbuotojų kompetencija darnaus vystymosi klausimais, ypač stinga psichologinių kompetencijų.
8. Permažai naudojama naujų neformaliojo ugdymo metodų, pasikliaujama įprastais, netgi pasenusiais.
9. Nėra europinius standartus atitinkančios metodinės ir mokomosios medžiagos neformaliojo ugdymo tiekėjams.
10. Ugdymo kokybė neformaliojo ugdymo įstaigose visuomenę kol kas tenkina, tačiau nerimaujama dėl galimos šių įstaigų pertvarkos lėšų taupymo tikslais.
11. Sunkumečio sąlygomis didėja skaičius šeimų, neišgalinčių mokėti ugdymo mokesčio, gabūs menai ir sportui šių šeimų vaikai nebeturi galimybių lavinti savo gebėjimų.

## Rekomendacijos

1. Ugdymo aplinka visose rajono mokymo įstaigose turėtų keistis analogiškai ir ugdymo sąlygos privalėtų gerėti tolygiai; savivaldybės administracija ir jos švietimo skyrius turėtų užtikrinti, kad nebūtų dirbtinai kuriamos elitinės mokyklos, kurių infrastruktūra atnaujinama pilnai, kai tuo tarpu net būtinam kitų mokyklų remontui nebelieka lėšų.
2. Savivaldybės administracija ir jos švietimo skyrius turi ieškoti rezervų, mažinti šiuo metu mažiau būtinas išlaidas, bet nemažinti gerai išplėtoto neformaliojo ugdymo įstaigų tinklo, stengtis išsaugoti materialinius ir žmogiškuosius resursus ateičiai.
3. Švietimo skyriaus ir švietimo įstaigų vadovai turėtų skatinti novatoriškus mokytojus, kūrybiškai naudojančius kitose ES šalyse patikrintus neformaliojo ugdymo metodus, skleisti gerą patirtį.
4. Šiuo metu neformalaus ugdymo samprata yra nepakankama: neformalus ugdymas neturi apsiriboti menais, sporto ir sveikos gyvensenos propagavimu, neformalaus švietimo tiekėjai pagrindinį dėmesį turėtų skirti socialinių įgūdžių ir emocinio intelekto ugdymui.
5. Nors kuriamos įvairios koncepcijos ir programaos, tačiau DVŠ ir neformaliojo ugdymo kokybė negerėja, todėl ŠMM turėtų perimti ir įdiegti Lietuvos švietimo sistemoje Suomijos švietimo sistemos patirtį.
6. Bendrojo lavinimo mokyklose vis dažnesni psichologinio smurto atvejai, mokiniai nesugeba normaliai bendrauti, ŠMM ir kitos švietimo institucijos galėtų perimti Jungtinės Karalystės patirtį vedant pozityviosios psichologijos pamokas.
7. Švietimo lygis netenkina išaugusių visuomenės poreikių, dėl to artimiausioje ateityje žymiai išaugs neformaliojo ugdymo svarba, būtina šio ugdymo tiekėjus aprūpinti kokybiška, suprantama neformaliojo ugdymo metodika ir kita mokomąja medžiaga.
8. Neformalusis ugdymas turėtų būti integruotas į mokymo procesą, įtrauktas į bendrąsias mokymo programas
9. Būtina skatinti mokslinius neformaliojo ugdymo tyrimus, jų rezultatų pagrindu nuolat tobulinti neformaliojo ugdymo programas diegti naujus ugdymo metodus.

## Naudota literatūra

1. Arimavičiūtė, M., Savivaldos institucijų strateginių planų rengimo ir jų įgyvendinimo tyrimai. MRV, Vilnius, 2004.
2. Atnaujinta Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. Vilnius, 2009.
3. Baršauskienė, V. (2007). Žmogiškųjų išteklių vadyba. Kaunas: Technologija.
4. Brazauskienė, D. M. (2004). Dabartinės ekologinės problemos pasaulyje ir Lietuvoje bei sąsajos su darnaus vystymosi strategija. Vilnius.
5. Bendrieji ugdymo planai. 2005 m. Balandžio 20 d. Nr. ISAK – 663 ( Žin., 2005 05 10, nr. 59 – 2085).
6. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams.
7. Čaplikas, A. ( Konferencijos „ Lietuvos mokslas ir pramonė“ pranešimų medžiaga). Kaunas: Technologija, 1999, p. 29 – 34.
8. Čekavičius, V. , Murauskas, G. (2002). Statistika ir jos taikymas, II dalis. Vilnius: TEV.
9. Čepinskis, J. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 22, 2002, p. 55 – 67.
10. Čiegis, R. (2003). Darnus vystymasis: ekonominiai aspektai. Kaunas: ECAT.
11. Čiegis, R. Tarptautinės konferencijos „ Regionų ekonomika ir plėtra“ pranešimų medžiaga. Kaunas, 1999, p. 16 – 18.
12. Čiegis, R. Ekonomika ir aplinka: subalansuotos plėtros valdymas. Kaunas 2007.
13. Čiegis, R., Gavenauskas, A. Darnaus vystymosi valdymas: etiniai aspektai. Vilnius, 2005.
14. Čiegis, R. Tolygi plėtra ir aplinka: ekonominis požiūris. Vilnius, 2000, p. 692.
15. Čiegis, R., Grundey, D., Streimikienė, D. Darnaus vystymosi strateginis planavimas: municipaliniai aspektai. 2005, kaunas.
16. Darnaus vystymosi vardan geresnio gyvenimo dabar ir ateityje [ Žiūrėta 2009 – 10 – 20 Prieiga per internetą: < <http://www.pprc.lt/dv/?Pageid=2> >.
17. Darnaus vystymosi švietimo dešimtmetis 2005 – 2014 [ žiūrėta 2009 – 10 – 20]. Prieiga per internetą: <http://www.porc.lt/dv?p=1>.
18. Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatų. 2003. 07. 04 nutarimas Nr. IX – 1700 ( Žin., 2003, Nr. 71 – 3216)
19. Ginevičius, r., Sūdžius, V. Organizacijų teorija. Vilnius, 2005.
20. Guogis, A., Gudelis, D. (2003). Naujosios viešosios vadybos taikymo teoriniai ir praktiniai aspektai. Viešoji politika ir administravimas.
21. Gustainis, E., Jankauskienė, L., Pakalnis, R., Talačkaitė, E., vėbra, E. (2002). Subalansuotuosios plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita. Vilnius.
22. Hale, R., Whitlam, P. (2009). Efektyvus veiklos valdymas. Vilnius: Vaga.
23. Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa ( Žin., 2006, Nr. 102 – 3933).
24. LR Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. (Žin., 2003, Nr. 89 – 4029)
25. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. (2001). Darbotvarkė 21, Jungtinių Tautų Rio veiksmų programa. Vilnius.
26. LR Vyriausybės nutarimas „ Dėl strateginio planavimo metodikos patvirtinimo“. Nauja metodikos redakcija. (Žin., 2007, Nr. 23 – 879).
27. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Žin., 1991, Nr. 23 – 593; 2003, Nr. 63 – 2853).
28. Lietuvos respublikos vykdomojo bendradarbiavimo 2006 – 2010 metų politikos nuostatos (Žin., 2006, Nr. 66 – 2435).
29. Lietuvos Respublikos Vietos Savivaldos įstatymas. Vilnius, 1995.
30. Lietuvos muzikų kreipimasis. Vilnius: Lietuvos rytas, 2010 – 02 – 11.
31. Manfred B. Steger. Globalizacija. Labai trumpas įvadas. Vilnius, 2008, p. 63; 134 – 135.

32. Matiušaitytė, R. Darnus vystymasis ir jo vertinimas Europos Sąjungoje ir Lietuvoje. Seminaro pranešimo medžiaga. [ Žiūrėta 2009 – 01 – 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.ecat.lt/bin/seminaro%20pranesimasRaimundeppt>>.
33. Mondaro, M. P. (1997). *Ekonomiškoje razvitije: vadovėlis*. Maskva: Ekonomikos fakultetas. MGU.
34. Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija. ( Žin., 2004, Nr. 56 – 1957).
35. Mokymo apie visuomenės informavimo procesus ir žmogaus teises bendrojo lavinimo mokykloms programa (Žin., 2006, Nr. 33 – 1196).
36. Mažeikių rajono plėtros 2008 – 2012 metų strateginis planas. Mažeikiai, 2009.
37. Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa. LR Vyriausybės 2005 – 11 – 22 Nutarimas Nr. 1270 (žin., 2005, 135 – 5019).
38. Nacionalinė darnaus vystymosi švietimo 2007 – 2015 metų programa. LR Vyriausybės 2007 – 10 – 02 Nutarimas Nr. 1062.
39. Sagan, C. *Demonų apsėstas pasaulis*. Vilnius, 2001, p. 373 – 374.
40. Schweitzer, A. (1960). *Kultur und Ethic*. Munchen.
41. Skurdo ir socialinės atskirties mažinimo 2007 – 2008 metų priemonės (Žin., 2007, Nr. 8 – 328).
42. Statkevičius, A. (1992). *Bendražmogiškumo manifestas*. Kaunas.
43. Vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos 2006 – 2011 metų programa (Žin. 2006, Nr. 102 – 3950).
44. Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių programa (Žin., 2005, Nr. 116 – 4202).
45. Valstybinė jaunimo politikos koncepcija (Žin., 1996, Nr. 65 – 1537).
46. Valstybinės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatų įgyvendinimo programa (Žin., 2005, Nr. 60 – 2139).
47. Valstybinė pedagogų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo pertvarkos programa. (Žin., 2006, Nr. 60 – 21319).
48. Vasiliauskas, A. *Strateginis valdymas*. Enciklopedija. Vilnius, 2002.
49. Vogelius, R. *Organizacinė strategija*. Reklamos ir Marketingo idėjos Nr. 8, Vilnius, 2004.



## Priedai

### 1. priedas

#### ***KLAUSIMYNAS NEFORMALIAUS UGDYMO PEDAGOGAMS***

Šiaulių Universiteto magistrantė Jolanda atlieka tyrimą savo baigiamajam magistro darbui. Šio tyrimo tikslas išsiaiškinti Mažeikių rajono neformalaus ugdymo istaigų pedagogų nuomonę dėl darnaus vystymosi švietimo strategijos įgyvendinimo galimybių. Jūsų nuomonė labai svarbi., todėl prašau nuoširdžiai atsakyti į klausimus.

Anketa anoniminė, todėl nereikia rašyti nei vardo nei pavardės.

Dėkoju už bendradarbiavimą ir linkiu sėkmės!

#### **Demografinės – visuomeninės respondentų charakteristikos**

- 1. Jūsų lytis:**  Vyras;  Moteris.
  - 2. Jūsų išsilavinimas:**  Aukštasis pedagoginis;  Aukštasis nepedagoginis;  Specialusis vidurinis pedagoginis;  Specialusis vidurinis nepedagoginis;  Vidurinis. Kita.....
  - 3. Jūsų pedagoginio darbo stažas:**  Iki 5 metų;  5-10 metų;  11-15 metų;  16-20 metų;  Daugiau kaip 20 metų.
  - 4. Jūsų kvalifikacinė kategorija:**  mokytojas;  vyresnysis mokytojas;  mokytojas metodininkas,  mokytojas ekspertas.
- Jūsų darbo vieta:**  Miestas;  Miesto tipo gyvenvietė;  Kaimas

## I DALIS

### **Darnaus vystymosi samprata**

#### **6.Ar Jūs suprantate sąvoką „darnus vystymasis“?**

- Taip, puikiai suprantu, kas tai yra
  - Turiu tik bendrą supratimą
  - Tik girdėjęs (usi)
  - Negaliu pasakyti
  - Nežinau
  - Kita.....
- .....
- .....

#### **7.Ar žinote ir pritaikote profesinėje veikloje darnaus vystymosi paradigmą?**

- Taip, žinau, taikau
  - Turiu tik bendrą supratimą, bet netaikau
  - Tik girdėjęs (usi)
  - Negaliu pasakyti
  - Nežinau
  - Kita.....
- .....
- .....

**8. Koks teiginys, Jūsų manymu, labiausiai tinka apibūdinti darnaus vystymosi paradigmai? (Pažymėti vieną labiausiai Jums priimtina teiginį)**

- Žmogiškųjų išteklių plėtotė ir visuomenės švietimas
  - Asmens gyvenimo kokybės užtikrinimas, siekiant visuomenės gerovės ir saugumo
  - Skurdo ir socialinės atskirties mažinimas
  - Mokymosi visą gyvenimą nuostatos turėjimas, siekiant gyvenimo darnos ir veiklos karjeros
  - Neturiu nuomonės
  - Kita.....
- .....
- .....

**Darnaus vystymosi švietimo įstaigose pokyčiai**

**9. Kokie darnaus vystymosi švietimo principai yra įgyvendinami Jūsų mokykloje?**

- Visą gyvenimą trunkantis mokymasis
- Integralus švietimo turinys
- Kritinio mąstymo gebėjimų ugdymas
- Žmonių požiūrio ir elgesio kaita
- Etninės vertybės kaip socialinės sanglaudos sąlyga
- Demokratiška visuomenė ir socialinis teisingumas

**10. Kas pasikeistų mokykloje įgyvendinant darnaus vystymosi nuostatas? (Įvertinkite kiekvieną teiginį, pažymėkite Jums tinkantį variantą)**

Teiginiai	Šie pokyčiai jau įgyvendinti	Apie tai kalbama posėdžių, susirinkimų metu	Šiuo metu vykdomi tokie pokyčiai	Tikimės, kad tai vyks ateityje
Būtų formuojama naujo turinio politika, susiejanti švietimą su įvairiapuse gyvenimo praktika				
Būtų įdiegiami aktyvūs, savarankiškumą ir bendradarbiavimą skatinantys mokymosi metodai bei savarankiškos veiklos praktika				
Mokytojas būtų mokymosi organizatorius, mokymosi galimybių kūrėjas ir patarėjas				

**11. Kokia, Jūsų nuomone, palankūs veiksniai, kurie turi įtakos integruojant darnaus vystymosi nuostatas į ugdymo procesą?**

**(Įvertinkite kiekvieną teiginį, pažymėkite Jums tinkantį variantą)**

Veiksny	L.svarbus	Svarbus	Nesvarbus	Neturi jokios įtakos
Moksleivių, pedagogų, tėvų bei socialinių partnerių bendravimas				
Pedagogų gebėjimai ir kompetencija				
Darnaus vystymosi idėjų taikymas praktikoje				
Kiekvieno asmens įnašas į visuomenės darnų vystymąsi.				
Naujų žinių ir tobulėjimo siekis				

**12. Su kokiomis kliūtimis susiduriama įgyvendinant darnaus vystymosi strategiją Jūsų mokykloje?**

**(Įvertinkite kiekvieną teiginį, jums tinkantį vertinimą pažymėkite)**

Kliūty	Svarbiausios	Svarbios	Nelabai svarbios	Nereikšmingos
Nepakankama pedagogų kompetencija				
Seni požiūriai ir tradicijos				
Pedagogų, moksleivių motyvacijos trūkumas				
Žinių ir informacijos trūkumas				
Silpnas bendravimas tarp pedagogų ir mokyklos administracijos				

**13. Kokie yra darnaus vystymosi švietimo plėtros sunkumai Lietuvoje?**

**(Pažymėkite vieną, Jūsų nuomone, svarbiausią sunkumą)**

- Trūksta kvalifikuotų specialistų gebančių šviesti darnaus vystymosi temomis
- Pedagogai nėra susipažinę su darnaus vystymosi idėjomis
- Trūksta metodinės ir mokomosios medžiagos darnaus švietimo klausimais
- Visuomenė dažnai nesuvokia darnaus vystymosi idėjų svarbos, nes Lietuvoje nėra didelių aplinkosaugos ar tarpkultūrinių problemų
- Trūksta lėšų ir kitų išteklių švietimui ir mokslui .
- Niekas nesidomi darnaus vystymosi idėjomis
- Neturiu nuomonės

Kita.....

**14. Kas, Jūsų manymu, yra svarbiausia ir būtiniausia įgyvendinant darnaus vystymosi švietimo strategiją?**

**(Pažymėkite vieną varbiausią veiksnį)**

- Sukurti teisinę bazę ir institucinę struktūrą, užtikrinančias darnaus vystymosi švietimo politikos įgyvendinimą
- Skatinti darnų vystymąsi per formalųjį ir neformalųjį švietimą, mokymąsi ir savišvietą, pabrėžiant darnaus vystymosi kompetencijos ugdymą
- Kelti darnaus vystymosi švietimo veiklą vykdančių valstybės tarnautojų ir darbuotojų kompetenciją
- Užtikrinti darnaus vystymosi švietimo priemonių prieinamumą
- Atlikti darnaus vystymosi švietimo tyrimus ir diegti inovacijas
- Skatinti visų lygių tarptautinį bendradarbiavimą darnaus vystymosi švietimo srityje.

Kita.....

**15. Kokie veiksniai skatina darnaus švietimo vystymosi plėtrą?**

**(Pažymėkite vieną, Jūsų manymu, svarbiausią veiksnį)**

- Globalizacijos procesai kelia visuomenės susidomėjimą įvairiomis ekologinėmis, ekonominėmis, socialinėmis ir kultūrinėmis problemomis
- Žinių visuomenės plėtra sukuria palankią darnaus vystymosi švietimo erdvę
- Galimybė pasinaudoti Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama darnaus vystymosi švietimui plėtoti
- Didėja programinio darnaus vystymosi ir darnaus vystymosi švietimo finansavimas
- Galimybė perimti darnaus vystymosi švietimo vidaus ir užsienio patirtį
- Daugėja galimybių naudotis moderniais švietimo metodais darnaus vystymosi švietimo tikslais.

**16. Ar, Jūsų nuomone, bus įgyvendintos darnaus švietimo vystymosi nuostatos iki 2015 metų?**

**(Pažymėkite vieną Jums tinkantį atsakymą)**

- Taip, bus įgyvendintos
- Bus įgyvendintos tik dalinai
- Nebus įgyvendintos, tik visuomenė turės apie tai šioki toki supratimą
- Viskas bus tik blogiau nei yra dabar
- Neturiu nuomonės

Kita.....

**II DALIS**

**Neformalusis Švietimas**

**17. Kaip vertinate neformaliojo vaikų švietimo institucijų- vaikų muzikos , dailės, meno, sporto mokyklų, moksleivių namų, techninės kūrybos stoties ir kt.- Veiklą ?**  
(Pažymėkite vieną Jums tinkantį vertinimą)

- Gerai
  - Vertinčiau aukščiausiu balu
  - Neturiu nuomonės
  - Patekinamai
- Kita.....

**18. Kaip vertinate vaikų galimybes mokytis neformaliojo švietimo institucijose- vaikų muzikos, dailės, meno, sporto mokyklose, moksleivių namuose, jaunųjų gamtininkų stotyje, moksvių techninės kūrybos namuose ir kt.?**  
(Pažymėkite vieną Jums tinkantį vertinimą)

- Galimybės geros, tik reikia noro
  - Patenka ne visi norintys
  - Galimybės būtų geros, jei nereikėtų mokėti už mokslą
  - Neturiu nuomonės
- Kita.....

**19. Kokie faktoriai lemia vaikų galimybes mokytis neformaliojo švietimo institucijose?**  
(Pažymėkite vieną Jums labiausiai tinkanti vertinimą)

- Vaiko gyvenamoji vieta
  - Šeimos materialinė padėtis
  - Mokyklų materialinė bazė
  - Neformalaus ugdymo programų tinkamumas
  - Neturiu nuomonės
- Kita.....

**20. Kaip vertinate neformalaus ugdymo institucijų finansavimą?**  
(Pažymėkite vieną, Jūsų nuomone, svarbiausią vertinimą)

- Patenkinamas
  - Geras
  - Daugiau lėšų turėtų skirti savivaldybė
  - Daugiau paramos turėtų skirti valstybė
  - Daugiau lėšų turėtų skirti savivaldybė ir labiau remti valstybė
  - Neturiu nuomonės
- Kita.....

**21. Bendrojo lavinimo mokyklose neformaliai švietimui skirtos valandos finansuojamos iš mokinio krepšelio. Ar šiose mokyklose sudaromos sąlygos vaikui pasirinkti norimą neformalaus švietimo veiklą?**

Vertinimas	Patalpos	Pedagogų kompetencija	Lankomumas	Kitos priežastys
Sudaromos				
Nepilnai sudaromos				
Nesudaromos				
Neturiu nuomonės				

**22. Kokiomis formomis Jūs realizuojate neformalųjį ugdymą?  
( Įvertinkite kiekvieną veiklos formą, pažymėkite, kurias formas naudojote ir kaip dažnai)**

Veiklos forma	Nuolat	Kartais	L. retai	Niekada
Paskatos				
Diskusijos				
Kokursai (piešinių, rašinių ir kt.)				
Olimpiados				
Praktiniai užsiėmimai grupėje				
Išvykos, pažintinės kelionės, ekskursijos				

**23. Ar statistinė informacija apie neformalųjį ugdymą (užsiėmimų valandų skaičius, lankomumas, besimokančių skaičius ir kt. ) Jūsų nuomone, atitinka tikrovę?  
(Pažymėkite vieną Jums tinkantį vertinimą)**

- Atitinka, visiškai ja pasitikiu
- Atitinka apytiksliai..... proc.
- Negalima tikėti statistikos duomenimis
- Neturiu nuomonės

Kita.....

Dėkoju už nuoširdžius atsakymus

Tyrimą ir apklausą atlieka Šiaulių universiteto viešojo administravimo specialybės magistrantė Jolanda Liaudanskienė.

## Anketinės apklausos atsakymų suvestinė

Anketos klausimo numeris	Atsakymo varianto Nr.	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%
6	1	58	31						
	2	83	44						
	3	39	21						
	4	7	4						
	5	-	-						
	6	-	-						
7	1	79	42						
	2	48	26						
	3	46	26						
	4	14	7						
	5	-	-						
	6	-	-						
8	1	33	18						
	2	48	26						
	3	46	25						
	4	14	7						
	5	-	-						
	6	-	-						
9	1	98	52						
	2	30	16						
	3	19	10						
	4	9	5						
	5	20	11						
	6	11	6						
10	1	9	5	10	5	52	28	116	62
	2	21	11	8	4	73	39	85	46
	3	13	17	8	4	96	51	70	38
11	1	98	52	89	48	-	-	-	-
	2	125	67	62	33	-	-	-	-
	3	70	37	93	50	24	13	-	-
	4	164	88	23	12	-	-	-	-
	5	153	82	34	18	-	-	-	-
12	1	153	82	34	18	-	-	-	-
	2	168	90	12	6	7	4	-	-
	3	98	52	69	38	10	5	10	5
	4	-	-	-	-	102	54	85	46
	5	89	48	75	40	11	6	12	6
13	1	51	27						
	2	52	28						



	3	21	11						
	4	-	-						
	5	63	34						
	6	-	-						
14	1	47	25						
	2	38	20						
	3	49	26						
	4	24	13						
	5	13	7						
	6	16	9						
15	1	58	31						
	2	30	16						
	3	62	16						
	4	6	33						
	5	10	5						
	6	21	11						
16	1	10	5						
	2	49	26						
	3	98	52						
	4	9	6						
	5	21	11						
17	1	129	69						
	2	43	23						
	3	-	-						
	4	15	8						
18	1	99	53						
	2	12	7						
	3	72	38						
	4	4	2						
19	1	34	18						
	2	89	48						
	3	12	6						
	4	39	21						
	5	13	7						
20	1	45	24						
	2	9	5						
	3	20	11						
	4	34	18						
	5	79	42						
	6	-	-						
21	1	146	78	161	86	147	79	66	-
	2	35	19	86	46	122	65	44	-
	3	-	-	-	-	-	-	-	-
	4	6	3	-	-	-	-	-	-
22	1	27	14	12	7	-	-	-	
	2	150	80	8	4	4	-	-	
	3	55	29	17	9	-	-	-	
	4	-	-	65	35	3	-	-	
	5	162	87	16	9	-	-	-	
	6	49	26	8	4	-	-	-	

23	1	14	7						
	2	114	62						
	3	34	18						
	4	25	13						

